דפדוף מקדים המערכת והלכה

אור חיים

אמר לי אבי ז"ל, כי מה שיש לו לאדם בעולם הזה, אינו אלא מה שנתן לו הקב"ה בעולם הבא. ולכן אמרו (מגילה ד' ע"ב) לעולם יעבוד אדם את הקב"ה בשמחה, כי אם לא יעבוד בשמחה, אינו עובד אלא מתוך עצבון, ואינו עובד אלא מתוך יראה, ואינו עובד אלא מתוך יראת חטא, ואינו עובד אלא מתוך יראת עונש, ואינו עובד אלא מתוך יראת הבושה, ואינו עובד אלא מתוך יראת הרוממות, ואינו עובד אלא מתוך יראת הרוממות, ואינו עובד אלא מתוך יראת הרוממות

ומְזִמָּה: ה יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסֵף לֶקַח וְנָבוֹן
תַּחְבֻּלוֹת יִקְנֶה: וְלְהָבִין מָשָׁל וּמְלִיצָה

ה יִשְׁמַע חַכִּימָא וְיוֹסִיף
מַדְעָא וְסוּכְלְתָנָא
מִדְּבָרְנוּתָא יִקְנֵי:
וּלְמִתְבְּיָנָא מַתְלָאָה

רש"י

כלוס: **מזימה.** מחשבת עצה: (ה) **ישמע חכם.** המשליט הללו: **ויוסף.** על מכמתו: **לקח.** לימוד: **חכם.** זה בעל השמועה: **ונבון.** מוסיף על ידיעת חכם, שיודע להבין דבר מתוך דבר ומוסיף על שמועתו: (ו) **להבין משל ומליצה.** שיתנו לב להבין

מצודת דוד

בשנים אשר יעשה מעשיו בכלי דעת ובלי מחשבה קדומה, הדברים ההם יועילו לקנות רעת ומחשבה, רוצה לומר מעתה יחשוב בדבר עד לא יעשנה: (ה) **ישמע חכם.** רוצה לומר וגם לחכם יועילו הדברים כי כשישמעם יוסיף עוד ללמוד מדעתו והנבון יקנה

מצודת ציון

ומזימה. ענין מחשבה. כמו זממה שרה ותקחהו (לקמן לא טו): ה) **תחבולות.** ענינו רקות העיון. כמו ובתחבולות עשה מלחמה (שם כ יח): **יקנה.** מצינו לשון קנין אף אם אין שם מוכר. כמו קונה שמים וארץ (בראשית יד יט) ורבים כמוהו: ו) **ומליצה.** ענינו אמרים צחים המקובלים על הלב:

על ידי תחבולות והם דברים עמוקים בעיון רב בדקות המחשבה: (ו) **להבין משל ומליצה.** רוצה לומר הדברים האלו נאמרים על שני דרכים להבין את המשל, רוצה לומר מה שהמשיל אל המליצה וגם את המליצה עצמה, כשאומר בהמליצה להשמר מזונה ואמריה להמשיל על המינות. הנה יש להבין בה להיות נזהר גם מאשה זונה, ולתוספת ביאור אמר דברי חכמים וחידותם, רוצה לומר הדברים האמורים בפה מלא והרמוזים בדרך חידה:

אבן עזרא

דעת. ואל"ף **פתאים** תחת יו"ד פתי, וכן רפאים (בראשית יד ה). ואם הנזהר חכם יוסיף לקח, ואם נבון תתבולות יקנה, וכל זה: (ו) **להבין.** משל ומליצה וחידות, משל שממנו יוצא דבר אחר. חידה דבר

רבנו יונה

תחלה ידע האדם המוסר לקחתו ולקיימו בפועל, ולהוכיח בו אחר כך הפתאים, כמו שאמרו רז"ל (ב"מ קו.) קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים. עיקר מצות התוכחה לפתי ולנער. והפתי הוא מי שלא למד חכמה, כמו פתיות ובל ידעה מה (לקמן ט יג), פתי יאמין לכל דבר (שם יד טו). והנה כתוב אל תוכח לץ פן ישנאך וגו' (שם ט ח), אם תכתוש את האויל וגו' (שם כז כב), באזני כסיל אל תדבר (שם כג ט) ומוכיח

מדרשי חז"ל

רבר אחר לתת לפתאים ערמה, מן כמה שנים ולהלן צריך אדם להיות בו ערמה מבן עשרים שנה. "לנער דעת ומזמה" עד כמה שנים נקרא אדם נער, רבי מאיר אומר עד כ"ה שנים, רבי עקיבא אומר עד שלשים שנה, א"ר ישמעאל לא בדברי זה ולא כדברי זה אלא עד כ', שער כ' שנה אין מחשבין לו. (ילקו"ש).

ה) **ישמע חכם ויוסף לקח וגו'.** זה משה, שנאמר עשה לך שרף, אמר אם אני עושה אותו של כסף אין הלשון הזה נופל על הלשון, אם אני עושה אותו של זהב אין הלשון הזה נופל על הלשון. אלא הריני עושה אותו של נחושת, למה, שלשון נופל על לשון, שנא': ויעש משה נחש נחושת מכאן שנתנה תורה בלשון הקורש. (ב"ר לא).

ישמע חכם ויוסף לקח. אם ראית חכם מתחכם בתורה, מוסיפין לו תורה על תורתו וחכמה על חכמתו.

ונבון תחבולות יקנה. אם הבין אדם מעצמו וילך ללמוד תורה יקנה לו העולם הזה והעולם הבא. (ילקו"ש).

ו) **להבין משל ומליצה וגו'.** להבין משל אלו משלים שבתורה, ומליצה זה התורה עצמה שנקראת מליצה, שכל מי שמתלוצץ בדברי תורה מוסיפים לו ליצנות, כמה דאת אמר אם ללצים הוא יליץ.

במקראות שני הדרכים המשל והמליצה, שיבינו אם מה המשיל למליצה, ואף מן המליצה לא יסורו לגם שגם היא צריכים להבין, כשאמר להמילך מאשה זרה ונכריה (לקמן ב טז), על הבלי מצרים נאמר, הרי המשל. ואף המליצה שהוציא משלו בלשון אשה, הבן

מצודת דוד

(ז) **יראת ה'.** עתה החל לדבר דבריו ואמר ידאת ה' וגו', רוצה לומר בראשית למוד הדעת יקנה יראת ה', כי הלא אוילים ורשעים בזו את החכמה והמוסר, ואם לא יקנה יראת ה' בראשיתה מה תועלת בלימודה,

מצודת ציון

וחידותם. ענינו דברים סחומים קשי ההבנה: ז) **אוילים.** רוצה לומר רשעים, כי אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות (פוסה ג.):

הלא יבזה אותה וימאס בה: (ח) **שמע.** קבל מוסר מאביך כי בוודאי תפץ הוא בתקנתך:

אבן עזרא

מחשבות צדיקים משפט וגו', וכן חובליך, והטעם תחבולות יקנה בעכור שיבין משל ומליצה ודברי חכמים אחרים: (ז) **יראת.** יודיע כי ראשית הדעת

רבנו יונה

שלא הרגיל נפשו בחטא ההוא ולא התמיד בו ולא נצמד אליו, יתכן שישמע לקול התוכחה, וגם זה בכלל הפתי, כי פירשו ז"ל (ערובין יט.) כי הוא המתפתה ביצרו. והנה הזהיר על תוכחת הנער אף על פי שהוא דגיל בחטא ימים רבים, מפני שהוא תחת יד האב ליסרו ולהכותו. והשנית מפני שיש תקוה שימשול בתאותו וישנה את טבעו, אחרי כי עודנו בימי הנערות, וכן כתיב (לקמן כב טו) אולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו: ז) **יראת ה' ראשית דעת.** תחלת כל דעת תלמוד לנפשך יראת ה' יחבדך, כי החכמה ומוסר אוילים בזו, שאין להם יראת ה' ואינם יקרים בעיניהם, ולא תצלית בלמוד החכמה אם איננה יקרה בעיניך, ולא תתקיים בידך, ונאמר (תהלים קיט קיא) נחלתי עדותיך וגו'. ואמרו ז"ל (אבות פ"ג מ"א) כל שיראת חטאו קדמה לחכמתו

מדרשי חז"ל

דברי חכמים. צריך לקשרם על לבך חמיד. "וחידותם" א"ר מאיר: אפילו שיחת חולין שלהן שקולה כנגד כל התורה. (ילקו"ש).

ז) **יראת ה' ראשית דעת וגו'.** א"ר זירא: מבאן אחה למד שלא הסכים שלמה על דעתו של דוד אביו, שדור אמר ראשית חכמה יראת ה', ושלמה אמר יראת ה' ראשית דעת, שהחכמה והדעת שקולים כאחד. (שם).

(2)

וּפְלָאתָא וּמִילֵי דְחַכִּימֵי
וְאוֹחֲדֵיהוֹן: זְרִישׁ
חָכְמָתָא דְּחַלְתָּא דַיְיָ
וְחָכְמָתָא וּמַרְדּוּתָא סִיכְלֵי
שָׁיְטִין: ח שְׁמַע בְּרִי מַרְדּוּתָא דַאֲבוּךְ וְלָא תִטְעֵי מְנִימוֹסָא דְאִמָּךְ:

דְּבְרֵי חֲכָמִים וְחִידֹתָם: זִ יִרְאַת יְהוָה רֵאשִׁית
דָּעַת חָכְמָה וּמוּסָר אֱוִילִים בָּזוּ: פ ח שְׁמַע

רש"י

מה והזהר מאשה זרה (פ"ל זונה): **דברי חכמים וחידותם.** דורשי רשימות מקרא מגלה ומסתר, רמז, למיון וחידה: (ז) **יראת ה' ראשית דעת.** עד כאן פירש לעורך מה עשה שלמה הספר הזה, ועתה מתחיל הספר. יראת ה' ראשית דעת, היא

מצודת ציון

וחידותם. ענינו דברים סחומים קשי ההבנה: ז) **אוילים.** רוצה לומר רשעים, כי אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות (פוסה ג.):

מצודת דוד

(ז) **יראת ה'.** עתה החל לדבר דבריו ואמר ידאת ה' וגו', רוצה לומר בראשית למוד הדעת יקנה יראת ה', כי הלא אוילים ורשעים בזו את החכמה והמוסר, ואם לא יקנה יראת ה' בראשיתה מה תועלת בלימודה,

אבן עזרא

והמוסר הוא שיהיה ירא שמים, אף על פי שחכמת היראה והמוסר אוילים יבחזו, אין ראוי לבוז אותם, על כן אחריו: (ח) **שמע בני מוסר וגו', תורת אמך.**

רבנו יונה

חכמתו מתקיימת: ח) **שמע בני מוסר אביך.** צריך להקדים ארבע הקדמות להצלית בעבודת ה'. הראשונה, שיקדים בחירת הטובים והמלמדים להועיל, ויחפוץ לשמוע מוסרם, שנאמר שונא תוכחת בער (לקמן יב א), שונא תוכחת ימות (שם טו י). והשנית, יזהר מכל תכרה רעה, ולא יתחבר לרשע פן יכשילהו. והשלישית, יתן אל לבו העונג והשלום והגמול והשכר, ויירא את ה', כי אין הצלחה לעבודה מבלעדי היראה. והרביעית, יתעסק בחכמה ותהי חביבה וחשוקה בעיניו ויטרח בה, ויקל כעיניו טרחו עליה, כענין שנאמר ויהיו בעיניו כימים אחדים וגו' (בראשית כט כ). ויזהר שלא יתעסק בחכמות החצוניות הריקות והרעות, ולא יתחבר אל השונים בם פן יכשילוהו וינטו דגליו. ולמוד החכמה יצילהו מזה שלא יכשילוהו הכופרים, ולא יהגה בספריהם ולא יאמין

מדרשי חז"ל

חכמה ומוסר אוילים בזו. תמן תנינן כל המכבר את התורה גופו מכובר על הבריות. דבר אחר "חכמה ומוסר" אם מוסר למה חכמה ואם חכמה למה מוסר, אלא אם לומר אדם דברי תורה ויושב ומתעסק בהן כדי צרכן הרי בירו חכמה ומוסר, ואם לאו הם מתבוזזים ממנו ונקרא אויל. (שם).

ח) **שמע בני מוסר אביך וגו'.** כל הנהנה מן העולם הזה

בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל־תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ: ט כִּי | לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרֹתֶיךָ:

ט מְטוּל דְּיָאוּתָא וְחִסְדָּא אִנּוּן לְרֵישָׁךְ וְהַמְנִיכָא

רש"י

הקב"ה למשה בכתב ועל פה: **אמך**. מומחך, כנסת ישראל, כמו מה אמך במשה (יחזקאל יט ב). והם דברי סופרים שמדשו והוסיפו ועשו סייגים למורה: (ט) **לויית חן**. מיבור של חן הם לראשך, כלומר המורה

מצודת דוד

תורת אמך. מה שאמך מלמדתך: (ט) **כי לויית חן**. המוסר והלמוד הזה הם לראשך חבור של חן וערי ענקים סביב לצואריך:

מצודת ציון

ח) **תטוש**. ענין עזיבה. כמו כי לא יטוש ה' את עמו (ש"א יב כב): **תורת**. ענין למוד והוראה: ט) **לויית**. ענין חיבור וחיבוק. כמו הפעם ילוה אישי (בראשית כט לד): **וענקים**.

אבן עזרא

כי האשה חכמה מורה הדרך הישרה לבנה, כבת שבע שהיתה מיסרה למואל (לקמן לא א). ומלת אל לשון פיום מן המענה, ומהם אלקום עמו (שם ל לא)

רבנו יונה

לדבריהם, ועל ידי ההקדמות האלה יצליח בעבודה. ואמרו ז"ל היראה מביאה לידי מעשה, ובמקום אחר אמרו גדול תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה. וכאשר ישקוד על המעשה לעזוב החטא ולקיים המצות, יגיע מזה אל המעלות כאשר יתבאר. והנה על זה הסדר שכתבנו לך תראה הפרשיות בתחלת הספר הזה סדורות ומבוארות, ויגלו אליך דרכי העבודה והידאה סדרם וסודתם: **עתה** החל במצות מוסר אב ואם, החפצים בתקון מנהגי הבן וטוב מוסרו. ואחת מן האזהרות הנזכרות תמיד מן הספר **חזה**, שיזהיר על הבן לשמוע מוסר האב, ועל האב להוכיחו. ושעם העיקר הזה, מפני כי הנער לא שלמו כלי שכלו עד אשר יגדל, ויצד לב האדם רע מנעוריו. והנה הוא מתנהג כפי תאותו, כי אין לו עזר מאת שכלו להוכיח נפשו ולהניח דרכי תאותו, ואחרי שירגיל נפשו בימי הנערות ללבת אחרי תאותו יתחזק הכח המתאוה אשר בו, וכאשר יגדל וישלם כח שכלו ויבקש להפרד מדרך תאותו יכבד עליו, מפני הגידול וההרגל. על כן צריך שיעזרוהו יולידיו בשכלם ויוביחוהו וידריכוהו בדרך ישרה בימי הנערות, וגם כי יזקין לא יסור ממנה. ודרך **חתוכחת** מתבארת מפסוק אחר והוא חנוך לנער על פי דרכו, ויורה על הענין שאמרנו, מה שאז"ל י"ג שנה קדם יצה"ר ליצה"ט: ט) **כי לויית חן** וגו'. מוסר אביך ותורת אמך הם לויית חן

מדרשי חז"ל

בלא ברכה כאילו גזול להקב"ה וכנסת ישראל, שנאמר גזול אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית, ואין אביו אלא הקב"ה שנאמר: הלא הוא אביך קנך. ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר: שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. (ברכות לה:).

בני ביישן נהוג דלא הוו אזלי מצור לצידון במעלי שבתא, אתו בנייהו דרבי יוחנן אמרו לו אבהתין אפשר להו אנן לא אפשר לן, אמר להו ככר קיבלו אבותיכם עליהם, שנאמר: שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. (פסחים נ:). אמר ליה רבי יוחנן לרב שמן בר אבא, הני ביני חשילתא שריין, ואת לא תיכול משום ואל תטוש תורת אמך. (חולין צג:).

שמע בני מוסר אביך. מה שנפקדת במוסר בכבוד אב ואם בסיני, ואם עשית כן נמצאת עושה ככור אב ואם. דבר אחר "מוסר אביך" כל דבר שנמסר לך בהר סיני מפי הגבורה כתורה, על טהרה טהרה, ועל טומאה וטומאה, ועל איסור איסור, ועל היתר היתר, אם עשית כן נמצאו דברי תורה נזר על ראשו, וקטליאות לגרגרותיו דכתיב כי לויית וגו'. (ילקו"ש).

עמו לדייה יעסוק בתורה, שנאמר: כי לויית חן הם. חש בראשו יעסוק בתורה שנאמר: כי לויית חן הם לראשך. חש בגרונו יעסוק בתורה שנאמר: וענקים לגרגרותיך. (עירובין נד.).

א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן, שנאמר התמלא בסוכות עורו. זכה עושין לו סוכה, לא זכה עושין לו צלצל, שנא' ובצלצל דגים ראשו, לא זכה עושין לו ענק, שנאמר: וענקים לגרגרותיך וגו'. (ב"ב עה.).

גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר כי חיים הם למוצאיהם. ואומר כי לויית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך וכו'. (אבות ט:).

כי לויית חן. כל זמן שאתה משמיע קולך בהם הם נעשים לך דבש וחלב, דכתיב דבש וחלב תחת לשונך.

וענקים לגרגרותיך. א"ר אלעזר: אם משים אדם עצמו כענק זה שרוף לצואר שנראה ואינו נראה, למודו מתקיים בידו, ואם לאו אין למודו מתקיים בידו. (ילקו"ש).

(3)

יא אִם־יֹאמְרוּ לְכָה אִתָּנוּ נֶאֱרְבָה לְדָם נִצְפְּנֶה לְנָקִי חִנָּם: יב נְבַלְּעֵם כִּשְׁאוֹל חַיִּים וּתְמִימִים כְּיוֹרְדֵי בוֹר: יג כָּל־הוֹן יָקָר נִמְצָא

לְעָנָוְךָ: יְקָרִי אִין נְשַׁדְּלוּנָךְ לָא תִּתְפַּיַּס: יא אִין יֵימְרוּן אֲתָא עִמָּנָא נְכַמּוֹן לְדָמָא נְטַשֵּׁי לְזַכָּאי מִגַּו: יב נְבַלְעִנּוּן כְּשִׁיוֹל לְחַיֵּי וְלִדְלָא מוּם הַיְךְ נָחֲתֵי גּוּבָא: יג כָּל עוּתְרָא

רש"י

והמוסר יהיו לראשך לוים חן, וכענקים של עדי זהב יהיו: **לגרגרותיך**. לצוארך, ועל שם שהקנה עשוי טבעות טבעות קולא הצואר נלשון רגיס: (י) **חטאים**. מוטעים: **אל תבא**. אל תאנה להם: (יא) **נארבה לדם**. לשפוך דם: **נצפנה*. לשון מצרב: **נצפנה לנקי חנם*. הכתוב אומר שלפיכך לנקי מיגם הוא: (יב) **נבלעם*. לנקיים כמהם חיים: **כשאול*. הבולע כל גוף אלא: **ותמימים*. אינו לשון

מצודת דוד

(י) **אם יפתוך*. ללכת אחר רעתם: **אל תבא*. אל תרצה: (יא) **לדם*. לשפוך דם: **נצפנה*. נסתור לארוב על דם נקי לשפוך חנם על לא חמס בכפו. וכפל הדבר במלות שונות כדרך המליצה ולהתמדת הפתוי:

(יב) **כשאול*. כמו השאול בולע כל הגוף כן נבלע הכל כשהם בחיים, רוצה לומר בעודם כחוזק העושר: **ותמימים*. נבלע אותם כשהם שלמים במרבית ההון, וכמו היורד לבור שיורד בו שלם ככל איבריו והיא היא. וכפל הדבר במלות שונות: (יג) **כל הון*. הן נמצא אצלו כל הון יקר ואת כתינו נמלא מהשלל אשר נקח ממנו:

מצודת ציון

עגיני עדי הצואר. כמו ולבר מן הענקות (שופטים ח כו): **לגרגרותיך*. מלשון גרון וצואר: י) **יפתוך*. מלשון מיתוי והסתה: **תבא*. ענין רצון. כמו לא אבה יבמי (דברים כה ז): יא) **נארבה*. נשב במארב לארוב: **נצפנה*. ענין הסתר:

אבן עזרא

**לגרגרותיך*. סביבות הגרון נקראו גרגרות, וכן על צוארי בנימין (בראשית מה יד), ובן סביבות הראש מראשותיו (שם כח יא): (יא) **אם, לדם*. לשפוך דם: **חנם*. מלשון חנן אלהים (שם לג ה) מלשון מתנה, והמ"ם נוסף

רבנו יונה

לראשך וגו'. וענין המשל, כי ע"י קבלת המוסר וטוב ההנהגה, תהיה החכמה מפוארת ומהודרת אם יגיע למעלת החכמה והדעת, ויהיו דבריו נשמעים ומקובלים על לב שומעיהם. כי הראש משל לחכמה, אשר שם החכמה וכוחות השכל, והגרגרת משל לדבור, כי הקול עובר על הגרון. ואמרו מחברי המוסר מה טובה החכמה תיפה את המעשה, ומה טוב המעשה תיפה את החכמה. ויתכן לפרש מוסר אביך דברי תורה, והאב הוא ה' יתברך, וכן הלא הוא אביך קנך. אתה ה' אבינו אתה (ישעיה סג). תורת אמך. התקנות שתקנו האבות, והגדרים שגדרו חכמי ישראל לתודה: **כי לויית חן**. שים רעיונך ומחשבותיך להתבונן בהם, כי הם לויית חן לתבונתך ורעתך והגית בם תמיד, כי הם **ענקים** להגות שפתיך: יא) **בני אם יפתוך** וגו'. עתה יזהיר להבדל מן החברה הרעה, כי תדיח לב האדם מן הדרך, וכן פתח דוד הע"ה אשרי האיש וגו' ואחריו כי אם בתורת ה' וגו', למדנו כי יש על האדם לפרוש מדרך חטאים ומושב לצים ואח"כ יהגה בתורה. וכן תראה שסדר שלמה ע"ה דרישת החכמה אחד הפרד מן הדשעים. והשיב אל הלב העונש והגמול ליראה את ה': יא) **אם יאמרו לכה אתנו** וגו'. הפרשה מוכיח כי על הגזל מדבר, וימשיל את הגזל לשפיכות דמים, כאז"ל הגוטל פרוטה מן העני כאילו נוטל נשמתו ממנו: **נצפנה*. למדנו בזה כי הרשעים ישנאו נקי וצדיק מיתר ההמון. וענין נקי שהוא נקי מחטא, כמו ימלט אי נקי. והוא מענין מה שכתוב אחריו ותמימים כיורדי בור. ולא יתכן לפרש נצפנה לנקי לאשר לא הרע לו, שאם כן חנם נכתב חנם: יב) **נבלעם כשאול חיים וגו'**. והיו כלא היו. כאשר יבלע השאול את המתים. כי העני חשוב כמת כאז"ל: **ותמימים כיורדי בור**.

מדרשי חז"ל

ז) **בני אם יפתוך חטאים אל תבא**. אמר רשב"י: ממי למד שלמה, מחכמתו של דוד אביו שאמר חטאים תרדף רעה, לפיכך אמר בחכמתו אם יפתוך חטאים, אם יאמר לך אדם פלוני הוא עשיר נלך ונהרגהו ונטול ממונו, אל תשמע לו ולא תאבה לו מפני שמחשבותיו לרעה. (שם).

יג) **כל הון יקר** וגו'. זה מכירתו של יוסף, שהיה יקיר

[illegible]

[illegible]

[illegible]

לשם ולתהלה, סדר[א] הלכות תפלה[ב].

[ח] שליח[ג] ציבור מתחיל המלך היושב, וחוזר ברוך אתה דישתבח[ד], וכופל לעילא בקדיש, וחוזר לעלם ולעלמי עלמיא דיהא שמיה. ש"צ אומר ברכה הפותח[ה] בקול נעים[ו], ואומר סלח לגוי קדוש[ז] כו'. וציבור כופלים וכן חטאנו צורנו כו' ש"צ וציבור. ציבור אומר יוצר אז ביום כפור כו' עד בבית הוועדות[2], וש"צ חוזר בסולחך כו'. ציבור אומרים גברו חטאים כו' עד אור וסלח וש"צ חוזר דובבו בתחנון כו' (וכ"ה) [וכן הכל][ח]. מסוד חכמים ומסיים פני (מ"מ) [מלך מוחל] וסולח לעוני[4]. ש"צ אומר אימך נשאתי כו' בניגון אתיתי לחנגך[5] עד גמירא. ש"צ אומר אדרת[6] יקר כולו בניגון אאפיד גזר איום. האדרת והאמונה אומר ש"צ בנעימות[ט] ביראה ובכוונה גדולה בכפיפת ראש ובהשתחואה כי הרבה שמות וסודות כלולים בו'. ואמר מהר"י סג"ל דאין ציבור רשאים לאומרו בשאר השנה רק בי"כ, אבל יחיד יכול לאומרו מתי שירצה במקום תחינה[י]. ליושב[יא] תהלות לרוכב[יב] ערבות. הפסוקים מי לא יראך[8] לא אמר רק פעם אחת קודם הרהיטי'.

[ט] יוצר. אמר מהר"י סג"ל[א] כל שליח ציבור יזהר למהר בתפלתו כל כך[ב] שיתפלל ג"כ תפלת מוסף טרם שתגיע זמן מנחה גדולה, דהיינו חצי[ג] שעה

שינויי נוסחאות

[ח] א. מקדר (1. 3.); מקדר מלה ממלה, מי"כ הילכות תפילה (9. ש.). ב. בכ"י 2. 6. כותרת בלבד: סדר [ה]מרכע תפילות — דיוס כיפור (בכ"י 1. 3. אוק. סדר אמירת היוצרות והסליחות של התפילות לפי מנהגי וורמיישא, מגנצא וטערווירז, ראה בבדך המבוא. ג. הוספה: כמחר יום כיפורים לומרים מזמורים כנמלר יו"ט[1], והמזן מתחיל... (2.). ד. כמו בר"ה (2.), מקמ"כ בג' רגלים לחזור לגל ההודאות (9.). ה. לנו שערי רחמים (2.); הפ"ל הפותח (1.). ו. ובניגון / יפה (1.). ז. עד מרוס וקדוס, קול רם (ה. 6.). ח. הוספה: ש"ל לומר בקול רם ברוך שם כבוד מלכותו ועונין ג"כ הציבור, וכן מלכותו בקהל עדתי עד ואומר סלחתי, ש"ל לומר קדוש אדיר בעליתו ועונין ציבור ברוך שכ"מ וכן כולם (ה. 6.); והכל כמנהג המדינה. ואמר בכמל"ו בקול רם[3]. ומתפללין י"ח כמו אמתול לערבית, וחוזר המזן ומתפלל ומנגן בברכת מגן, ואומר קרובון וסליחות כמנהג המקום (2.). ט. בניגון יפה (1.), אם הכל לחוד — לבדו — (6.). י. הוספה: והמתמלים לדעת כולם יזהרו בזוהר הרקיע (ק. כ"ח.). יא. אמת (3.). יב. [הלמ"ד בפת"ח] (1.). יג. [הלמ"ד בקמ"ץ] (1.).

[ט] א. הוספה: מאמר דתפילת יוצר היא המרוכה בתרגם תפילות היום יהזר בה... (1.). ב. ולקצר בניגונים כדי ש... (1. 2. ה. 6. שבט.). ג. "אלי שעה" — חסר בכ"י 3.

[ח] 1. וכ"ה בטור סי' תרכ.
2. לפנינו במחזורים "הודעה", ראה גולדשמידט עמ' 99.
3. כ"ה בטור סי' תריט ובשו"ע סעיף ב.
4. כ"כ רבינו לקמן בתפלת מוסף (ושם איתא: עונות), ודלא כמו שמסיימים בר"ה לעיל למנהג מגנצא "ואדוני האדונים" ולמנהג וורמיישא "מלא רחמים". וכ"כ הד"מ בסי' תרכ בשם רבינו (ושם כתב עוונות), אכן במחזורים איתא לעונים.
5. = רשות דשחרית ר"ה וכן גם "אאפיד גזר" דבסמוך.
6. לפנינו במחזורים: אדר, ראה גולדשמידט עמ' 125.
7. וכ"ה בשם רבינו בד"מ סי' תקסה.
8. אחר הקדושה. ויש רהיטים על כל מלה מהפסוק. ובמחזורים נדפסו על כל רהיט חלק מהפסוק, וכנראה לא היה אומר חלקי הפסוק.

אחר חצות[1]. ומהר"ם[2] מתי[ד] שהאריך ביוצר יותר מדאי הי' ממהר והיה מתפלל תפלת מוסף ביחידי כדי למהר[ה] לתפלת מנחה ולפעמים כשהיה צורך היה מדלג אבינו מלכנו עד לתפלת מוסף. וכן א"מ דמנחה לפעמים היה מדלג עד נעילה כדי לאתחולי נעילה ביום. והמהר"ר ומתכוין להתפלל הד' תפלות כתיקונם הרי זה משובח[ו]. וכן ראיתי במהר"י סג"ל כמה וכמה שנים שהוא[ז] כיון להיות בכל תפלה בעונתה.

[י] ואם ימשך נעילה תוך הלילה מ"מ עולים הכהנים לדוכן[1]. ונשנבה פליאה בעיני מהר"י סג"ל[א], מאחר דכתיב ביום צותו (ויקרא ז, לח), והדוכן היא עבודה, ג"כ תהיה ביום. ואמר ששוב מצא טעם לדבר, הואיל ועיקר הקרבנות נקרבות ביום יכולין האימורין להקרב בלילה. וכן איתא פרק תפלת השחר[2] איברים של עולות וסדרים של שאר קרבנות שנזרק דמן קודם שקיעת החמה קרבין כל הלילה, וכנגדה תיקנו תפלת ערבית, ה"נ גבי דוכן לא שנא[ב].

[יא] מנהגי מהר"י סג"ל להעמיד שני אנשים חשובים[א] מן צידיו כשהיה ש"צ בי"כ[ב], וכן עשה בתפלת ר"ה. וכן איתא[ג] בא"ח בסדר י"כ דוקא[4].

ראמר[ד] מהר"י סג"ל אין לשנות מנהג המקום בשום ענין אפילו בניגונים שאין מורגלים שם[5]. וסיפר לנו מעשה בעצמו שהיה שליח ציבור פעם אחת בקהלת רעגנשפורג בימים הנוראים, והיה מנגן כל התפלה כמנהג מדינת

שינויי נוסחאות

ד. שנטרפה לו הטעה (1.). ה. — ולהקדמה שתהא ממנה — טרם הגיע זמן המנחה, וכן העיד בא"ח[3] על הרא"ש (1. ש.). ו. דשסיים[4] עד אמר מוחק (1. 3.). ז. הוספה ושינוייס: ש"ל המקדל... להיות כל תפילה בעונתה משכורתו מרובה / שלימה ומבוא עליו ברכה (1.); מ"מ נכון ראמר שיכוין לקצר בתפילת יוצר כדי להתפלל... (6.). ח. הוספה: הכל מנהג מיוצר דהכרה פיוטים בו מבכולן, והמרבה להאריך במנהגי כל הפיוטים שלה מבלבל הזמן של כל התפילות שאמריה (3.). ט. היה בעצמו מתפלל כל היום ולעולם... (9. ש.). י. הוספה: עיין בבא"ר בהגלות תפילה[5] שם מייחס מנהג העולם לאין מקפידין (1.).

[י] א. כל ימיו (3. 9. ש. 2. 5. 6.) היה מצטער לדעת טעם הדבר, דהא כתיב... (2. 5. 6.). ב. הוספה: מאמר דהתמיד תפילת נעילה מבשוד יום גומר בלילה (9. ש.).

[יא] א. מכמים וידועים (2. 6.) אחד מימינו ואחד משמאלו (1. 2. 6. שבט.). ב. כל היום[1] (3.). ג. בתיימון[2], אבן בא"ח... (1. 2. 6.). ד. שמעתי מפי מהרי"ל דכמה גדול כח המנהג ואין לשנות... (2. 6.); פעם אחת בשעת אגדת ההלכה סיפר לנו אמ"ן כמה גדול עונש שינוי מנהג המקום — ועד אנה מגיע ענשו של המשנה — שפעם אחת... (1.).

[ט] 1. ראה טושו"ע סי' תרכ.
2. הובא בהגהות מיימוני סוף הל' שביתת עשור ד"ח צריך, וראה גם בהגהות מיימוני הל' תפלה פ"ג אות מ ובספר על הכל עמ' 110. (וראה במהרדות כהנא סי' תקסו דהעתיק את לשון המהרי"ל ע"פ הנדפס, אולם אנו שינינו את הנוסח הנדפס ע"פ דפוס ראשון, וא"כ דומה מה שכתב המהרי"ל למה שכתוב בהג' מיימוני, חדץ מהפרט שהתפלל מוסף ביחידות).
3. סי' תרכ.
4. ב"כ הר"מ שם בשם רבינו, והביאו המג"א שם וכ"פ האחרונים, ראה משנ"ב שם ס"ק א.
5. סי' יא בהג"ה עד.

אושטרייך כי כן המנהג שם[6]. והוקשה בעיניו שהיו[ה] אומרים הפטרה בניגון בני ריינוס[ו]. ואמר שבאותו פעם היה חוא אומר סליחה אני אני המדבר[7] אשר יסד רבינו אפרים[ז] לומר לתפלת מוסף, ומבר שמצוה לומר שם לכבוד רבינו אפרים המחבר אשר מגוחת כבודו שם[ח]. ואמרו המנהיגים[ט] אליו שאין מנהגם לומר אותה הסליחה ולא שמע אליהם מסברתו דלעיל. לימים מתה בת הרבי ביום כפור והצדיק הרב הנזכר עליו הדין שלקתה בתו על מה ששינה[י] מנהג המקום[יא].

אמר מהר"י סג"ל שבאותו פעם היו[יב] מכבדין אותו והיו מביאין לו מחזורים[יג] נאים להתפלל בהן[יד], ולא רצה להתפלל בצבור כי אם מתוך מחזור וסדרים המיוחדים[טו] לצבור, וגם אם זקנים הם ושחורים ומוטעים[טז]. ואמר דכך כתב רוקח[יז] שאין להתפלל[יח] אך בסדרים של הצבור משום דסתמא לשם מצוה נכתבים[יט] שמא שאר סדרים לא נתכוין הסופר לשם מצוה כי אם

שינויי נוסחאות

ה. המפטיר היה אומר ההפטרה (1. שכט.). ו. הוספה: למנהגם נגון ככני אושטרייך (1. 2. פא. 6. שכט.). ז. מכונה (1. פא.). ח. נקברות העיר ההיא (5. 9. ש.). ט. מוסרי העיר / הקהלה (1.). י. מהר"י סג"ל (1. 2. 3. שכט. פד. 6.). יא. נאמרו היום / מיו"כ (1.). יב. פרנסי העיר מריגין לו (1.); הנעלי הנמים עם (3.). יג. שינוייים בכת"י: מפומרים ככמיכתם; מהודרים ככמכ; יפים ככמיכתם. יד. הוספה: כדי להתפאר עליו לגדולה ולתפארת, ולא רצה להקטיר אליהן רק... (1.). טו. לכל ס"ל להתפלל מתוכם (1.) מדיר (ש.); עם כה"ה לעמ"ל (3.); לגיטור / לקהל העיר ככ"ה (2. 6.); לעמ"ל של הקהל (שכט.). טז. ומטוטטים, ונראה לכל טעוומיהם (שכט. פא. 1. 2. 6.) מ"מ מצוה להתפלל מתוכם לגיטור (1.). יז. — ס"ל — לגיטור... נקדרים המיוחדים... (2. 3. פא. שכט.). יח. לשם שמים (1. 3. 2.); ולפתות נקנו לשם שמים (פא.).

[י] 1. כ"כ הר"מ בשם רבינו בסי' תרכג, והביאו המג"א שם בס"ק ג.

2. ברכות כו, ב ושם ברש"י.

3. בשכנה"ג בסי' תרכג בהגהות על הב"י אות ג הסכים לדעת רבינו שמותר לישא כפים בלילה, אולם מסקנת האחרונים דנושאין כפים רק מבעוד יום, ראה משנ"ב שם ס"ק ח. הכף החיים שם אות כב כתב דבריעבר אם נמשכה התפילה עד הלילה ורוצים לעשות נ"כ יש להם על מה שיסמוכו. ובמקור חיים כתב: ראיתי כמה פעמים בקהילות קדושות שנמשכה תפילת נעילה עד היה ודאי לילה לעני נ"כ ומ"מ נשאו הכהנים כפיהם, והרב בעל ב"ש קרא תגר על זה וכתב לבטל המנהג, וברור לי דאשתמיטתיה דברי מהרי"ל שכתב להדיא דאף אם נמשך תוך הלילה נושאים כפיהם, רק לכתחילה יש להקפיד ולמהר.

[יא] 1. כ"כ רבינו לעיל בהלי' תפלת ר"ה סי' א. וכ"כ הב"י שמנהג להעמיד אנשים בר"ה וביו"כ, וכ"כ בשו"ע סי' תריט סעיף ד. אמנם הלבוש בתב שאין נוהגין כך, ובמג"א שם ס"ק ט כתב שהמנהג להעמיד רק עד ברכו, וכ"כ המשנ"ב שם ס"ק יב. אמנם הב"ח קרא תגר על זה וכתב שראוי לעמור כך כל היום. וכן כתב המקור חיים שמנהג קהלת וורמיישא שעומדים כל היום.

2. בהגהות מיימוני סוף הל' שביתת עשור ד"ה אין מורידין.

3. סו"ס תריט.

4. ראה משכ"כ ע"ז הלבוש בריש סי' תריט. וכ"ה דברי רבינו במקור חיים בסי' תקפר ס"ב.

5. וכ"כ הד"מ בסי' תריט בשם רבינו, ופ"כ ברמ"א סוף סעיף א. וכתב המג"א שם ס"ק ז דהטעם הוא משום דמכלבל דעת הקהל בזה. וכ"כ בשם רבינו בספר יוסף אומץ סי' מר וסי' תתקנט. ועי"ע בספר חסידים סי' קיד בנידון לשנות הקרובין הנהוג.

6. ראה בתשובות רבינו החדשות סי' פז.

7. ראה מחזור גולדשמידט עמ' 555.

8. ראה בשו"ת מן השמים סי' נח בהערות של הר"ד מרגליות משכ"כ בנידון זה.

9. כ"כ בשם רבינו השכנה"ג סי' תריט בהגהות על הטור אות י.

10. ל.מ.

להתפאר[כ], וח"ו שמא לא נתקבל התפלה מתוכם[12]. ואמר מהר"י סג"ל שגנה הוא[כא] ביד המגיהים את הספרים של הצבור[כא] שמא המסדר היה גדול יותר מהמניה[13][כב]. וגם אם מלא את לבו להגיה שום סדר או רוצה להגיה כל הספר מראש ועד סוף[כג]. ודוקא דברים פשוטים וידועים לכל מעיותם, אבל דברים דאית בהן פלונתא חלילה ליה להניה אליביה שום אחד מהם, אך[כד] היה מרגיל על לשונו[כה] לומר מבחוץ[כו] לפי הנראה לו ולא לכותבו בספר.

[יב] דרש מהר"י סג"ל כל מה שאדם חטא כל השנה יהא כולל תוך וידוייו ויתודה עליו. כגון אם ח"ו אכל דבר איסור יאמר על חטא שחטאתי לפניך באכילת איסור וכל כה"ג. ואם חטא אדם בינו ובין קונו שאין שום אדם יודע את חטאיו אסור לו לגלות לרבים ולהודיע במה שחטא[א], רק אם יאמר לרבים חטאתי בסתם הרשות בידו רק שלא יודע במה חטא. משל לאדם שמרד במלך וזלזל את כבודו אז יותר שאותו המורד מתפאר במרידתו נתרבה קלון המלך[ב] שכ"כ זלזל זה בכבודו, ח"נ המבדיל בין קודש לחול[ג] כשחטא נגד הקב"ה[ד]. ואע"פ שאומרים בכלל כל העבירות במה שאומר חטאתי עויתי פשעתי מ"מ קי"ל כראב"י[ה] דאמר צריכים לפרט החטא בהדיא כמו שרגילים לומר על חטא וגפרטים בו כל חטא וחטא בפני עצמה, וממך[ו] לדבר מחטאת העגל כתיב ביה חטא העם חזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב (שמות לב, לא).

וכל היום של יום כפור[ז] יעסוק בתשובה. ואל יאמר כבר פסקו חרחמים

שינויי נוסחאות

יט. הוספה: ולהמסלל / לסמנה ככמיכת ידו (1.); — מיופי — ככמיכתו (2. 3.); ומצאתי כתוב שכן כתב בספר מסדים[11] (1.). כ. בדי הסם ונעות הוא ביד... (2. 6.); ונלא כדין עושים... (פא.). כא. אשר מקדמונים נמיסדו על הסדר (1.); חזקינות (6.); המיוחדים לס"ל (ש.). כב. הוספה: וכן אמר מהרי"ל שכן רגיל בעצמו שלא היה מגיה בוס ספר — כל ימיו (1. 2. 6.). כג. ולא למירוגין (1. פא.). כד. הסבר: ואם לעתו לשטות — אליבא מאן דהוא, — אז היה... (2. 6. פא. שכט.); אם נוטה לבו לאיזה מהן (1.). כה. אומו נוסח (3.). כו. — לומר — על פה (1. 3. שכט.). [יב] א. הוספה: ונמנהגה[1] כתב דעל זה נאמר (תהלים לב, א) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, ואם לכתיב בח, יג) מכסה (חטאיו) [פשעיו] לא יצלח, בעבירה שבין אדם לחבירו, ע"ל (1. ש.). ב. ומרשמו שזה הסמיה כ"כ... (9. ש.). ג. אלף אלפים הבלות (9. ש.). ד. ומתפאר בכך (3.), אשר לא חש על מלכותו (1.). ה. ומהרי"ך[3] אומר שיעמא דקרא כי מעשה הטעגל (פא.). ו. עגל מסיכה (פא.); נכר[4] (ק. אר. כיח.); הוספה: ונכון לקטע כסדר הא"ב[5] (1. 3. שכט.). ז. יעסה לכפרת עבירות ו... (3.); יעמוד בתשובה (1. פא.) ולעסה מחילה (1.).

11. אולי כוונתו לסי' תתפג (מהדורת לוין־אפשטיין) שבא לאחר סי' תתפב ששם דן בכתיבת סידורים.

12. כ"כ בשם רבינו הר"מ סי' נג ופ"כ הרמ"א שם בסוף הסימן, ובט"ז שם ס"ק טו הביא את טעמו של רבינו.

13. כ"כ המטה משה בסי' תתיח בשם רבינו.

[יב] 1. יומא פרק יום הכפורים הוא ע"פ הגמרא שם פו, ב בשם רב ווטרא בר טוביה א"ר נחמן.

2. שם פו, ב. ולפנינו מימרא זו בשם ר' יהודה בן בבא. וכ"כ הטור בסי' תרז בשם הר"י.

3. ראה לעיל בהל' חלה סי' ד הערה 7.

4. ט"ס.

5. כ"כ הטור בסי' חרו ומנהג אשכנז לומר על חטא בסדר א"ב.

טמאה ת"ל מדכתיב הטעמים לאסור צירן וחלב נמי צירן הוא, ומשני ס"ד הואיל וחידוש הוא דהרי חלב טהורה נמי ציר דאמה"ח הוא והיה לנו לאסור כמו ציר טריפה פרק כל הבשר קי"ב ע"ב ויעיין תוס' שם (ד"ה הטמאים), ועיין ק"ב ע"ב מבואר דטרפה ובשר מה"ח (או אמה"ח) מחד קרא נפקא, וכי היכא דפשיטא מהטמאים לאסור ציר טדפה מן התורה, ה"ה ציר אמה"ח ובשר מה"ח, וא"כ היה לנו לאסור חלב טהורה מטעם ציר ואפ"ה שריא רחמנא, ה"א אפי' דטמאה נמי קמ"ל את הגמל, זהו פי' כוונת סוגיא.

[ציר אבר מן החי לב"נ]

והשתא תינח בישראל דכתיב הטמאים אסור ציר אמה"ח, אבל בב"נ אין ספק דציר אמה"ח מותר, תרע שהרי דם מן החי לב"נ פליגי ר"ח בן גמליאל ודבנן, רחב"ג מפיק איסורי' מרמו לא תאכל פרק ד' מיתות (נט, א) ורש"י בחומש פי' כן והשיג עליו רמב"ן שאין הלכה כן. וקשה ת"ל דהוה עכ"פ ציר מאמה"ח ובשר מה"ח, אע"כ ציר מותר לב"נ. וא"כ שייך שפיר סחורה בחריצים הנעשים מחלב דאמה"ח לב"נ, ולעולם שארי מאכלות אסורות אסור בסחורה מן התורה. וקושית תי"ט לק"מ וקושית מעלתו לק"מ.

[איסורים שהיה להם שעת הכושר]

ואמנם כבר הזכרתי דהגאון בחו"י (סי' קמב) המציא לנו קולא עכ"פ באיסורים שהיה להם שעת הכושר איסורא דידהו דרבנן אבל מה"ת לא נוכל לאסור אלא דומיא דשרצים דכתיב בהו יהי' ולפי' מינה כל דדמי שלא היה להם שעת הכשר. וסברא נכונה היא[ג] ויש להביא ראיה מהרמב"ם ספ"ה דשלוחים ושותפים שכתב וכבר ביארנו במקומו שאסור לעשות סחורה בפירות שביעית וכו' ר"ל בפ"ז משביעית ביאר דין שביעית, ובספ"ח ממ"א ביאר נבלות וטרפות ושקצים ורמשים כי שם מקומם. והנה פשוט דאיסור סחודה בבכור ותרומה איננו מן התורה אלא משום תקלה או בזיון קדשים, ומדכייל עמהם נבלות וטרפות והפסיק בתרומה בין נבלות וטרפות ובין שקצים ורמשים, ש"מ הני נבלות וטרפות נמי דרבנן נינהו, משום תקלה דלמא אתי למיכל מיניהו, אבל לא מה"ת שהרי היה להם שעת הכושר, משא"כ שקצים ורמשים. ומוכח כחות יאיר הנ"ל.

ולפ"ז רמב"ם ספ"ח (הט"ז) ממאכלות אסורות אף ע"ג דכייל התם נבלות וטרפות ושקצים ורמשים ניהו דאיסור סחורה בהם שוה, מ"מ אלו אסורים מדרבנן בסחורה ואלו מן התורה[ד].

[איסור סחורה בשביעית ובשאר איסורים]

ומ"ש מעלתו מ"ש בספ"ה דשלוחים ושותפים לא קניס להשותף שעשה סחורה באיסורים ובפ"ו הי"ג רשמיטה ויובל קניס לחמרי', ומזה שפט דסחורה דשביעי' דאורייתא קנסי' וסחורה דשארי איסורים לאו דאורייתא לא קנסינן.

הנה סברתו היא פלוגתת ר"מ ור"י גיטין נ"ג ע"ב ויע"ש פרש"י ד"ה מטמא ומדמע וכו' ור"ה ור' יהודה באיסור דאורייתא וכו' יע"ש. אמנם שם בדף נ"ד ע"א מבואר דעכ"פ שביעית קיל להו לאינשי וקנסינין טפי חוץ באתרי דר"י יע"ש. וא"כ אי איכא לחלק י"ל סחורה דאורייתא אלא שביעית קיל לאינשי קנסינן החמרים, וסחורת שארי איסורים חמור להו לא קנסינן. אבל מה אעשה והרמב"ם כתב בפירוש בפ"ה משלוחי' ושותפי' הנ"ל פירות [שביעית], ש"מ שלא קנסו הסוחר בפירות וקנסו החמרים, וע"כ קנסא מקנסא לא ילפי' וראו חז"ל שזהו שכיחא טפי שיהי' פועל וחמר ממה שיסחור בפירות.

[שותפות עם גוי]

ומה שהקשה עוד שהיה לנו לאסור לעשות שותפות עם הגוי משום שמא ישתכר באיסורים אא"כ התנה עמו בתחלה כמו בנשתתף עם הגוי העושה מלאכה בשבת אע"כ שבת עיקרו דאורייתא וסחורה דאיסורי' דרבנן, זה אינו קושיה, שבת קביעא וקיימא, וא"א בלא שבת ע"כ צריך להתנות, משא"כ סחורה אפשר שלא יקנה דברים האסורים ע"כ משתתף עמו סתם, ואם שוב שוכרו הגוי ברברים אסורים הוה לגבי ישראל כנזדמנה לו.

[חכמים לא אסרו דבר שהיתירו מפורש]

ומ"ש עוד מה שהתירה התודה בפירוש לא רצו חז"ל לאסור ולא ידע מקומו איה. הנה כן כ' ט"ז בא"ח סס"י תקפ"ח ושנאו בי"ד סי' קי"ז ושלישו בח"מ סי' ב' וכבר קדמו התוס' מס' ב"מ ס"ד ע"ב

ג. עיין לעיל סי' קה הערה א.
ד. וי' מש"כ בזה רע"א בשו"ת מהדו"ק סי' ער וכמהדו"ת סי' לב.

ד"ה ולא ישכור וכו' ולפי' ר"ת ע"ש[ד]. ומה שהקשו ע"ז במס' ב"מ ע' ע"ב מבואר דאסור להלות לנכרי בריבית אע"ג דקרא כתיב לנכרי תשיך, י"ל דהתורה אמרה אם נלוה לנכרי לא נלוה בלי ריבית אבל חכמים למדו לא נלוה לו כלל ואין הכי נמי אי עבר והלוה מותר ליקח ממנו ריבית שהתורה אמרה תשיך אבל לא נלוה לו כלל, ותי' זה כתב בשל"ה דף רס"ו, ויש להשיב מקרא (דברים כח, יב) והלוית גוים רבים.

אבל לפענ"ד בלא"ה לק"מ שהרי לא אסרו לגמרי אלא למי דאיכא למיחש שילמוד ממעשיו והתירו לח"ח ולא מיעקר קרא לגמרי. מ"מ בהא סלקינן שהוא איסור דאורייתא ואין לנו להקל לכוון במלאכתו ולא להיות קאמיסאנר[ה] בדברים האסורי' אם לא ע"י סרסור נכרי והאיסור לא יבוא כלל לגבול ישראל ולא ישהה אצלו ואיננו אלא כמראה מקום וכמ"ש במכתבי למהו' יודא ג"כ בביאור יותר יע"ש[ו].

[יש לו סנפיר ועתיד לגדל קשקשים]

מ"ש דלמא סנפיר וקשקשת בעינן להחיר הגדל אח"כ ומ"ש ר"ן (חולין סו, א) מדכתיב אין לו עיין עליו, כתב מעלתו [דאינו][ז] דרשא גמורה ולא מקובלת וע"כ ליכא ס' מבחוץ דא"כ לא הוה מהדר הר"ן ארדשא וא"כ דלמא להכי כתיב סנפיר וקשקשת להחיר אם יש לו סנפיר ועתיר לגדל קשקשת. ועוד כתב דבוראי אין סברת חוץ להתיר העתיד לגדל אח"כ, שהרי אפרוח שלא נתפתחו עיניו אסור לראב"י עד שיתפתחו עיניו, והכי נמי דלמא אסור עד שיגדלו, אלו דבריו.

הנה הדמיון לאפרוח אינו עולה יפה [כמו שמבואר לעיל סי' ס"ח][ח]. ומה דמייתי הר"ן דרשא דקרא, כמה פעמים אמרינן אב"א קרא אב"א סברא, ודרשת הר"ן פשוטה מבוארת, ודלא כמ"ש מעלתו דאיננה דרשת חכמים מקובלת דליתא, הרי מודידין בן הבן לנתלה במקום בת מפסוק ובן אין לו עיין עליו (ב"ב קטו, א), ומתירים יבמה לשוק במקום בת ובן הבן מדכתיב ובן אין לו (יבמות כב, ב), ומאכילים תרומה מפסוק וזרע אין לה, ועיין רפ"ק דקדושין (ד, א). וא"כ אין לו עיין עליו דרשא גמורה ואלימתא היא.

ומ"ש מעלתו דנימא סנפיר קאי להכי, לא הבנתי זה, ממ"נ אי אנו מכירים הרג הזה שעתיד לגדל קשקשיו, א"כ דל סנפיריו מהכא אפי' נחתכו הלא כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר. ואי אין אנו מכירים הרג הזה רק ע"י סנפיר נאמר שעתירים קשקשיו לגדל, זה א"א, דהרי יש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת. אע"כ א"א אלא משום יגדיל תורה ויאדיר.

אחתום בברכה א"נ לעבדי ה'.

פ"ב כ"ח שבט קפו"ל.

משה"ק סופר מפפד"מ.

תשובה קז

[פת עכו"ם שנלושה בחלב]

שוכ"ט לתלמידי הותיק הב"ח המופלא מלא עתיק כ"ה זלמן שי'.

נעימות ימינך הגיעני והנאני לבא לבית ירא ה' מרבים יהיה מכירך ברוך. ואתה תצליח והשכיל במלאכתך מלאכת שמים, ותלמירך ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם אמן.

נידון מה שנוהגים שמה אפי' הכשרים בישראל שנזהרים מחלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואה, מ"מ פשוט להם (והיתר) [להיתר] גמור לאכול פת שנילש עם חלב הנ"ל, ולוקחים מנחתום גוי להדיא, ואם אין לזה שום היתר, שאלת אם יש

[גזירת חלב גוי]

ד"י. וכ"כ רבינו להלן סי' קמ. וכ"כ ברעת התוס' כ"מ בגליון מהרש"א יור"ד סי' קסז, רש"ש כ"מ סז, ב ומהרצ"ח שם סד, ב. וכן מבואר גם בתוס' כ"מ ע, ב ד"ה תשיך.
ה. = קאמיסיון. דהיינו שותפות.
ו. וכ"כ להלן סי' קט עיין שם.
ז. ברור רכצ"ל.
ח. צריך לומר: ע"ה. עיי"ש.

לצרפם לזימון הואיל ואוכלים דבר איסור דרבנן. שוב דנת על עיקר הדין אי חלב נאסרה במנין אפי׳ במקום וזמן שאין בהמה טמאה הראויה לחלוב מצוי ביניהם, כבזמן ומקומות אלו שהבהמות הטמאים המצויים גם הגוים ממאסים חלבם.

הנה בשערי דורא (סי׳ פב) כתב ומביאו פר״ח סי׳ קט״ו וז״ל, חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו [אפי׳]א אין בהמה [טמאה] בדיר אסורה, דלא ליפוק חורבא מיניה, ופורץ גדר ישכנו נחש, כך פסק רש״י ז״ל עכ״ל. ולא הראה מקום איה מקומו ברש״י אולי בתשובה. אך נ״ל מבואר כן במסכת ע״ז ל״ה ע״א בטעם איסור הגבינה א״ר חנינא משום דא״א לה בלא צחצוחי חלב. עפידש״י ומה שהקשו התוס׳ (ד״ה לפי) הא הגוי לא יהיה שוטה לערב חלב טמא שאינו עומד בשרוצה לגבן. והמעיין בלשון רש״י יבין דבר לאישורו דס״ל לרש״י דחלב גזירה קדמוניות היתה קודם שאסרו גבינה ואז אסרו החלב שאין ישראל רואהו, אע״ג דתחלת גזירתו הי׳ משום חשש עירב דבר טמא, מ״מ שגזרו ואסרו במנין סתם, אסרו כל חלב שאין ישראל רואה החליבה או יכול לראות אפי׳ ליכא חשש רכר טמא כגון החולב לגבן, מ״מ החלב אסורה.

אמנם כשנשתנה מצורתה ונעשית חמאה או גבינה לא גזרו וחזרה להתיר. וכ״כ סברא זו כסף משנהב. נמצא באותו הדור היה החלב אסור אפי׳ חולב לגבן כך נאסר במנין, והגבינה הנעשה מזה היה מותר כיון שנשתנה. והנה החלב הלז כל זמן שלא נשתנית היא איסור גמור ככל האי׳ ואוסרת תנור ופת והכלים. שוב בדור אחר נמנו לאסור הגבינה הנעשית ממנה, משום נהי דאותו חלב שיקפה ונשתנית הותרה מ״מ אותן צחצוחים שנשארו ביני אטפי לא נשתנו, אע״פ שהוא חלב טהור בודאי, מ״מ כל זמן שהחלב בעין ולא נשתנה היא אסור משום גזירה קדמוניות דחלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו. כל עין דואה יבין שזה דעת רש״י במתק לשונו, ולק״מ קושית תוס׳ג.

ונ״ל דהאמוראים דפליגי אר׳ חנינא וס״ל טעם אחר באיסור גבינה היינו משום דלא ס״ל לחוש לביני אטפי כאשר יבואר אי״ה. ותליא זה בב׳ לשונות מס׳ ע״ז ל״ה ע״ב. ואי בעית אימא אפי׳ תימא דקבעי ליה לגבינה איכא דקאי ביני אטפי, אבל לישנא קמא לא חייש לביני אטפי אפי׳ בישראל הקונה חלב מנכרי לגבן, מכ״ש נכרי חולב לעצמו לגבן, ולא דפליגי לישנא אי היה גזירה סתומה או לא אלא פליגי בלשון תחלת הגזירה, ולכ״ע החלב נאסרה במנין ושוב אסורה בכל מקום ובכל זמן, אך פליגי אי תחלת הגזירה גם היה אחלב שעושים ממנה גבינה ומשום ביני אטפי או מתחלה לא נחתי להכי.

ונ״ל עוד, המדקדק ויעיי׳ בלשונותיו של הרב המגיד ממ״א באיזה מקומן שם׳ יראה ויבין כי בהא לא מספקי כלל ולא נחלק אדם מעולם דחלב דביני אטפי אותה שלא נשתית אסורה, שהרי נאסרה במנין ואוסרת תערובתה, ומה לי שערבה בקדרה או בגבינה וחמאה ולא יאכל הגבינה כ״א בהסרת צחצוחי החלב ההיא ובזה לא פליגי. אך ר׳ חנינא ס״ל אסרו הגבינה הנכרי׳ משום צחצוחי חלב, גזרו על הגבינה אפי׳ בהסיר הצחצוחים ע״י בישול, ועל זה פליגי אמוראי וס״ל גבינה מבושלת לא נאסרת אלא מטעם ניקור או שומן חזיר או העמדת הקיבה. ופסק רמב״ם (הלכות מ״א פ״ג הי״ג) כוותיה.

וכן חלב שחלבו נכרי וקנאה ישראל ועשה ממנה גבינות גם ללישנא קמא היה אסור אם לא יסירו האי דקאי ביני אטפי, אבל אי בשיל לה שרי. ואב״א משום דקאי ביני אטפי אסרי אפי׳ לגבן ישראל ולא קיי״ל כלישנא בתרא ההוא דלביני אטפי לא חיישינן לאיסור מבושל, אבל כלי בשול פשיטא דאסור, ואי לא תפדש כן דברי ה״ה אין מובן לדבריו במה שכפל (שם הי״ב וי״ג) דרמב״ם לית ליה הך דביני אטפי ולא חשש לצחצוחי חלב ושוב כתב וכפל (שם הט״ז) דלרמב״ם לא הותר גבינה וחמאה אלא בבישול ומייתי תוספתא (ע״ז פ״ה ה״ז) על זה. אע״כ כנ״ל.

ובכסף משנה שם כתב להדיא דחלב הוא דבר הנאסר במנין וכן מורה פשטות המרדכי

א. השלם עפ״י הפר״ח שם סק״ו.
ב. הלכות מאכלות אסורות פ״ג הט״ו.
ג. וכ״כ רכינו בחי׳ להלי׳ יין נסך סי׳ קכב סקט״ו. ועי׳ חי׳ הרמב״ן ע״ז ל״ה, א מש״כ ברעוא רש״י. ור׳ חזו״א יוד״ר סי׳ מא אות ד.
ד. נראה כוונתו לפ״נ הי״ב-י״ג.
ה. נראה דצ״ל: רכשאסרו הגבינה של הנכרי.

(8)

ע״ז סי׳ תתכ״ו) דמייתי הרב״י ריש הסימן (סי׳ קטו) אלא דהדר תברא לגזיזיה וכתב הטעם משום שמא היה חלב טמא בכלים מאז. משמע אי לא שכיחי חלב טמא בכל השכונה מותר ורישא לאו היינו סיפא.

[ישוב קושית הדגול מרבבה]

ועיין דרכי משה אות (ב) [ג׳] בסופו מייתי דברי האו״ה כלל מ״ה [רין ז] אבל אם היה לו חותם א׳ בחלב די בכך הואיל ורוב מן החלב כשר ואף אם עירב בו דבר טמא אינו אסור רק מדרבנן ולכן די לו בחותם א׳ עכ״ל. ועיין ש״כ סי׳ קי״ח סק״ח דמייתי האי טעמא אלא שכתב עוד טעם אחר בשמו כיון דרוב חלב המצוי בינינו הוה חלב טהור אם כן ליכא אלא איסור דרבנן. ודגול מרבבה הקשה הא מרא דשמעתא דחמפ״ג הוא רב (עיין ע״ז לט, א) וס״ל מב״מ לא בטיל, ומ״מ סגי ליה בחותם אחד. ולק״מ די״ל רב מיירי במקום שאין חלב טמא מצוי ואינו אסור רק משום גזירה והאו״ה רצה ליתן טעם דלדידן אפי׳ במקומות שמצוי חלב טמא מ״מ סגי בחותם אחד משום דקיי״ל מין במינו היא ברובא.

שבתי וראיתי דק׳ דגול מרבבה בלא״ה יש ליישב ולומר רב ס״ל טע״כ לאו דאורייתא וס״ל לענין מב״מ בתר טעמא אזלינן ולא בתר שמא כאביי ודלא כרבא, והשתא י״ל נהי כל חלב טמא הוה מב״מ בשמא עם חלב טהור, מ״מ בטעמא איכא חלב טמא דשוה בטעמא ואיכא דלא שוה, ולפ״ז הוה ס״ס בין לדידן בין לרב, לדידן הוה ס״ס שמא לא עירב בו כלל, ואת״ל עירב שמא אותה חלב השוה בשמא וטעמא ובטל ברוב, וליכא תו אלא אי׳ דרבנן, וסגי בחותם אחד. ולרב הוה ס״ס בהיפך דלמא לא עירב ואת״ל עירב שמא מאותה חלב דשוה בשמא ולא בטעמא דמב״מ לא הוה, דרכ אזיל בתר טעמא ומשום טע״כ לאו דאורייתא סגי בחותם אחד כן י״ל.

[חלב גוי אי הוי דבר הנאסר במנין]

מ״מ מבואר מכאן דמשמע דחלב טמא מגזירה נאסרה במנין בלא פלוג. וכן יראה בהריא בלשון רשב״א בתה״א (בית ג שער ו) והרמ״א בהג״ה סי׳ קט״ו (ס״א) שכתב ואם חלבו גוים מקצת בהמות וכו׳. ומ״ש עליו ש״ך ס״ק י״ג וכן ממ״ש רמ״א עוד שם אוסרת כלים שנתבשלה בהם וכו׳ ומ״ש ש״ך עליו סקי״ד ע״ש, מבואר להדיא דס״ל דנאסרת במנין כיינם ובישולם. אך הפר״ח מייתי תשובת רדב״ז דפשיטא ליה דחלב לא נמנו עליו לאוסרה ומש״ה היכא דליכא דבר טמא מצוי מותרת, וכתב פר״ח שעל זה סמך כהיותו באמשטרדם אכל עמהם חלב שחלבו נכרי. ד״ל כי במדינתו מקום שיצא משם שמה שכיחי חלב גמלים משא״כ במדינתנו.

הנה מ״ש באמשטרדם רצונו שנתאכסן אצל ספרדים פורדגיסין׳ שם והם נוהגים היתר עפ״י רדב״ז הנ״ל. הנה בגוף הדין כ״כ לעיל דעתי מש״ס ופוסקים, אך לו יהיה שיהיה כדעת הרדב״ז ועכ״פ איכא רעת רש״י בגמ׳ ותשו׳ רש״י ועוד פוסקים דס״ל לאסור, ורמ״א וכ״מ כתבו כוותיהו ואנו נוהגים כן. א״כ אפי׳ הלכה כאינך פוסקים מ״מ כיון דיש דעה להחמיר כבר קבלו אבותינו עליהם כאותה דיעה ואסור עלינו בני אשכנז מדינא ואין לו התרה. ועמג״א סי׳ קנ״א ססק״ז. וקרוב בעיני [דהוה] נדר דאורייתא אע״פ שמ״מ קיל ככל אי׳ דרבנן, היינו כך קבלו הנדר שיהי׳ אסור עלינו כקולא איסור דרבנן, אבל לעבור על זה עובר על נדר דאורייתא׳. והיינו אם הלכה כרדב״ז להקל ורק אבותינו קבלו עליהם כדעת המחמיר, ה״ל נדר דאורייתא. אך אם עיקר הדין דלא כרדב״ז אם [כן] לא קבלנו עלינו כלום אלא שהאיסור הוא כך מעיקרא איננו נדר אלא העובר הוא עבריין באיסור דרבנן, נמצא חומרו קולו וק״ל.

ומה שכתבתי שהקבלה הוא נדר דאורייתא אע״פ שלא אסר עצמו בלשון קונם, מ״מ כל שמקבל על עצמו לעשותו דבר מצוה הוה דאורייתא ונפקא מפיך זו צדקה, כ״כ ר״ן נדרים ח׳ ע״א ד״ה עליו להשכים וכו׳. והמקבל עליו פרישות שלא לעשות כגון נירון שלפנינו שלא לאכול חלב גוי או קבלת תענית נפקא לן מקבלת נזירות שאומר בלשון קבלה. וכבר הארכתי בזה כגליון מג״א סקי״ו׳ ואין כאן מקומו.

מעתה חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו אסורה עלינו אי דאורייתא אי דרבנן כמבואר לעיל ופורץ גדר ישכנו נחש. אך מ״ש מעלתך שאפי׳

ו. [היינו אנוסים מפורטוגל שהגרו לאמשטרדם].
ז. זהו דבר מחודש שבכל איסור דרבנן יש איסור גדר מהתורה, וא״כ הו״ל לידון בספק בדין תורה, ואין הרבר כן. ואף דאסיר מה״ת מקרא דלא תסור, י״ל כן אסרו רבנן לכתחילה את הוראי ולא את הספק.
ח. סי׳ תקסב סקט״ו עיין שם בגליון השו״ע, ולהלן סי׳ רמב וצ״ב.

חתם

תשובה קנ"ח

[מחורה רבים הרבים האמרים לאמרים]

עלים נ"ט לתלמידי הרב המופלא ומופלא בתורה ויראת ש"ש מר"ר יוסף אבד"ק מאדאוואר ע"א.

אמר ר' יוחנן [ב"מ ל"ב ע"ב] ראשון ראשון ראשון

לה לגזבין נטהין יוחר מן המלח וטלגין אחר מכן לפטור כל המלח וריבו מלינזר ממין סחב כמ"ל דכי קאמר ר' מלינזר דמיהי לירוף כל (מו) להמיר דוקא מכל מה דסיב למיפא קפיחא קפיחא אבל אם היה שיעור עיסה אין לירוף כל סיפר כל סיפר זה דלא אסכהן לירוף כל אלא גבי מעלות בקדש דהכן הכלי מעלף כל מה שבהם לקדש אבל לא לתרומה. ותכן נמי בפרק ב' דתמכתא אלה [מ"ש] ומיהיון לה בטמאה פרק כשם [דף ל] רבי אליעזר אומר מעלם מן הטהור על הטמא אלא מלר מיסה מסרה ומיסה ומעמה מעמה מתב כ"ל חלה מעיסה אלא הרמה חלה ומכן בפחם מכביולה בחמלא כדי ליטול מן המקוק מדמלריך רבי אליעזר "חום של בלק אלמא לירוף כל לא מהני היכא אילטה כשיעור. "ספר המלות ותבי הטהרי חולקין ופסקים דלירוף מכל ("מסכת") ("הכלי") דפרק כשם ("ומתכן") ["מתכן"] בירושלמי משום דהוי דבר שאוא מקבל מן הטמאים אבל כן מן הכלי אלמלא: [שם] לו זה הוא שיחור ס' רר ומי שלוט בכך בחלו הטיומין (יח) בהא מי' ר"ל כדי שיהלך מטומא מר מבריה מל. דהיינו אלמים אחר מלאתי בשם רוקח (יז) לא הפסה הגיעה כשיעור הוה מלעשוק בה הישיר הוה בנים אחין בו אם לו אחר המיומה אבל לפי יבריון הטיומות מעבר להמרן: "אם רואה שבמתחום מעבר מטא מלרחוה לאחר מזו בלאחרן אלמא אפשר מחנה. [מהרש"ל]:

כל "שפרסון ולין חוסין ומכלין ממנה מתב כמ"ל ס"ל שמולא מפליג"ל (יח) דיש לאחרה המלות בטוב ואם לא ישרפם מיד והשיעור כל שפרסה ולין חוסין ומכלין ממנה וכן בלחמי תודה וביב"ח מ' דקרימות פנים דמריך לענין שבת ולא חברה מל גבי נחלים אלא כדי שיקרמו פניה הייטו כי אלו מיקרמו הדם דמא קאמר וכן לענין לחמי הודה (יט) ופרק כל שנה אמריך אלמא אינו אלא מיד מיקרמו פניה בתנור מיטו קרימות פנים הייטו אלו שיטולין: **תרא** ירושלמי דפרק אלו שוברין [הל' ל'] רבי אבהו מפקד לטחוטיא דלא למיפב קופיא אלין על אלין דלא ידרמיה ויחמלי מי' קופיא אקים ר' חנינא בן מי מזל לגבי מחוטיא (כ) ומשמע האם דאמר' האמרלים סיו חולים לבית הריחים בסבר דוקא אם אפר ביום עוב מלות שבת אלה נקיים הרבה לא יאפה אחלים נקיות (כא) דומיא דהא דפרק כל כתבי [שבת דף קח:]: הגיל פה מקום לא יגיל פה

הרלה: **מלוק פרקא**

[דף ג] **מקום** שהנו **תרב** (א) נמלא לרבינו מאיר על מי שרגיל להתענות בכל שנה התענית אלפני דאם הבאה ובין דאם הנוה ליום"כ לו מי שרגיל אלא לאכול בשר ולשתות יין מרים ירחא דאב לו מבעבה עבר בתעיו ודולה לחזור בו מזמנה אלינו בריא והביב ח"ל אמר לי מורי קרובי רבי יהודה בהן שפריך אלבה שהיבירו לי (ב) ורלחיבו אפ"ב הנדרים [דף מח] "דברים המתרים ולחרים [ב"ב דברים המתרים ולחרים בדברים הנדרים] [פ' אלו נדרים] ירושלמי [פ' ט"ם הל' ל'] ר' שמעון ורבי"ל מנו בהם לאסור מי שהה הנלי להתירו בפרטים שנאמר לא יחל דברו וכן מתנה מהרלכ"ן ומיר בתן מ"מ): ביהושלמי דרים פרק מקום שהנו [אלבה ל'] דהוי כמו מדר ושאל לחכם ומחירין לו ובכון שבשנה שהתחיל לנהוג דעתו הוא לעולם נהוג כן דומיא דחרים מהנו בו לאסור דהוי לעולם ואפילו בפחות אחת אם מבא לריך היום"כ (ג) כתב ר"י דהא דאמרינן [דף נ ע"ב] דברים המתרים ולחרים מהנו בו לאסור ס' דוקא דבר שהוא יודע שהוא מוחר ומיבא לאסור משום מומר כגון (ד) ליבב מל סמכלי כברים בשבת דמיחי ומתכלה ומעכלי ולאלת בקורלקבו בשבת דלמא מבשלן ולחו לאחויי [ד' אמות] ואמנם אין מכם דאלו לחיבר לכם אבל דבר שאינו יודע אם מוחר או לאסור והוא מוכא בו לאסור מסמך מחירין לו שאינו מוחר אלא מעות. **תרב** רבינו מאיר לא מיחה לכתוב בעבר שבת לאחר חלה (ה) כי אמר במלאכת שמים הוא שוכן אבל סופרים שבחבים בשבילו שכיחות אין להם לכתוב לשון מחלת אלא מעלה בכל הבנה מוכגן ליקח אחר מן העיסה קודם הפרשה הלה לאחר מלאכה בעבר שבת ובעבר בזמן טוב מן המוכה ולמעלה אינו רוחה שיכן ברכה לעולם (ו) ומנהה לרבינו ריבה לעמר מנהה גדולה זהו חלי סיום: [שם] אמר לא מתכל בפני ולא אלא בפני פרים ר"ח **תרד** מכלל שהבא מכה אחר שרלה מי שמשה לקח מל מי שהוא שהה כמוהו אין שמכין אין עליו לא בפני (ז) ולא אלא בפני. "כל שעורה אחוי של אלה אין ת"ח רשלי ליהנה

הגהות הריי והרדב"ש א לירוף: ב וספר מחמשה: ג: אמת לא נכנס הוה ולא הוה אם מגיל בגיל:

בגדי ישע

שהוא מסבים לאוך רבותיה וכו נקפדון בכל: (מו) להמיר דוקא. עי' בב"י מי' חנ"ז: והרמ"ה דש' בשם מהרש"ל בירושלמי. כדל"ל ובלה בס"ב: (מז) מי' ר"ל מי'. לעיל דף הס"א ע"א: (יז) כלומר לא תשרות עיסה. כן הוא בב"י: (יח) דיש לאמות המצות בטוב. ל"ל ר"ל מי' בשם הראשון ולא לתחר ולאמרה. וכן פסק מהר"ר מל"ל בכל: (יט) ומה' דהוה אמרי' הלחם אינו קרוש כו'. בכל"ל ועיין בר"ש דף ל"ו סוף ע"א: (כ) ומשמע דהם הראב' ואמרי' הרחבים הוי ולכים לבית הרחיים. ובתב הב"י ס"ם הנ"ג ומכשיר שאין נוהגין בבן אבשר שהוא מפני שמוכרים לילבא לחדוש לחבר אלא לירחוב הוי לתתי אבל לירוק בתן דלמיתה אסורה לילבא לחדוש לחבי ואבשר שפסר כך לא בתבתיו הפוסקים ומ"ם מוב ליחוד אם אבשר בכל: (כא) אם אפה ביו"ם בו'. עיין לעיל לדף ר"ל ע"א: (כב) דמיא להא דש' כ"ב הנכל מת נקיה מ"ה. ע"ל דף קמ"ג ע"ב ובו"ל כתב שבתב שרשב"א הולקן ובתב דבר דבני הבלה אמרי אמר הדראה אשה ואינו נמנע ע"ל:

מקום שנהו (ח) נשאל רבינו מאיר מ"ר. דין זה בשבת גם בהבנת מיומתי פ"ב מהל' שבועות ע"ש: (ב) ראביה"ר מס"ב דנדרים כ'. ע"ל בר"ן דף הס"ר ע"ב ובאשרי: (ג) כתב ר"י דהא דאמרי' בי'. בבראדיו אל הסמ"ג אות הא"ו שכתב ו"ל נראה בדבר הא' דאמר בטלאכה בע"ש מן המבחה ולמלאכה דלקבוע עצמו בטלאכה כדי להשתכר אבל טלאכה בעלבא שהיא לצדק שעה הוא דאמר שרי כדתנן בפרק דשבת ב"ש אומרים אין שחרין ביו ובי"ה מתירין: (ד) ומבחה ומחבה דחיתה דחיתה ס"ע לאחר צריך לומר דתם מן המבחה הוא דאמר מבוך לא הלא נ' שעות הוי הוא מבחה ומחבה אחר חצות ע"ל ר"ש ר"ם מקום שהנו נולדה. ולא נמי שפרשיה מן המבחה הוא דאמר מבוך לא הלא נ' שעות הוי הוא מבחה ומחבה אחר חצות ע"ל ר"ש ר"ם מקום שהנו ומבא ער רש ל ונראה בעיני שם"ם הוא ברש"י ומן המבחה פירושו מבוך לאבחה גדולה שהיא חבי שעה אחר חצות והמקשה מבר ובחבי שעה לא דקדק כך ותבנא לא אירע ביה עד דמשבר דאיכא דלקם חבי שעה בין חצות ובין המבחה הבי' ס' ר"א בתב ב"א עש"ב ועי' בחידושי מהרחי ריש הלכות חמץ ומ"ש הבחר ותחו חצי היום לאר ולקבא דוא מבחה גדולה הוא חבי שעה אחר חבי היום ובי"ב ובמר ס' ר"ג אלא ר"ל חבי היום בקידוב לאוכלי מפרש"ם ודו"ק: (ו) ולא שלא בפניי. הס"ר ובבאן כתב הס"ל מעמים אוא דנשים אין עושין מלאכה ב"ה שהוא משום שלא הפשר בעבל ובתב עוד מעם אחר ה"ל כתיב תתרחש הבשר בפרחיכי תרע שבכל תרחש אחשה מתרחשת ומובלה ותחות בעבלה והיא הביבה עליו ביום חתוחה בשם שהלבנת מתרחשת מלאכה ב"ה שהוא משום שלא הפשר בעבל ובתב עוד מעם אחר ה"ל כתיב תתרחש אחשה מתרחשת ומובלה ותחות בעבלה והיא הביבה עליו ביום חתוחה בשם שהלבנת מתרחשת ובכל תרחש ובכל מתאים לראותה בן האשה בכל תרחש מבעל בעבלה מתאיה לה תכיבה עליו אשה תרחשת ע"ל: (ח) ראשיתו מס"ב דנדרים כ'. ל"ל דמנ' חנוא ר"ש אומר כל שעורה שאינה של מעמה אין ת"ח רשאי לחבות מעמה בגון מאי אינו ואינו בגון בר בתן לישראל ובעל חייה לע"ח אינו ואא"ר יוחנן הרוצה שיעשר יבבנן בדבר שאל אחרון וכ"ש שהעורה ובתבה מעשרתו ל"ק ואא בת"ח הוא בע"ה פירש"י ת"ח ודא שבה לו אבל ע"ה ואינו בתן נגאי הוא לו לאחרן ע"כ ודי מדר"ם שאמר בבו בתן לישראל לאינגא דר' יוחנן אמר הנרוך לשרש בגבר שבישרש ר"ל: (ט) עם הבל אדם דוחק. בכל"ל הוא ת"ש ע"ר ות"ב ע"א: (יב) ומאל מקום בכל הבנה מוכגן ליקח אחר מן העיסה קודם הפרשה הלה לאחר מלאכה בעבר שבת ובעבר בזמן טוב מן המבחה ולמעלה אינו רוחה שיכן ברכה לעולם (ו) ומנהה לרבינו ריבה לעמר מנהה גדולה זהו חלי סיום: [שם] אמר לא מתכל בפני ולא אלא בפני פרים ר"ח **תרד** מכלל שהבא מכה אחר שרלה מי שמשה לקח מל מי שהוא שהה כמוהו אין שמכין אין עליו לא בפני (ז) ולא אלא בפני. "כל שעורה אחוי של אלה אין ת"ח רשלי ליהנה

הגהות הריי והרדב"ש א לירוף: ב וספר מחמשה: ג: אמת לא נכנס הוה ולא הוה אם מגיל בגיל:

בגדי ישע

שהוא מסבים לאוך רבותיה וכו נקפדון בכל: (מו) להמיר דוקא. עי' בב"י מי' חנ"ז: והרמ"ה דש' בשם מהרש"ל בירושלמי. כדל"ל ובלה בס"ב: (מז) מי' ר"ל מי'. לעיל דף הס"א ע"א: (יז) כלומר לא תשרות עיסה. כן הוא בב"י: (יח) דיש לאמות המצות בטוב. ל"ל ר"ש ר"ם בשם הראשון ולא לתחר ולאמרה. וכן פסק מהר"ר מל"ל בכל: (יט) ומה' דהוה אמרי' הלחם אינו קרוש כו'. בכל"ל ועיין בר"ש דף ל"ו סוף ע"א: (כ) ומשמע דהם הראב' ואמרי' הרחבים הוי ולכים לבית הרחיים. ובתב הב"י ס"ם הנ"ג ומכשיר שאין נוהגין בבן אבשר שהוא מפני שמוכרים לילבא לחדוש לחבר אלא לירחוב הוי לתתי אבל לירוק בתן דלמיתה אסורה לילבא לחדוש לחבי ואבשר שפסר כך לא בתבתיו הפוסקים ומ"ם מוב ליחוד אם אבשר בכל: (כא) אם אפה ביו"ם בו'. עיין לעיל לדף ר"ל ע"א: (כב) דמיא להא דש' כ"ב הנכל מת נקיה מ"ה. ע"ל דף קמ"ג ע"ב ובו"ל כתב שבתב שרשב"א הולקן ובתב דבר דבני הבלה אמרי אמר הדראה אשה ואינו נמנע ע"ל:

מקום שנהו (ח) נשאל רבינו מאיר מ"ר. דין זה בשבת גם בהבנת מיומתי פ"ב מהל' שבועות ע"ש: (ב) ראביה"ר מס"ב דנדרים כ'. ע"ל בר"ן דף הס"ר ע"ב ובאשרי: (ג) כתב ר"י דהא דאמרי' בי'. בבראדיו אל הסמ"ג אות הא"ו שכתב ו"ל נראה בדבר הא' דאמר בטלאכה בע"ש מן המבחה ולמלאכה דלקבוע עצמו בטלאכה כדי להשתכר אבל טלאכה בעלבא שהיא לצדק שעה הוא דאמר שרי כדתנן בפרק דשבת ב"ש אומרים אין שחרין ביו ובי"ה מתירין: (ד) ומבחה ומחבה דחיתה דחיתה ס"ע לאחר צריך לומר דתם מן המבחה הוא דאמר מבוך לא הלא נ' שעות הוי הוא מבחה ומחבה אחר חצות ע"ל ר"ש ר"ם מקום שהנו ומבא ער רש ל ונראה בעיני שם"ם הוא ברש"י ומן המבחה פירושו מבוך לאבחה גדולה שהיא חבי שעה אחר חצות והמקשה מבר ובחבי שעה לא דקדק כך ותבנא לא אירע ביה עד דמשבר דאיכא דלקם חבי שעה בין חצות ובין המבחה הבי' ס' ר"א בתב ב"א עש"ב ועי' בחידושי מהרחי ריש הלכות חמץ ומ"ש הבחר ותחו חצי היום לאר ולקבא דוא מבחה גדולה הוא חבי שעה אחר חבי היום ובי"ב ובמר ס' ר"ג אלא ר"ל חבי היום בקידוב לאוכלי מפרש"ם ודו"ק: (ו) ולא שלא בפניי. הס"ר ובבאן כתב הס"ל מעמים אוא דנשים אין עושין מלאכה ב"ה שהוא משום שלא הפשר בעבל ובתב עוד מעם אחר ה"ל כתיב תתרחש כבשר נמיהיכי תרע שבכל תרחש אחשה מתרחשת ומובלה ותחות בעבלה והיא הביבה עליו ביום חתוחה בשם שהלבנת מתרחשת ובכל תרחש ובכל מתאים לראותה בן האשה בכל תרחש מבעל בעבלה מתאיה לה תכיבה עליו אשה תרחשת ע"ל: (ח) ראשיתו מס"ב דנדרים כ'. ל"ל דמנ' חנוא ר"ש אומר כל שעורה שאינה של מעמה אין ת"ח רשאי לחבות מעמה בגון מאי אינו ואינו בגון בר בתן לישראל ובעל חייה לע"ח אינו ואא"ר יוחנן הרוצה שיעשר יבבנן בדבר שאל אחרון וכ"ש שהעורה ובתבה מעשרתו ל"ק ואא בת"ח הוא בע"ה פירש"י ת"ח ודא שבה לו אבל ע"ה ואינו בתן נגאי הוא לו לאחרן ע"כ ודי מדר"ם שאמר בבו בתן לישראל לאינגא דר' יוחנן אמר הנרוך לשרש בגבר שבישרש ר"ל: (ט) עם הבל אדם דוחק. בכל"ל הוא ת"ש ע"ר ות"ב ע"א: (יב) ומאל מקום בכל הבנה מוכגן ליקח אחר מן העיסה קודם הפרשה הלה לאחר מלאכה בעבר שבת ובעבר בזמן טוב מן המבחה ולמעלה אינו רוחה שיכן ברכה לעולם (ו) ומנהה לרבינו ריבה לעמר מנהה גדולה זהו חלי סיום: [שם] אמר לא מתכל בפני ולא אלא בפני פרים ר"ח **תרד** מכלל שהבא מכה אחר שרלה מי שמשה לקח מל מי שהוא שהה כמוהו אין שמכין אין עליו לא בפני (ז) ולא אלא בפני. "כל שעורה אחוי של אלה אין ת"ח רשלי ליהנה

הגהות הריי והרדב"ש א לירוף: ב וספר מחמשה: ג: אמת לא נכנס הוה ולא הוה אם מגיל בגיל:

בגדי ישע

שהוא מסבים לאוך רבותיה וכו נקפדון בכל: (מו) להמיר דוקא. עי' בב"י מי' חנ"ז: והרמ"ה דש' בשם מהרש"ל בירושלמי. כדל"ל ובלה בס"ב: (מז) מי' ר"ל מי'. לעיל דף הס"א ע"א: (יז) כלומר לא תשרות עיסה. כן הוא בב"י: (יח) דיש לאמות המצות בטוב. ל"ל ר"ש ר"ם בשם הראשון ולא לתחר ולאמרה. וכן פסק מהר"ר מל"ל בכל: (יט) ומה' דהוה אמרי' הלחם אינו קרוש כו'. בכל"ל ועיין בר"ש דף ל"ו סוף ע"א: (כ) ומשמע דהם הראב' ואמרי' הרחבים הוי ולכים לבית הרחיים. ובתב הב"י ס"ם הנ"ג ומכשיר שאין נוהגין בבן אבשר שהוא מפני שמוכרים לילבא לחדוש לחבר אלא לירחוב הוי לתתי אבל לירוק בתן דלמיתה אסורה לילבא לחדוש לחבי ואבשר שפסר כך לא בתבתיו הפוסקים ומ"ם מוב ליחוד אם אבשר בכל: (כא) אם אפה ביו"ם בו'. עיין לעיל לדף ר"ל ע"א: (כב) דמיא להא דש' כ"ב הנכל מת נקיה מ"ה. ע"ל דף קמ"ג ע"ב ובו"ל כתב שבתב שרשב"א הולקן ובתב דבר דבני הבלה אמרי אמר הדראה אשה ואינו נמנע ע"ל:

ולכפר על בני ישראל. מיותר היא דכתיב נעבוד וגו' הלכך דרים ליה על שיר הלוים בשעת הקרבן ומשעת מתכיב כפרה מדכתיב ולכפר נביה כדמסיק וחזיל: הרי פסח וכו'. אלמלא מהדר יתיה דלעיל מקרא אחסור במלאכה ביום הקרבת הקרבן ומפני מה תל איסור מלאכה בערב פסח קודם חצות במהב הרי פסח הקרבן על כל ישראל הוא ביום ולחמר בכל מקום כל היום: אמר רבי אחבו אמרו לחכמים אינו אלא הקרבן פסח וכו'. ור' אחבו נוסיף קטרתן וכפי דמעתה אם אמר הרי עלי עולה להקריב משש שעות ולמעלה וכיון קודם לתמיד של בין הערבים אם מותר הוא לעשות מלאכה מו' שעות ולמטן כלומר קודם ו' שעות דעכשיו דומיא דפסח הוא וקאמר ר' יוסה דלא דמיא דפסח אינו כמר אלא מו' שעות ולמעלה ואם הקריבו בשחרית אינו עולה קודם חצות אבל עולה שהקריבה בשחרית עולה הוא כל הדברים אלו אותן במנהג. *נשיי דבהיגין דלא למיעבד עובדא באפוקי שובתא אינו מנהג. עד יפני סדרה מנהג. בתרוי ובחמשתה אינו מנהג עד יתפני תענית מנהג. יומא דערוכתה אינו מנהג מן מנחתה ולעיל מנהג יומא דירחא מנהג. א"ר זעירה נשייא דנהגין דלא למישתייה מן דאב עליל מנהג. שבו פסקה אבן שתייה מה טעם כי השעות ירחסון. א"ר חיננא כל הדברים מנהג. *אעין דשיטין הוו במגדל צבעייה אתון ושאלון לר' חנינא חבריהון דרבנן מהו מיעבד בהן עבודה אמר להן מבין שנהגו בהן אבותיכם באיסור אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש. ר"א בשם ר' אבון כל דבר שאינו יודע שהוא מותר וטועה בו באיסור נשאל וכן מתירין לו וכל דבר שהוא יודע בו שהוא מותר והוא נוהג בו באיסור נשאל אין מתירין לו. *יושבין על ספסלו של עכו"ם בשבת. מעשה בר"ג שישב לו על ספסל של עכו"ם בשבת בעכו אמרו לו לא היו נוהגין כן להיות יושבין על ספסלו של עכו"ם בשבת ולא ר"ל לחן מותר לעשות כן אלא עמד והלך לו. מעשה ביהודה ובהלל בניו של רבן גמליאל לרחוץ במרחץ בכבול אמרו להן לא נהגו כאן להיות

ולכפר על בני ישראל *זה השיר. ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקדש אלו ישראל. מניין שהשיר קרוי כפרה חיננה אבוי דרב ינטח בשם ר' בניה ולכפר על בני ישראל זה השיר. מניין שהשיר מעכב ר' יעקב בר אחא ר' שמעון בולומה בשם ר' חנינה ולכפר על בני ישראל זה השיר. הרי פסחי הרי קרבנן של כל ישראל הוא ותלו אותו מנהג. אמר רבי אבהו שנייא הוא שאין הפסח קרב אלא משש שעות ולמעלן. ר' אבהו בעי אמר הרי עלי עולה משש שעות ולמעלן מותר לעשות מלאכה משש שעות ולמטן. א"ר יוסה פסח שהקריבו בשחרית אינו פסח עולה שהקריבה בשחרית עולה הוא כל הדברים אלו אותן במנהג. *נשיי דבהיגין דלא למיעבד עובדא באפוקי שובתא אינו מנהג. עד יפני סדרה מנהג. בתרוי ובחמשתה אינו מנהג עד יתפני תענית מנהג. יומא דערוכתה אינו מנהג מן מנחתה ולעיל מנהג יומא דירחא מנהג. א"ר זעירה נשייא דנהגין דלא למישתייה מן דאב עליל מנהג. שבו פסקה אבן שתייה מה טעם כי השעות ירחסון. א"ר חיננא כל הדברים מנהג. *אעין דשיטין הוו במגדל צבעייה אתון ושאלון לר' חנינא חבריהון דרבנן מהו מיעבד בהן עבודה אמר להן מבין שנהגו בהן אבותיכם באיסור אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש. ר"א בשם ר' אבון כל דבר שאינו יודע שהוא מותר וטועה בו באיסור נשאל וכן מתירין לו וכל דבר שהוא יודע בו שהוא מותר והוא נוהג בו באיסור נשאל אין מתירין לו. *יושבין על ספסלו של עכו"ם בשבת. מעשה בר"ג שישב לו על ספסל של עכו"ם בשבת בעכו אמרו לו לא היו נוהגין כן להיות יושבין על ספסלו של עכו"ם בשבת ולא ר"ל לחן מותר לעשות כן אלא עמד והלך לו. מעשה ביהודה ובהלל בניו של רבן גמליאל לרחוץ במרחץ בכבול אמרו להן לא נהגו כאן לחיות

מסורת השס"ם

ירק פרק ה"ב
מי פ"ק מ"ב

מסורת חש"ם

מי פרקין פ"ב
מ"ה

ירושלמי תפילת
פ"ה הלכה ו

כיר פ' לב

עבודה יב פ"ב

(ר"ה פ"ד
הלכה ו)
ומפרשים ע"ז
הלכה ה

פסחים נח ע"ב

גליון השס"ם

לפיין נתוסי
ב ע"ב ד"ה
דפוסים וכמו"ש
רשב"ם מ"ה
מי ש"ו:

לפי' תוס' דף
נח ד"ה אם
ותוס' מרדכון
קא ע"ב ד"ה
ר"ח ור"ש כתבו
ר' חננא להשותלין היתר כאן מכיון
וכו' אלא לאות מה שכבר נהגו איסור:
וטועה בו באיסור. שאוסר על עצמו
בטעות ואלו היה יודע שהוא מותר
לא היה נוהג כך: נשאל. בשאל
בשאל לחכמים על זה יכולין להתיר לו
אבל אם הוא יודע שהוא מותר אלא
שמתיר על עצמו אין מתירין לו: על
ספסל של עכו"ם. שמיכר שם הסחורות
יושבין עליו בשבת ואלא מיישבין לחגדא:
להיות

ירחא. אלא לעשות מלאכה בר"מ מנהג הוא ואין לבטלו: דלא למשתיי'. אלא לסדר ולערוך המוטין שהולכין לאורכו של בגד מלשון
לו בשתי לו בערב: מן דאב עליל. מר"מ אב ואילך מנהג: שבו. בחודש אב פסקה אבן שתייה והיא האבן שמתה הטעם הטולם והיה
מונח בבית קדשי הקדשים: מה טעם. כלומר מנא לן: דכתיב כי השעות יחרסון. ס"מ שבחרבן בה"מ השעות נחרסו: תמיד דשמים.
עלי מרז היו בכפר שמו מגדל לבעייתא שמשם קלן יעקב אחיים לעורך המשכן בירידתו ונהגו בהם קדושה משום קדושת
הארון והמשכן שמתחלה נעשה אחריהם לעורך המשכן כדאי' בב"ר: מהו מיעבד בהון מלאכה. מי אמרינן כיון דנהגו בהם איסור
לאסור לו דלמא אין לך דבר שנעשו מלוותו ומועלין בו שהרי כבר לקח לעורך המשכן די והותר: טוחי נפש. שהנפש שלהן מת אבל
נשמתן הולכי' וטוטמין כדאמרינן ח"ח אין להן מטוחה לא בעה"ז ולא בעה"ב: כל דבר שנהגו בו איסור מחמת טעות שאינו יודע
שהוא מותר והוא טועה וסובר שהוא אסור מן הדין: נשאל. לחכמים והן מתירין לו שהוא מותר: ולא דבר שהוא
בטעמו יודע שהוא מותר. אלא שנהגו בו איסור מחמת גדר לו סייג אם כא ליטאל אינו אין מתירין לו: יושבין על ספסלו של עכו"ם
בשבת. והן הספסלין שמוכרין עליהן ומן הדין מותר לשב עליהן אלא שנהגו בהן איסור משום תגדא: לא היו נוהגין כן.
שבחמירו של עמון לאסרו מפני שחשד ונס מיתי כיושב שם למשא ומתן: ר"ג שרתו במרחץ בכבול. בכבול. שם מקום:
להיות

תוס' הרי"ד

וכל ישלא ופ"ב מותר לו לעבור על ברית קדשים שהורין מדי שלא יהיו שפיר כל ל כל זרחה ולכל ישלא
ירחה וכל ישלא:
ועכשיו דומים לה פתורן שהייתה בשות עשה דעבוד אבר בהכרעה דר"ל מר' נחמן
אם עקרת הכרעה לו עשייה דעבוד קלמר תלי בפלוגתא שבין בבלי
וירושלמי דלשיטת הבבלי הוי עבירת מיתה ולבירושלמי לית מכריע דשיעות דס"ל ר"ל
בשבר' שבחים דף כא וכן מוכח בתוס' ר"ל בשם ריב דף קס"ג בשי הכרעת ר"י מר
יהי אלי אברי בכיה תעבה אלוף ואבדה חשבון בכל דאמרו לו אין הכרעה אלא
מכרעת מי הכ"ל ר"ל דלא נקרא הכרעה אלא מעלה מתנאים הראשונים דשלגיא
בתקלה. דלמא שפחת אחריעא הוא ולאו משום תקלה ור"י חייש לתקלה ואם כן מי
הכרעה אלא בשלמא אם היה עשאם של תנאים ראשונים משום תקלה אם יש חשש
תקלה אז לא ואתלקו כוס פ"ב הרמביים דכבית ערך תקלה וכתבה לא ערך תקלה אם כן
מכריע אלא כמר ואלא כמר אבל אם אינו אלא דלא נתלו הנאים בשאים כלו תקלה
אלא נשעם אחר ומלא דר"י כר"י מחדש עשה אחר ולא ערך מכריע אלא כמר ואלא
עבר כן בשעת הכרעה ר"ל. ולפי זה לשעת הרמבב"ם לא נקרא ר"ל בר"ל מכריע רק
בשעת הבבלי דלשיטת הבבלי אלא ר"ל. והרמביה כתב מתחלת ר"ל ר"ל דמיטיעון לכל ירלה
מותר לבחוף תרומה עשורה הוא ע"ב משום דס"ל דאין איסור כלל בהרכעה דאסור
בקבו

וכל ישלא ותרמים ס"ל דלא חייבין לבשיעותא ולא חייבין כלו לכל זרחה ולכל ישלא
ופ"ב מכבר בחמץ וכן אלאי בתרומה דר' מאיר ס"ל דמותר לבער ובמוף תרומה
קדשים משום דבין דסיפו ליון לאיכוד אין אין איסור כלל דמשמרת תרומתי ומי
נאלין דבער בקבו ולא מלאו ולכנן ס"ל דאסור לבחוף תרומה עשורה שמא ישלא לכן
אוכלין ומקרת ראשי לך ופ"ו מכריע ר"ל כר"ל אלא כמר ואלא כמר לבער אחלין ס"ל
בבבן דאין מלא תבם ספק דר"י וכ"ר ומבשר בזמנן אבל ב"ר כתוליו דאסר לו לבפס"
אוכל אם לכן אוכלין אבל בתרומה דבער ביקבו ולא מלאו ולא חייבין כלל לאוכלין
אסר לו בתחתון של שבת ותבריה ולוכרם לחת בשבת אם אין לו בכסף שם לנדן בשבת
ונעשה לו. לאכל אם בשבת בחמש אחרים בשבר שאינו לב מלאכה כיון שאין לו בכסף שם
לנדן מדשי כמשמ"ע ר"ל ומלאה דאינה לים כמר ואלא כמר לבער אלא אם אין לו בכסף שם
בשיעת תרומה מסקרה ס"ל כר"ש ומנמן ספק כל ירלה וכל ישלא בתמים ע"ב כוי
שיר מכריע מה ב"ל כן לשיעת הירושלמי דלקי ר"מ ס"ל בחייבין אבל ישלא לכן
אוכלין ומי איסור בבייתה אך דמותר עפי' אלא ישלא לידי ספק כל ירלה וכל ישלא
הוין דר"ל כר"ל מ"ל בתמים דלא חייבין לבשיע כל ירלה וכל ישלא אם כן בשם
מותר לבחוף תרומה עשורה הוא ע"ב משום דס"ל דאין איסור כלל בהרכעה דאסר
בקבו

דמרגיל דלא למיעבד עבידתא ביום ירחא מרגגא באתריה שבתא לא מרגגא עד דתתפאי פירדא מרגגא פירחא עד שיעלינו מדר מעלה. כתב רבינו אבי העזרי ז"ל דוקא שעושה מלאכה להתכבד אבל מתקן הוא כלי ובגדיו לשבת ויום טוב וכן מי שמתכבד לעצמו בפנים דבר לשושו מותר כל היום: **ב רבא** רמי כתיב כי גדול מעל שמים חסדך וכתיב כי גדול עד שמים חסדך הא כיצד כאן לשמיים לשמה "כאן לשמיים לא לשמה כדרב דאמר רב יהודה אמר רב לעולם ישמש אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ואם דאמר רבא שמתוך בפרק שני בברכות (דף יז.) כל השומר בתורה שלא לשמה טוב לו שלא נברא. התם מיירי שלומד להתיהר ולהתפאר ולקנתר חכיריו ולקפחם בהלכות ואין לומר מי מנת לעשות וחכמה מיירי דומיא דאיירי ביה לעיל שמל וחכר דלא עביד טובא אחא ולא עביד בתעלי שבתא [ג] שאשה מלה (שלא) בטוהר שלא לשמה [ד] וכתיב"ג אמרי בינתלמי (מגמה ד') פ"ק דברכות לא אמרי רבי שמעון בן יוחי שאסורין לעשות שום לעבוד לעשות טוב ולא יהי לבי שמעון בן יוחי המלמד שלא לעשות טוב לא פניו. ולא יהא לאיר השלום: **ג בני** ביתן מהנין דלא אלי מלאר לאיר בעמלי שבתא אלו בניהם לקמיים דרבי יוחנן אמרו אם מלי אבהתא הוה אסבר לבו [ה] אלו לא אסבר לן אמר לן אמר לן אמר לבו כבר קבלו עליהם אבותיהם וכתיב אמנו בני אשר אביך ונו'. תניא דברים שאמרתי ואחרים מהגו בהן איסור [דף נא ע"א] לי אמה רבלי לאחרים בפיהם.ו) אמר רב חסדא בשלמה אשה דמרבי ומדמי מילבא לאילהא ואמר לאיתרי אסורא דאשריתא ולא שיתא אלאדר מוא לאסור לאחרי לו אלא בכ"מ שאין בי אחרא כדאמרת רוחקין אני אחין כלי ואין רוחקין בי' אחין כלי בכבוד. ומעשה ביהודה הגלל בני רבן גמליאל שרחלו שניהם כאחת בכבוד ונעמו עליהם בני מדינה ואמרו שיעמו לא ראינו כך ושמעו אלו ולא לבית הראשון ולא אמר להם מוסרין אתם. "הנה עם כל אדם רוחקין אין מבאביו ומעמיו ובעל אחותו. ר' יהודה מזיר בתביו אשה כבוד אביו. [ז] וקי' הילך הזיר ר' בית שלן בפ"ק דשולין (דף ו:) משום שהעיד על ר' מאיר שהכל שם עלה על ירק בלא מעשר מכל מקום בני המקום הגנו לו לאסור. ופי' רבינו כשם בתגילת הארים דוקא דברים שידוע לכן אבן מוהרין ושהגון בהן לאסור לפי הדברים לאחרי בפיהם אבל אם מוגבין מחמת טעות שבטורין שהוא אסור ואוא מותר יכול להתירן בפיהם אבל אם שיבדת דנין שלן דשעה סיה סרוי בטורין שהוא אסור"ג. ואכי אתה בהנין בירושלמי (הל' מ') ר' יוסי ב"ר בון אמר כל דבר שהקדוש בו שהוא שוגר הוא עוונה ומוכר בו לאסור הפלל ומתירין לו וכל דבר שידוע בו שהוא מיתר (והוא עוונה) ומוכר בו לאסור בפלל ואין מתירין לו. כלומר אם בא לחכם ליפלל אם יכול לגזל במקום שנהגו בו אבותיו בהנאה דבני בינן לא יתיר לו החכם וכן מי אדם שנהגו לאסור בדבר המותר לפיי ולפרישות לא יתיר לו החכם שנהגו הוא ממילא דהוי כמו מדר' כדלאתה בפ"ב דמדרים (ל' מו:) תניא דברים שמותרים ואחרים מהגו בו לאסור לא אתה רשאי להתירן לפרישה משום שנאמר לא אתה רשאי להתירן ולא יחל דברו [ח] אבל החכם יכול להתיר לכם בחרטה "כמו שלא דברים ויפקח בחרטה שהם מחרטעים שהגו כן לכם מדר. [ומה דאמר הכא דוקא בטוהר לו בני מדינה לו אתה רשאי להתירן בפיהם אבל אלא אתה רשאי לאסור לאחרים מהגו בו לאסור אמר רב אחא בר אבא אמר רב אסי אמר רב אמי אמר רב יוחנן אמר רבי שמעון בן יוחי אמר רבי אלעזר אמר רבי אבא אמר רב אחא בר יעקב

להריח בו כורד והדס, והיינו פלוגתא דאביי ורבא בפרק כל שעה[168], ולאביי נמי כל שמריח בהם ושם עצמו כלפיהן לקלוט ריחן אסור, דהיינו חנויות המעטרות ורד והדס בפ"ק דע"ז[169].

רלה

הובאה בב"י יו"ד סוף סי' קלד

ולענין מה ששאלת עוד[170], אם מותר לשים אותן בתבשיל, לפי שהתבלין נותנין טעם בתבשיל.

משום דיין המעורב בהם טעם לפגם הוא נותן וכל שאין בהנאתו בנותן טעם מותר בודאי, אם היה היין נותן טעם לפגם בתבשיל התבלין מותרין, דהוו להו כיין שנפל ע"ג גרוגרות, וכיין שנפל ע"ג חטים וחומץ לתוך הגריסין[171]. אבל אם היין פוגם את התבלין הרי התבלין אסורין באכילה אלא שמותרים בהנאה חרץ מרמי יין נסך שבהן, וכיון דאסורין באכילה אסור ליתן מהם בתבשיל, דאף על פי שהיין שבהם נותן טעם לפגם בתבשיל, אפילו הכי לכתחילה אסור, דודאי אין נותנין לכתחילה חומץ לתוך גריסין וכיוצא בזה, אבל בדיעבד מותר ואפילו בתבשיל שאין פוגמו לפי שהיין בטל בס'. ואעפ"י שטעם התבלין ניכר בתבשיל (והתבשיל בתבלין) והתבלין נאסרין מחמת בליעת היין וטעמם לא בטיל, אפילו הכי מותר לפי שהתבלין אינן אסורין מחמת עצמן והן הן שנותנין טעם. ואלו היו תבלין של ע"ז או תבלין של ערלה ושל כלאי הכרם לא היה להם בטלה כל שטעמן ניכר, אבל אלו תבלין הרי הן כמלח שמלחו בו את הבשר שהוא עצמה נאסרת מחמת בליעת הדם והבשר מותר אף על פי שיש טעם מלח בבשר. וכשמשערין משערין בכמות התבלין ולא בשיעור היין הבלוע בתוכן דלא ידעינן כמה הוא, וכענין שאמרו בכחל[172] דאי במאי דנפיק מנא ידעינן.

רלו

הובאה בקיצור בב"י יו"ד סי' רלו רש, א ד"ה ומ"ש וא"א לברורי לרידאה

עמדתי על שאלתכם אשר שאלתם, על היין של הנכרי שטהרו ישראל ונתנו בבית שבחצר העכו"ם בעל היין בעצמו ושהעכו"ם דר באותה חצר ואין ישראל המטהר אותו דר שם, וביד הישראל הנזכר שני מפתחות שיש לאוצר היין, ושאלתם אם היין הזה מותר אם לאו.

תשובה איני מוצא ליין הזה שום היתר מכמה צדדין.

האחד שכבר ראיתם שהסכמת הגאונים והרב ר' משה והרב ר' אברהם ז"ל שיינו של עכו"ם שטהרו ישראל ונתנו בחצר שהעכו"ם דר בו אין לו תקנה, ואפילו בכמה מפתחות אלא כשישראל ירשב ומשמר, ולזה דעתי נוטה גם כן. ועוד דאפילו יינו של ישראל הנתון בחצרו של עכו"ם אם אין ישראל דר בה צריך שני חותמות, אלא שהקלו בו להיות מפתח אחד במקום חותם, ולפיכך עשו מפתח וחותם כשתי חותמות, אבל ב' מפתחות לאו כשני חותמות.

וגם עמדתי על התקנה שתקנתם ושהסכמתם עליה, וראיתי שהוא תקנת ותיקין ובעלי נפש, והסכמת גודרי פרצות בפני העבירה, ועושין סייג ראוי לכם ולכיוצא בכם, ותחזקנה ידיכם שחזקתם אותה בכח החרם והנדוי. ואני תמה מי ערב אל לבו לגשת לנגוע אליה, והלא אמרו חז"ל שכל שאדם אוסר על עצמו אפילו בדברים המותרין או אפילו נוהג בה איסור הרי הוא אסור עליו כשל תורה, ואם נשאל אין מתירין לו. וכדגרסינן[173] דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור נשאל אין מתירין להם. ושמנו של גיד הנשה שהוא אסור לכל ישראל כגיד הנשה עצמו לא אסרה אותו התורה ולא אפילו חכמי ישראל, אלא שנהגו בו איסור ישראל עצמם, ונקראו על שם כך קדושים, וכדגרסינן[174] שמנו של גיד הנשה ישראל קדושים נהגו בו איסור. ואפילו במה שהנשים מחמירות על עצמן לא פרץ אחד מישראל גדר שגדרו ונהגו בו כשל תורה, וכדגרסינן[175] בנות

168. פסחים כה, ב.
169. יב, ב.
170. ראה בשאלה הקודמת.
171. ע"ז סח, א.
172. חולין צז, ב.
173. פסחים ג, ב.
174. חולין צב, ב.
175. נדה סו, א.

ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו רואות דם כחרדל יושבת עליו שבעה נקיים. וכל מי שנוהג איסוד בדבר המותר לגדר, אפשר שהוא חמור מן הנדר והשבועה, שהנדרים והשבועות נשאלין עליהם ומתירין להם, ואלו מי שנוהג איסור בדברים המותרין, כדי לעשות לו גדר בפני האיסור קבלו על עצמן כאיסורין שאסרתן התורה שאין לו היתר לעולם. לפיכך אמרו דברים המותרין ואחרים נהגו בהן אסור נשאל אין מתירין לו, וכ"ש אתם שאסרתם על עצמכם כדי לעשות סיג לפרישות, וקבלתם באלה ובשבועה, וכל הנוגע בה כנוגע בבבת עינו, האלהים יצילכם ויצילנו מן המכשולות ויתדות הדרכים האלו.

רלז

מונטפשלייר

שאלת כרם שנשרש ונחתך כל הגזע ולא ראו השרשים פני חמה, אם נוהג בזה ערלה אם לאו. דאפילו גבי מקח וממכר הקונה אילן בתוך של חברו לכולי עלמא אין לו קרקע[176], ופליגי במה שיוצא מן השרשים אם הם של בעל האילן אם לאו[177], דר"מ סבר כיון שהשרשים שלו היוצא מהן שלו, ור' יהודה בתר גזעו שדינן. ואף גבי ערלה אמרינן כי האי גונא או לא. ואמרינן בירושלמי פ"ק דשביעית[178] הגומם כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית העין, וחכמים אומרים עד שיגמום מעם הארץ שהוא רואה פני החמה והוא הנקרא גזע היוצא מן השרשים המכונסים שאינו רואה פני חמה חייב בערלה. ומה שכתב הרמב"ם ז"ל[179] גבי נקצץ האילן חייב בערלה, לא ידעתי את מקומו.

תשובה כל שנגמם מעם הארץ חייב בערלה, שכן שנינו שם[180] אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן דברי ר' שמעון, ומאי דקאמר כנטיעה היינו לכל מילי בין לעבודה של שביעית בין של ערלה, וכן פירש רבינו שמשון ז"ל שם. וזה שאמרו בירושלמי דר"א בן יעקב ור' שמעון אמרו רבר אחד. ומכאן למד הרמב"ם ז"ל מה שכתב האילן שנקצץ חייב בערלה, ונקצץ מעם הארץ קאמר. ומסתברא דדוקא נגמם עם הארץ, הא נשאר ממנו אפילו פחות מטפח אין חייב בערלה, דד' שמעון ור"א בן יעקב הוא דאמרו פחות מטפח, ולומר דפחות מטפח כאילו נגמם מעם הארץ. ולית הלכתא כותייהו, שהדי אמרו בירושלמי דתרווייהו אמרו דבר אחד והוה להו כיחיד ולא קי"ל כוותיהו, אלא קי"ל כרבנן דאמרי עד שיגמם עם הארץ כראיתא בירושלמי. וכ"ש אם אינו רואה פני החמה שנוהגת בו ערלה מפני מראית העין, ולא כמו שכתבת דלא נחלקו עליהם חכמים אלא כשנשאר על פני קרקע קצת אע"פ שהוא פחות מטפח, הא כשנגמם מעם הארץ שלא נשאר ממנו כלום מודים חכמים שהוא כנטיעה, וכ"ש היוצא מן השרשים המכוסים בקרקע. ומיהו מה שהבאת עליה ההיא דהקונה אילן, לא מן השם הוא זה.

רלח

ועל מעשה היין ששלחו מפרפיניאיין לעירכם על יד עכו"ם בכד שיש בצדו ברזא ולא נחתם על הברזא, ושיש שם מי שמתיר בהנאה ממעם שעכו"ם שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודה זרה הן, והוו להו מגען כמגע תינוק בן יומו, ושאתה מן האומרין ואפילו כאן (שאינו)[181] ספק מגען.

וגם אני אורך, וכבר עמרת על מה שכתבתי אני בחבורי[182] ובמקומי אני עומד לאסור אותו אפילו בהנאה, שכל שמפקיד אצל העכו"ם יין אסור לא שנא בשתיה ולא שנא בהנאה, זולתי אם ימכרנו לאותו עכו"ם עצמו דלאותו עכו"ם עצמו מותר ממה נפשך.

רלט

הובאה בב"י יו"ד סי' קלא ריט, ב ד"ה ובתשובה

עוד אמרת שהיה מעשה באחד שאחר שטהר יינו של עכו"ם בביתו של עכו"ם ונתן היין בבקבוק של העכו"ם והבקבוק מחזיק ה'

---

176. ב"ב פא, א.
177. ב"מ קיח, ב.
178. ה"ו.
179. מעשר שני פ"י הי"ג.
180. שביעית פ"א מ"ח.
181. שהוא.
182. תה"א ב"ה ש"ב מח, א.

העושה מלאכה במועדי שבתות. תו"ר דאיתא בירושלמי הכי
הני כמי דהתיר דלא למעבד עבידתא בחפוקי שבתא
ולו מנהגא עד דהיתפני סידרא מנהגא פי' (ג) שיעלים שתפלה מנחה
כבר וכתא לאיירי נמי הכא: **ובאן** בעושים אלא לשמה וכדרב
יהודה. שימה (דרב) גופיה אמר

ואל ישנה אדם מפני המחלוקת ביוצא בו *המוליך פירות שביעית *ממקום שכלו למקום שלא כלו או ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבער ר' יהודה אומר צא והבא לך אף אתה: **גמ'** *מאי אירא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי דתניא *העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא *הכא מחצות אי נמי התם סימן ברכה הוא דלא חזי אבל שמותי לא משמתינן ליה *הכא שמותי נמי משמתינן ליה נופא העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה *ובמוצאי שבת ובמוצאי יו"ט ובמוצאי יום הכפורים ובכל מקום שיש שם נידנוד עבירה *לאתויי [ה] תענית ציבור אינו רואה סימן ברכה לעולם: ת"ד *יש זריז ונשכר ויש זריז ונפסד יש שפל ונשכר ויש שפל ונפסר זריז ונשכר דעביד כולי שבתא ולא עביר במעלי שבתא זריז ונפסר דעביר כולי שבתא ועביד במעלי שבתא שפל ונשכר דלא עביד כולי שבתא ולא עביד במעלי שבתא שפל ונפסר דלא עביד כולי שבתא ועביד במעלי שבתא אמר רבא *הני נשי דמרזא אע"ג דלא עבדן עבידתא במעלי שבתא משום מפנקותא הוא דהא כל יומא נמי לא קא עברן אפילו הכי שפל ונשכר קרינן להו רבא רמי כתיב °כי גדול עד שמים חסדך וכתיב °כי גדול מעל שמים חסדך הא כיצר כאן בעושין לשמה וכאן בעושין שלא לשמה וכדרב יהודה (ה) *דאמר רב יהודה אמר רב *לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אף על פי שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה: תנו רבנן המצפה לשבר אשתו וריחים אינו רואה סימן ברכה לעולם שכר אשתו מתקולתא ריחייא אגרתא אבל עבדה ומזבנה אישתמודי משתבח בה קרא דכתיב °סדין עשתה ותמכור: ת"ר המשתבר בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם מאי טעמא ביון דנפיש אפחזייהו שלטא ברו עינא: תנו רבנן *תגרי סימטא ומגדלי בחמה דקה וקוצצי אילנות טובות *ונותנין עיניהן בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה לעולם מאי טעמא דתרו ביה אינשי: ת"ר ד' פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם שכר כותבין ושכר מתורגמנין ושכר יתומים ומעות הבאות ממדינת הים בשלמא שכר מתורגמנין משום דמיחזי כשכר שבת ומעות *יתומים נמי לאו כני מחילה נינהו מעות הבאות ממדינת הים משום *דלאו כל יומא מתרחיש ניסא אלא שכר כותבין מאי טעמא א"ר יהושע בן לוי כ"ד תעניות ישבו אנשי כנסת הגדולה על כותבי ספרים תפילין ומזוזות שלא יתעשרו *שאילמלי מתעשרין אין כותבין: ת"ר *כותבי ספרים תפילין ומזוזות הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העוסקין במלאכת שמים לאיתויי מוכרי תכלת אינן רואין סימן ברכה לעולם ואם עוסקין לשמה רואין: [בני ביישן [ו] נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא אתו בניהו קמיה דר' יוחנן אמרו לו אכהתין אפשר להו אין לא אפשר לן (ז) אמר להו °כבר קיבלו אבותיכם עליהם שנאמר °שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך:] בני חזאי נהוי דמפרשי חלה מארוזא אתו ואמרו ליה לרב יוסף אמר להו ניכלה זר באפייתו איתיביה אביי *דברים המותרים ואתרים נתנו בהן איסור אי

ואל ישנה אדם מפני המחלוקת ביוצא בו *המוליך פירות שביעית *ממקום שכלו למקום שלא כלו או ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבער ר' יהודה אומר צא והבא לך אף אתה: **גמ'** *מאי אירא ערבי פסחים אפילו ערבי שבתות וערבי ימים טובים נמי דתניא *העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה לעולם התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור סמוך למנחה לא *הכא מחצות אי נמי התם סימן ברכה הוא דלא חזי אבל שמותי לא משמתינן ליה *הכא שמותי נמי משמתינן ליה נופא העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה *ובמוצאי שבת ובמוצאי יו"ט ובמוצאי יום הכפורים ובכל מקום שיש שם נידנוד עבירה *לאתויי [ה] תענית ציבור אינו רואה סימן ברכה לעולם: ת"ד *יש זריז ונשכר ויש זריז ונפסד יש שפל ונשכר ויש שפל ונפסר זריז ונשכר דעביד כולי שבתא ולא עביר במעלי שבתא זריז ונפסר דעביר כולי שבתא ועביד במעלי שבתא שפל ונשכר דלא עביד כולי שבתא ולא עביד במעלי שבתא שפל ונפסר דלא עביד כולי שבתא ועביד במעלי שבתא אמר רבא *הני נשי דמרזא אע"ג דלא עבדן עבידתא במעלי שבתא משום מפנקותא הוא דהא כל יומא נמי לא קא עברן אפילו הכי שפל ונשכר קרינן להו רבא רמי כתיב °כי גדול עד שמים חסדך וכתיב °כי גדול מעל שמים חסדך הא כיצר כאן בעושין לשמה וכאן בעושין שלא לשמה וכדרב יהודה (ה) *דאמר רב יהודה אמר רב *לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אף על פי שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה: תנו רבנן המצפה לשבר אשתו וריחים אינו רואה סימן ברכה לעולם שכר אשתו מתקולתא ריחייא אגרתא אבל עבדה ומזבנה אישתמודי משתבח בה קרא דכתיב °סדין עשתה ותמכור: ת"ר המשתבר בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם מאי טעמא ביון דנפיש אפחזייהו שלטא ברו עינא: תנו רבנן *תגרי סימטא ומגדלי בחמה דקה וקוצצי אילנות טובות *ונותנין עיניהן בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה לעולם מאי טעמא דתרו ביה אינשי: ת"ר ד' פרוטות אין בהן סימן ברכה לעולם שכר כותבין ושכר מתורגמנין ושכר יתומים ומעות הבאות ממדינת הים בשלמא שכר מתורגמנין משום דמיחזי כשכר שבת ומעות *יתומים נמי לאו כני מחילה נינהו מעות הבאות ממדינת הים משום *דלאו כל יומא מתרחיש ניסא אלא שכר כותבין מאי טעמא א"ר יהושע בן לוי כ"ד תעניות ישבו אנשי כנסת הגדולה על כותבי ספרים תפילין ומזוזות שלא יתעשרו *שאילמלי מתעשרין אין כותבין: ת"ר *כותבי ספרים תפילין ומזוזות הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העוסקין במלאכת שמים לאיתויי מוכרי תכלת אינן רואין סימן ברכה לעולם ואם עוסקין לשמה רואין: [בני ביישן [ו] נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא אתו בניהו קמיה דר' יוחנן אמרו לו אכהתין אפשר להו אין לא אפשר לן (ז) אמר להו °כבר קיבלו אבותיכם עליהם שנאמר °שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך:] בני חזאי נהוי דמפרשי חלה מארוזא אתו ואמרו ליה לרב יוסף אמר להו ניכלה זר באפייתו איתיביה אביי *דברים המותרים ואתרים נתנו בהן איסור אי

תורה אחד ומי אמר מקום עדיין אוכלין הכנוסין נמים: חייב לבער. משום מומרי מקום שלא משם: צא והבא לך אף אתה. מפרש בגמרא [ח]: **גמ'** מאי אירא ערבי פסחים. דקמי עד מנחה כמנהגא מכלל דמחצות ולהלן אסור ומה ליה למימר מנחה לסמוך אמנחה דיוקא הא כל ערבי ימים טובים אמרי: מן המנחה. משם שעות ומתלה: סמוך למנחה. קרוב לכן: נידנוד עבירה. רמז עבירה: תענית צבור. אסור במלאכה כמקבל תענית (דף יב:). כשהיו מתענין על הגשמים אבל אמר מתענית ציבור לא כדאמר שמואל אין מומר מתענית ציבור בגבול (לקמן דף ד:): *במוצאי שבתות. משום כבוד שבת שמוסיפין מתוך על הקדש: זריז. בעל מלאכה: שפל ונשכר דלא עביד כולה שבתא ולא במעלי שבתא. ואע"ג דלאו לשום מנוה מיכון מנוה שלא לשמה מיהא הוא דאמרינן לקמן יעסוק אדם במצוה ואפי' שלא לשמה: ה"ג ואע"ג דהאי דלא קעבדן כו': עושין לשמה. מעל שמים ושלא לשמה עד לשמים דמנוה מיהא קא עביד כדרב יהודה: מתקולתא. טעלת מחזים נידה ומהלכת בשוק להסמיכן לכל הגריכין דשכר מעבר הוא ומתבזה אסמו על שכר מעבר: אגרתא. שכר ריפיס שמשכירין מורה גדול ושכר מעבר אבל קונה ריפיס ומוכרן כדי הוא כשאר פרקמטיא: בקנים. כל מקלות דקים כדי קנים שעשין מהן גדות ומתלות: אפחזייהו. נפח עליהן: תגרי סימטא. יושבין ומוכרין בשוק ויין שולטת בהן: ומגדלי בחמה דקה. הכל לוחשין עליהן: וקוצצי אילנות טובות. למוכרן לעלים הכל ממיסים ומלעיזין עליהם ומתוך כך עין שולטת בהן ונעקת בני אדם: ונותנין עיניהם בחלק יפה. כשמוליקים עם אחרים ממיד מקפידין ליטול חלק יפה: מתורגמנין. שעומדין לפני החכם בשבתות ושומעין מפיו ומשמיעין לרבים: ומעות יתומים. למחלת שכר: ממדינת הים. משלת ספינותיו ממיד במקום סכנה: תכלת. לציצית: אינן רואין. כדאמרן שאם יתעשרו לא יהו עסוקין: ואם עוסקין לשמה. להיות המנוה מנוה לגרכין לה: רואין. דהוליל ולשמה עוסין לא ימנו בשמיל עשרן: מצור לצידון. יום הסוק של לידון בש"ס והם מתמירים על עלמן שלא להיבטל מלרבי שבת: הוה אפשר להו. להמנע מן הסוק: מארוזא. מורח: לסרבי

[ע"ל דרכה]

ר ג ד מיי' פ"ט מהל' מ"ע פ"ט מהל' ש"ש הל' ז' ופ"ז מהל' פ"ח הל' יד מוש"ע א"ח סי' תסח סעיף ח ומוש"ע י"ד סי' שלד סעיף מג: ה ח מיי' שב"ע מהל' שבת הלכה ה סמג עשין כט טוש"ע א"ח סי' רלח סעיף י: ו ז מיי' פ"ג מהלכות מעונות הלכה ד טוש"ע א"ח סי' תקעה כסיף ב: [מי' תוס' תענית ז. ד"ה וכל השוכר ותוס' נדרים יז. ד"ה העושה]

ז ז מיי' פ"ג מהל' מ"ע פ"ח הלכה ה ופי' מהלכה משנה יב מוש"ע יו"ד סי' עשין יב מוש"ע יו"ד סי' רמז סעיף כ:

ח [ז] [מיי' פ"ל מהל' שבת הלכה יג מוש"ע א"ח סי' רמח סעיף ב]:

ט ח ם מוש"ע יו"ד סי' ריז סעיף ח כ:

[עין לקמן]

[עין לקמן]

[מגילה כב.]

[מגילה ז:]

[מגילה כה.]

[מגילה כה:]

[עי' תוס' לקמן נב. ד"ה מאי מילתא]

[ע"ל נמי ד"ה מילתא]

[מוקפתא דיבמות פפ"ד]

[מוקפתא דכתובות פפ"ב]

[מוקפתא דכתובות פפ"ג ופס אמיתא שמיטה]

[נ"מ בבא:]

[מגילה ז:]

[מוקפתא דכתובות פפ"ב]

[מגילה כה:]

[עי' תוס' מגילה כה. ד"ה מלמלי]

רבינו חננאל

ברכה לעולם ושני הם ערי המנחה ולמעלה הכא מחצות אי נמי דתם ברכה לא חזי הכא בערב דאסור העושה מלאכה סמוכות הים ולמעלה ולמעלה אלמי שהתירו להם חכמים משמתינן

לה: **נופא** העושה מלאכה בערבי שבתות ובערבי ימים טובים ובמוצאי שבתות ומעלה ובתענית צבור אינו רואה סימן ברכה לעולם. תוספתא בתחלת יבמות יש זריז ושכר ושפל ונפסד דעביר מלאכה כל יום ואינו עושה שבת מן המנחה ולמעלה ובערב שבת שפל ושכר שאינו עושה מלאכה לא בכל השבוע ולא בערב שבת שפל ונפסד כל השבוע ושכר ובשל ובערב שבת עושה מלאכה: גדול מעל שמים חסדך אלו העושין לשמה כי גדול עד שמים חסדך אלו העושין שלא לשמה ראמ"ע שעושין שלא לשמה יש להם חסד כדרב יהודה אמר רב ראמר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה: **המצפה** לשבר אשתו כדי להתרפנס ממנו פי' מחקן משקל המטות שמוות בכל יום ושכר הרחים שבירה מפני שהוא רבר מרפס אינו רואה סימן ברכה בזה הדרך: **ת"ר** ארבע פרוטות הן אין בהן ברכה שכר ברכה) שבקשו עליהן אנשי כנסת הגדולה שלפני תקב"ה שלא יתעשרו שכר מתורגמנין הרשמין שרורשין בשבת לצבור ועושין להן פסיקה נראה באלו שכר שבת ת"ר ארבע פרוטות הן אין בהן ברכה שכר ברכה שבקשו עליהן אנשי כנסת הגדולה שלפני תקב"ה שלא יתעשרו שכר מתורגמנין הרשמין שרורשין בשבת לצבור ועושין להן פסיקה נראה באלו שכר שבת תוא הנרשה והנתן בטעות של יתומים קרוב לשכר ורחוק לתפסר פעמים שאינו מרקיק הישב חיסב ויתחי לאו בני מחילה ניסה ומעות הבאות ממדינת הים פעמים שלין [לאבר] הכל בבת אחת כגון שנמכרה הפנינה: תוא הנרשה והנתן בטעות של יתומים קרוב לשכר ורחוק לתפסר פעמים שאינו מרקיק הישב חיסב ויתחי לאו בני מחילה ניסה ומעות הבאות ממדינת הים פעמים שלין [לאבר] הכל בבת אחת כגון שנמכרה הפנינה: ת"ר כותבי ספרים תפילין ומזוזות הן ותגריהן הגרי הגריהן וכל העוסקין במלאכת שמים לא יהוי מוכרי תכלת אין רואין סימן ברכה ואם עוסקין לשמה מתברכין: **בני** ביישן נהוג שלא לילך בצידון בערב שבת ובאי בעוקר ואמרו לי לר' יוחנן אבותיהן הוו עשירים ולא הוו צריכים לעשות מלאכה בערב שבת ואנו ענים סוו לילך ולישא ולתן אמר להם בבר קבלו אבותיכם עליהם דכתיב ואל תטוש תורת אמך ופי' בירושלמי כי לפרש בים שאלהו ואמר להם משם רסבר אמר לפרש בים הגדול אבל זה אפי' נרר נשאל ונתירון לו ולא אבר אלא רבר אמר לפרש בים: **בני** בי חזאי נהוי להתרפש הלה סן הארוי שאינו חייב בחלה

*) [ע"ל סתכין]

נלון השים נמ' ומוכנין שיעקן נמלון יפה. עיין פ"ק כ"מ פ"ב הי"ה ולעיל:

מוסף רש"י

ובאן בעושין שלא לשמה. ממקיים כדי שיכהוהו וכן מעמא מיכולמלי (ברכות ח. ומס שמ"ע שם פשוטה שלא לשמה עם לו שלא עבדל, כי שמיע לומר כדי לקיים שלא לקנעי). יתומים נמי לאו בני מחילה ניתהו. קטנים שלין הפקרן הפקר (נ"מ נב:).

פסחים קה: עכין מה: סוטה כנ: מנ. הוריות י: מיר מנ:

[מוקפתא דכתובות פפ"ע ופס אמיתא שמיטה]

[נ"מ בבא:]

[מגילה ז:]

[מוקפתא דכתובות פפ"ב]

[מגילה כה:]

[מגילה כה:]

[מגילה כה:

חל הנדר על אותם נכסים והם לבדק הבית
או לכהנים ודבר זה מפורש בתורה דכתיב
אך כל חרם זגו' וכן אדם אוסר נכסים שלו
לחבירו ונכסים שאינן שלו עליו כגון שאמר
לאחר נכסיך עלי חרם הרי הם אסורים עליו
והרי זה מודר הנאה מהן וזהו דין קונמות.
ואלו החרמות שהן חרמי ממון צריכין קבלה
כלומר שיוציא שבועה מפיו וכן בשעת היתר
צריכין שאלת חכם ופתח וחרטה גמורה והרי
הן כשאר נדרים וכדין הקדשות לגמרי אבל
כשאומר ב"ד זה הלשון על אדם עצמו הם
חרמי ביטוי הגוף כלומר שאומר על העושה
דבר זה כך וכך יהא בחרם לא למדנו דבר
זה מתורת משה רבינו עד שבאנו לדברי
קבלה ופירשו לנו כמו שאנו עתידים לכתוב.
והחרם הזה הוא מענין הנדוי והשמתא
המוזכרים ומפורש במסכת מ"ק. ויש צד חמור
בחרם זה שאין בשבועות שהמושבע מפי
אחרים ולא ענה אמן אינו כלום בשבועת ביטוי
אבל בחרם אע"פ שלא קבל עליו ולא היה
שם בשעת גזירה כיון שב"ד רשאין להחרים
דכתיב ואקללם ואשביעם באלהים הרי החרם
חל עליו ואסור לו לעבור על אותה גזירה
כמושבע מפי עצמו. וכן הדין באנשי עיר אם
הסכימו כולם או רובם במעמד טובי העיר
והחרימו כיון שהם רשאין להסיע על קיצתן
ולהחרים בדבר חרם שלהם חל על כל החייבים
לילך בתקנתו נמצא העובר על קיצתן מכל
אנשי העיר עובר על החרם והוא כעובר על
שבועה ונכנס לרמ"ח איבריו וכלתו את עציו
ואת אבניו והרי הוא כמנודה לבני עירו.
והחדם הוא חמור יותר מן הנדוי כמו שמפורש
בגמרא וחייבים הכל לינהג בו כמוחרם לפרוש
הימנו כדינו והרי הן מודדים שלא יהנו
מנכסיהם חוץ מכדי חייו ומי שאינו נוהג
עמו כדינו אף הוא מועל בחרמים, וכן הוא
חייב המוחרם הזה לנהוג איסור בדברים
האסורים למוחרם כגון נעילת סנדל ודברים
של אבל ושלא ליהנות מנכסי המחרימים ורינו
מפורש בגמרא ומסוד לחכמים ואם הוא מקל
ראשו בדברים האסורים לו גורם רע לעצמו
ועובר על ד"ת. ובזה אמרו שאין החרם
מתקיים בפחות מעשרה לפי שאינו ציבור ואין
להם כח להחרים אלא להשביע כל אחד ואחד
שבועת ביטוי לעצמו. ואם החרים אותו חרם
מלך ישראל או סנהדרין במעמד רוב ישראל
הרי העובר עליו חייב מיתה ורשאין הם
המלך או הסנהדרין להמית אותו באיזו מיתה
שידצו וזהו דינו של יהושע שדנו עכן בדיני
נפשות לפי שפשט ידו בחרמי שמים. וכן
בחדמי שבועת ביטוי מצינו שאול שאמר מות
תמות יהונתן וכן פינחס בן אלעזר בימי פילגש
בגבעה הרגו אנשי יבש גלעד שנא' כי
השבועה הגדולה היתה לאשר לא עלה אל ה'
במצפה מות יומת ותניא בילמדנו בשם ד"ע
וכי שבועה היתה שם אלא ללמדך שהחרם הוא
השבועה והשבועה הוא החרם אנשי יבש לא
עלו ונתחייבו מיתה. ואני אומר בשמא אחר
בקשה המחילה שזהו פשט הכתוב בתורה כל
חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות
יומת כלומר מה שהסכימו עליו הכל והוחרם
לרעתם לא יפדה אלא חייב מיתה ואל תהיה
תוהה עיניך בזה מפני שדרז"ל המקרא הזה
לענין אחר, מהם מי שאומר למעריך היוצא
ליהרג ומהם מי שאומר שאין חייבי כריתת
וחייבי מיתות ב"ד נפטדים בממון כדאיתא
בכתובות שאעפ"כ אין מקרא יוצא מידי
פשוטו אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי
משמעות הכתוב הוא לזה ולזה, בוא וראה
שהרי רז"ל דרשו לא יומתו אבות על בנים
ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות ולא
תחשוב שזה אסמכתא אלא עיקר גדול ומכאן
יצא לקרובים שהם פסולים לעדות מה"ת
ואעפ"כ אין מקרא יוצא מידי פשוטו דכתיב
זאת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת
משה לא יומתו אבות על בנים (מ"ב י"ד)
הא למדנו שכמה פנים של אמת לתורה. ולא
עוד אלא שהחרם חל אפילו בדורות הבאים
אחרי כן אם החרימו ב"ד על אנשי העיר
ועל זרעם והיא היא גזרת יהושע בן נון
שמזכירים בחרמים כדכתיב וישבע יהושע בעת
ההיא לאמר ארור האיש אשר יקום ובנה את

העיר הזאת ונתקיימה גזרתו אחר כמה דורות
וכן בימי פילגש בגבעה לפי שאמרו ארור נותן
אשה לבנימין נאסרו באותו הדור ואח"כ
הוצרכו לדרוש ממנו ולא מבנינו כדמפורש
בבבא בתרא הא אלו אמרו עליהם ועל זרעם,
ונראה שאף בנדרים כן בכל קבלת הרבים
כדאשכחן בקבלת התורה וכן במגילה וכן
בצומות. אבל יש בחרם צד הקל שאין
בשבועות ונדרים כן שאם עשה תשובה העובר
על החרם ובא לב"ד או לפני טובי העיר
במעמד אנשי העיר יכולים הם עצמן להתיר
לו וזהו היתר חרמים שהמנדים מתירים
כרצונם. וכן אם מתו מאנשי העיר או שהלכו
למדה"י מתירים ואין חוששין כדאיתא באבל
רבתי מת אחד מהמנדים אם נתן רשות לחבירין
מתירים לו ואנשי העיר הרשות בידם או ביד
רובם וטוביהם (מן המקום) ולא ביד ההולכים
להם למדה"י. וכן אם הדור ההוא העומדים
תחתיהם מתירים ושיהיו גדולים כמותם בחכמה
ובמנין כדין נידוי ושמתא כדמוכח במסכת
משקין וכן פירש רב האי גאון ז"ל בתשובה.
מ"מ אין מקצת ציבור ואפילו רובם רשאים
עד שיהיו שם כל המחרימים או כנגדם
וחשובים כמותם כמו שאמרו חלקו אינו מופר
והיתר זה עצמו הרי הוא כהיתר נדרים ע"פ
שלשה או יחיד מומחה כחרמי היחיד ונדוי
שלו ומתירים בלשון חרם ואם החרים בפניו
אין מתירים אלא בפניו כדין נדר אין ביניהם
אלא שהם עצמן מתירין בלא מהה היתר
וחרטה דמעיקרא ושמתירים אפילו במקום הרב
וכל זה מפורש בגמרא ואין כאן מקום להאריך
אלא לענייננו. ומצינו עוד לרב האי גאון ז"ל
בתשובה מסותמת ריינין זה אומר כך. אבל
מה ששאלתם על רבים שקבלו על עצמן
שיעשו תענית או שיעשו תיקונים ואח"כ נודע
להם כי הטוב והיפה לשנות זה הדבר, כי
יש לשנות וכ"ש אם יראה להם לפחות או
להוטיף, ואם החרימו על דבר רשאים הם
להתיר ההרם ואין בכך כלום ובלבד שידאה
להם ההיתר והשינוי כי הוא הטוב והישר,
וקרובים דבריו שלא הצריך להם היתר חכם.
וכן מלך ישראל או סנהדרין שהחרימו אע"פ
שהעובר חייב מיתה אם רצו כולן מוחלין לו
ומתירין שאף לענין שבועה אמרו אפילו אכלה
כולה נשאל עליה וזה דומה למה שנאמר בזקן
ממרא שרצו ב"ד למחול לו מיתתו וזש"ה
ויפדו העם את יהונתן ולא מת משוטו כלפי
מה שאמרה הוויה לא יפדה אמר הכתוב
ויפדו העם את יהונתן אלא שזה הפדיון בהיתר
החרם הואי. ויש לכ"ש בזה פירוש אחר
שיהונתן שוגג היה והיה עליו עונש כשאר
שוגגים שבתורה ועוד יותר, שהיה רואה העם
שאין משים ידו לפיו ולא שאל, ואביו לא
היה סבור ולא היה מאמין שהיה שוגג ורצה
לחייבו מיתה ואמרו העם כיון שנעשה נס על
ידו הדבר ידוע שבשוגג אירע לו שאין הקב"ה
עושה נס ע"י רשעים המועלים בחרם. וכן
הרגם יב"ע היהונתן יתקטן דעבד פורקנא
רבא הדין בישראל חס קיים הוא ה' אם יפול
משערת רישיה לארעא ארי קדם ה' גלי דבשלו
עבד יומא דין. וכן אמרו בפרקי ר' אליעזר.
וכשם שמתירים לעובר החרם שעליו כך
מתירים החרם עצמו לנהוג בו היתר בלא
שאלת חכם ואע"פ שהם עצמם קבלו עליהם
החרם מתחלה והם עצמם מתירים שהרי חכם
מנדה לעצמו ומתיר לעצמו. וכן הענין הזה
היה חרמם של שבטים ולפי גדולתם וחכמתם
חשש הקב"ה להם ולא רצה לגלות ולפיכך
היו הם עצמם דשאין להתיר לכשרצו. אבל
ב"ד או ציבור וכן יחידים שאמרו משביעים
אנו שלא יעשה אחד ממנו כך וכך הרי זו
שבועת ביטוי מפי אחרים וכל העונה אמן
כמוציא שבועה מפיו והעובר במזיד חייב
מלקות ובשוגג קרבן עילה ויורד וכישבא
להתיר צריך שאלה לחכם:

תם ונשלם

(16)

ספר תשובות הרשב"ן
המיוחסות להרמב"ן
ס' רבת
משפט החרם להרמב"ן

מזרזמו למפרע בכ"ט יום דלמשוים האסורין, ואעפ"כ אמרו שהוא כולל, כיון שמצא הנזרות מקום לחול בלי זה ענין שיהיה.

ראם תרלה לדחות דשאני המס דכיון דאמר הרני נזיר ואין מזרות פחות משלשים, הרי הוא כמפרש שלשים יום. אפ"ה כיון דאמר למחר, לא משמע שיהיה דעתו שתחול נזרותו על יום השלשים, ומן היום ההוא תחול למפרע על שאר הימים. גם הלשון בעצמו שאמרו בכולל דברים המותרים עם דברים האסורין מוכיח כן, דמדלא קאמר בכולל דברים מותרים ודברים אסורים, נאמר שאף אם הדברים האסורים הם עקר כיון שבולל עמהן דברים המותרים אלה שבועתו, לאשמעינן הא מלתא נקט הא ליתא דמשמע הכי, דומיא דמאי דאמרינן בנהדרין פ' הנשרפין[85] ובפ"ק דקידושין[86] מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה הנשרפין בנסקלין וכו'.

ודראיה שהנאת משטעה שלא אוכל מלה בגילי הפסח, דלא מקרי כולל משום כמה מיני מלה שאין אדם יולא בהן, כגון דברים שאין בחיים לידי חמץ ומלה עשירה וחלוט[86א] ומשיחה ובכורים, אע"פ שהוא אסור בכולן. אמר אומר בלה שאינו אסור בכולן ואין כאן כולל, שהאומר שבועה שלא אוכל מלה בגילי הפסח לא נתכוין אלא למלה הראויה לאכלה בה ידי חובה בגילי הפסח, ודומיא למאי דאמר רבי יהודה בפרק קונס יין[87] אמר קונס יין שאני טועם עד שיהא הפסח אינו אסור אלא עד גילי הפסח, אלא נתכוון אלא עד שעה שדרך בני אדם לשתות יין. הכא נמי כיון שהזכיר בגילי הפסח לא נתכוון אלא למלה של מצה. והרא"ה ז"ל[88] פסק כרבי יהודה וכתב דלא פליגי רבנן עליה. ואע"פ שהרמב"ן ז"ל כתב בהלכותיו[89] דרבנן פליגי עליה דרבי יהודה ולא קיי"ל כותיה. הא דנדון זה עדיפא מההיא דהתם, כיון דאמר עד שיהא ובלשון בני אדם הוא עד שיצא, לא נהפך דבריו משום אומדנא. אבל בנדון זה שאמר מצה בגילי הפסח לא נתכוון אלא למצה של מצוה והיא לבדה קרויה מצה בגילי הפסח. וכל שכן במצה עשירה שיש לה שם לוי.

ואפשר דאף בשאר ימות השנה הנודר ממצה, מותר במצה עשירה, כיון שיש לה שם לוי כדאמרינן[90] הנודר מן הירק מותר בירקות שדה מפני שיש להן שם לוי. ולא דמי לחמרא מבשלא ולקודיטון שכתבו המפרשים ז"ל[91] שהנודר מן היין אסור בהן. והביאו ראיה מן הירושלמי[92] משום דהנהו מחלתן יין, ומפני שבשלו או שערב בו דבש ופלפלין לא הפסיד שמו, ולא הוא בירקות שדה שהן מין אחר. אבל מצה עשירה שבחלת ליתתה ועריכתה קורא לה שם חדש, מין אחר היא, והוי דומיא דירקות שדה עם ירקות גנה.

או אפשר לבעל הדין לחלוק ולומר דבשאר ימות השנה מצה עשירה אין לה שם לוי, שאין לה השם ההוא אלא משום דמעטה רחמנא מדכתיב[93] לחם עוני שלא לאתת בה בגילי הפסח, מ"מ בגילי הפסח נראה שיש לה שם לוי. חה שנדר על מצה בגילי הפסח, חו יש לה שם לוי בגילי הפסח, ודאי מותר בה כיון שאין אחר היא, כדאמרינן בירקות גנה בשביעית כדאיתא בסוף פרק הנודר מן המבושל[90] ולא הייתי צריך לזה שהרי הטעם שכתבתי למעלה שכיון שהזכיר מצה בגילי הפסח כונתו למצה של מצוה, וכן הוא בלשון בני אדם, הוא טעם מספיק לכאן[94]*. כמה כבוד תורת האדון יכון ושלומו יגדל כימי השמים על הארץ כן יאריך על אריו יתגבר על בתותיתו ישליך נעלו והדריך בנפשו המשוב' ונפש נשבר ונדכה קטין והריך נאמנך יצחק ב"ר ששת.

סימן שצט

טורטשה. לחכם רבי אברהם בן אלפואל נר"ו

7 שאלת הקהל הסכימו לעשות גדר ותקנה שלא יהא רשות ביד שום אדם לקדש שום אשה כי אם בידיעת נאמני הקהל ובפניהם ובפני עשרה, ואם שמא יעבור ויקדש שלא כנזכר שיהיו קדושיו נפקעין ובטלים, ומעתה ובאותו זמן מפקירין הקהל כסף או שוה בסף שיקדש בו ושיהיה מופקר ומבוטל, והקדושין יהיו מופקעין, והאשה ההיא תוכל להנשא מבלי שום גט, ואפי' גט מספק לא תצטרך. ונסתפקת אם כח ביד הקהל להפקיר ממון אחרים אפילו ממון קטניהם שאינן כדאי לקיים ולהסכים בתקנה. כל שכן מממון הנולדים והבאים מחרש לדוד שם. ואף אם יסכים הרב והזקן שבעיר בתקנה, אין כח בידם להפקיע קדושין של תורה מטעם כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקדושיה מינייה[1]. שלא נאמרו הדברים אלא אדעתא דרבנן שהיו גדולים בחכמה ובמנין, וגם היה בידם כח להפקיר ולהעניש ולהפקיע. אבל בזמן הזה שהחכמים נדונין כהדיוטות, אין כח בידם להפקיר ממון אחרים, כ"ש להפקיע קדושין של תורה. ולא נאמר יפתח בדורו כשמואל בדורו[2] אלא להורות על פי התורה, אבל לבטל דבר תורה לא. ועוד שזה מעין קנס הוא ואין דנין דיני קנסות בחוצה לארץ. כי מה שנהגו הקהלות לעשות תקנות ולשום קנסות ונגבין הוא מפני רשות הנתן להם מצד המלכות דדינא דמלכותא דינא ע"כ תורף השאלה.

85 פ, ב. 86 לב, א. 86א היינו כשלא אפאו אחד שחלטו. עי' יבמות מ, א שאם אפאו יוצא בו ידי חובתו בפסח. 87 נדרים סג, ב (פ"ח מ"ה). 88 מובא בר"ן נדרים שם ד"ה שדרך. 89 על הרי"ף נדרים שם, ומובא בר"ן שם. 90 שם נג, א (פ"ו מ"ט). 91 הרמב"ן על הרי"ף שם (יח, א) ומובא בר"ן שם ד"ה אסור. 92 נדרים פ"ו ה"ד. 93 דברים טז, ג. 94* עי' בקצוה"ח סי' עג סק"ג. [דעיקר כדברי ה"ר חסדאי, ולעיל סי' צח ובהערה 12 שם].

שצט 1 כתובות ג, א. 2 ד"ה כה, כ.

תשובה יכולין בני העיר לעשות ביניהם תקנות וגדרים והסכמות ולקנות העובר עליהם מדין תורה, דגרסינן בב"ב[3] ורשאין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים ועל שכר פועלים ולהסיע על קיצותם. ופרש"י ז"ל[4] לקנות העובר על קילת דבריהם ולהסיעו ממדת דין תורה ע"כ. ולא זו בלבד אמרו אלא אף בכל ענין שירצה ביניהם לתקן ולקנות העובר הרשות בידם. אלא דלרשתא נקט הי ואע"ג דאינן דברים כוללין לכל בני המדינה אבל הם כנגד מוכרי פירות לבד או כנגד הפועלים לבד ואית להו פסידא בהכי אעפ"כ הרשות בידם. דהכי גרסינן עלה בתוספתא[5] רשאין בני העיר לומר כל מי שירצה אצל פלוני יהא נותן כך וכך וכל מי שירצה אצל מלכות יהא נותן כך וכך כל מי שתרצה פרתו בין הזרעים יהא נותן כך וכך ע"כ.

ולא סוף דבר בני המדינה אלא אפי' בני אומנות אחת יכולין להתנות ביניהן בעניני אומנותן ולקנות העובר, דלגבי אומנותם הוו להו כבני העיר, כדאיתא התם[6] בעובדא דהנהו טבחי דאתנו בהדי הדדי דכל דעביד ביומא דחבריה לקרעוה למסכיה. וכן בתוספתא[7] רשאין האמרין והלבנין לומר כל מקום שיצא בעיר נהא כלנו שותפין בו. רשאין הנחתומין לעשות רגיפה ביניהם, רשאין האמרים לומר וכו' רשאין הספנין וכו'. ומה שאמרו בגמ' גבי הני טבחי דהני מילי היכא דליכא אדם חשוב אבל היכא דאיכא אדם חשוב לאו כל כמיניהו דמתנו. כלומר, אע"כ יסכים הוא עמהם. נראה דהיינו דוקא בבני אומנויות דכל היכא דאיכא אדם חשוב ולא עשו בהסכמתו לא הוו כבני העיר ואינם יכולין להתנות אלא ביחידים ובקנין. אבל בבני העיר לעולם יכולין להתנות ואינן צריכין להסכמת אדם חשוב שבעיר. וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל[8] שלא הזכיר דין זה של אדם חשוב בבני המדינה רק בבני אומנויות. ואע"ג דמלישנא דגמ' משמע דקאי אף על בני העיר, דכי אותביה רב יימר לרבא דמייבינהו להנהו טבחי דקרעוה למסכא דתבריהו מבריתא דולהסיע על קיצותן דמתניא גבי בני העיר, שמ רב פפא הני מילי היכא דליכא אדם חשוב אבל היכא דאיכא אדם חשוב לאו כל כמיניהו דמתנו. י"ל דהכי קאמר מאי דמדמית בני אומנות לבני העיר, ה"מ היכא דליכא אדם חשוב דאז הם באומנותם כבני העיר בתקנות העיר, אבל היכא דאיכא אדם חשוב ועשו בלתי הסכמתו אינם אלא כיחידים ולא כבני העיר. ולעולם בני העיר אינן צריכין להסכמת אדם חשוב שבעיר, אלא כל שהסכימו רוב הקהל וגדוליהם הרגילין לפקח בעסקיהם תקנתם קיימת.

וכן נראה מדברי הרמב"ן ז"ל שכתב[9] וז"ל הא דאמרינן בהנהו טבחי דהיכא דליכא אדם חשוב לאו כל כמיניהו דמתנו, נראה משום דלמא איכא פסידא דלקומות דמיקרי זמיני, הלכך לאו מנאה הוא עד דשקלי רשותא מיניה, ואע"ג דמזינא הסתא דליכא פסידא לא הוי מנאייהו מנאה עכ"ל. נראה מלשונו שלא נאמר דין זה של אדם חשוב אלא בבני אומנות, ומפני שבתקנה אפשר שיהיה הפסד לבני העיר, אבל בבני העיר עצמם יכולין להתנות ברצונם. ואף הקטנים בכלל תקנתם לכשיגדלו. שאם לא כן בני העיר כשמתנין על השערים ועל המדות ועל שכר הפועלים ומסיעין על קיצותן, היו צריכין לחדש תקנתן בכל יום מפני הקטנים שנעשים גדולים יום יום, וזה דבר בטל. אלא כל בני העיר בכלל תקנתן, ואף הנולדים לאחר מכן. שהרי יכולים הגדול לעשות תקנה עליהם ועל זרעם, כמו שמצינו בפלגש בגבעה שלפי שנשבעו אים[10] ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה, נאסרו הדור ההוא והיו אסורים הדורות, עד שהוצרכו לדרוש ממנו ולא מבניו, כמו שמפורש בפר' יש נוחלין[11] הא אלו אמרו ממנו ומבניו לו שאמרו סתם היה הסרס חל אף על הדורות הבאים.

וכתב הרמב"ן ז"ל בשפט הסרס[12] שכן הדין בכל קבלת הרבים שהלה עליהם ועל זרעם כדאשכחן בקבלת התורה וכן במגלה או בצומות. ועוד שאפילו בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה, אלא שנהגו כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה אף הבנים חייבין לנהוג באותו גדר. כדאמרינן בגמ' פסחים פר' מקוש שנהגו[13] בני בשן נהגו דלא הוו אזלי מצור לגידן בשעלי שבתא אתו בנייהו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה, אבהתנא הוה אפשר להו אן דלא אפשר לן מאי, אמר להו כבר קבלו עליהן אבותיכם וכתיב[14] שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. ואם לא היה בידם האבות לתקן על הבנים אין היו הבנים אסורין בשה שנהגו בו אסור האבות מעצמם. והלא אף אם עשו הגדר ההוא בפירוש ובהסכמה, לא היו יכולין לשתף הבנים עמהם. אלא ודאי בני העיר יכולין לתקן עליהם ועל הדורות הבאים, וכיון שיכולין לתקן עליהם יכולין גם כן להסיע על קיצותן.

וכן הבאין מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבין לעשות כתקנות העיר בעת בואם, כל שאין דעתם לחזור. ואף בדברים שהיו אסורין בהם בעירם מפני מנהגם הותרו בהם, כל שאין דעתם לחזור, ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור, כדאמרינן בפ"ק דחולין[15] כי קליק רבי זירא אכל מגרותתא דרב ושמואל. ואקשיה רבי זירא לית ליה נותנין עליו תורני מקוש שילא משם, ואסיק רב אשי ה"מ בדעתו לחזור ור' זירא אין דעתו לחזור הוה[16]*. ואם בדבר אסור כך כל שכן בענין ממון, כגון הקנאות שהסכימו בתקנותיהן שיש

3 ח, ב. 4 שם ד"ה להסיע על קיצתם. 5 ב"מ פי"א הכ"ג, כ"ו. 6 ב"ב ט, א. 7 שם. 8 הל' מכירה פי"ד הל' ט"יא. 9 בחי' ב"ב ט, א ד"ה הא דאמרינן. 10 שופטים כא, א. 11 ב"ב קכא, א.

12 נדמ"ח מכח"י בסוף רמב"ן שבועות (י-ם תשל"ז). ועי' מנ"ח מצוה חסד מבהמ"ח. 13 ג,ב. 14 משלי א,ח. 15 יח,ב. 16* ב"י יו"ד סס"י ריד, שו"ע שם ס"ב רע"ש בש"ך סק"ח. [ועי' מג"א סי' תסח סק"ס ובחק יעקב שם].

מזיזומו למפרע בכ"ט יום לאסורים האסורין, ואעפ"כ אמרו שהוא כולל, כיון שמצא המזיזות מקום לחול בלי זה ענין שיהיה.

ואם תלה לדמות דשאני התם דכיון דאמר הרני נזיר ואין נזירות פחות משלשים, הרי הוא כמפרש שלשים יום. אפ"ה כיון דאמר לחבר, לא משמע שיהיה דעתו שתחול מזיזותו על יום השלשים, ומן היום ההוא תחול למפרע על שאר הימים. גם הלשון בעצמו שאמרו בכולל דברים המותרים עם דברים האסורין מוכיח כן, דמלא קאמר בכולל דברים מותרים ודברים אסורים, נאמר שאף אם הדברים האסורים הם עקר כיון שכולל עמהן דברים המותרים אלה שבועתו, לאשמעינן הא מלתא נקט הא ליתנא דמשמע הכי, דומיא דמאי דאמרינן בסנהדרין פ' הנשרפין[85] ובפ"ק דקידושין[86] מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה הנשרפין בנסקלין וכו'.

והראיה שהבאת משבועה שלא אוכל מצה בליל הפסח, דלא מקרי כולל משום כמה מיני מצה שאין אדם יולא בהן, כגון דברים שאין באים לידי חמוץ ומצה עשירה וחלוט[86א] ומשיחה וכוברים, אע"פ שהוא אסור בכולן. אי אומר בחלה שאינו אסור בכולן ואין כאן כולל, שהאומר שבועה שלא אוכל מצה בליל הפסח לא נחכוין אלא למצה הראויה לאכלת בה ידי חובה בליל הפסח, ודומיא למאי דאמר רבי יהודה בפרק קונס יין[87] אמר קונס יין שאני טועם עד שיהא הפסח אינו אסור אלא עד ליל הפסח, אלא נתכוון אלא עד שעה שדרך בני אדם לשתות יין. הכא נמי כיון שהזכיר בליל הפסח לא נתכוון אלא למצה של מצוה. והרא"ה ז"ל[88] פסק כרבי יהודה וכתב דלא פליגי רבנן עליה. ואע"פ שהרמב"ן ז"ל כתב בהלכותיו[89] דרבנן פליגי עליה דרבי יהודה ולא קיי"ל כותיה. הא דנדון זה עדיפא מהתם דהתם, כיון דאמר עד שיהא ובלשון בני אדם הוא עד שיצא, לא נהפך דבריו משום אומדנא. אבל בנדון זה שאמר מצה בליל הפסח לא נתכוון אלא למצה של מצוה והיא לבדה קרויה מצה בליל הפסח. וכל שכן במצה עשירה שיש לה שם לוור.

ואפשר דאף בשאר ימות השנה הנודר ממצה, מותר במצה עשירה, כיון שיש לה שם לוור כדאמרינן[90] הנודר מן הירק מותר בירקות שדה מפני שיש להן שם לוור. ולא דמי לחמרא מבצלא ולקונדיטון שכתבו המפרשים ז"ל[91] שהנודר מן היין אסור בהן. והביאו ראיה מן הירושלמי[92] משום דהנהו תחלתן יין, ומפני שבשלו או שערב בו דבש ופלפלין לא הפסיד שמו, ולא הויא בירקות שדה שהן מין אחר. אבל מצה עשירה שבתחלה ליתתה ועריכתה קורא לה שם חדש, מין אחר היא, והוי דומיא דירקות שדה עם ירקות גנה.

או אפשר לבעל הדין לחלוק ולומר דבשאר ימות השנה מצה עשירה אין לה שם לוור, שאין לה השם ההוא אלא משום דמעטה רחמנא מדכתיב[93] לחם עוני שלא לאתה בה בליל הפסח, מ"מ בליל הפסח נראה שיש לה שם לוור. וחה שנדר על מצה בליל הפסח, חו יש לה שם לוור בליל הפסח, ודאי מותר בה כיון שמין אחר היא, כדאמרינן בירקות גנה בשביעית כדאיתא בסוף פרק הנודר מן המבושל[90] ולא הייתי צריך לזה שהרי הטעם שכתבתי למעלה שכיון שהזכיר מצה בליל הפסח כונתו למצה של מצוה, וכן הוא בלשון בני אדם, הוא טעם מספיק לכאן[94]*. כמה כבד תורת האדון יכון ושלומו יגדל כימי השמים על הארץ כן יאריך על אויביו יתגבר על בעותיתו ישליך נעלו והדריך בנפשו הבשוב ונפש נשבר ונדכה קטין ואריך נאמנך יצחק ב"ר ששת.

סימן שצט

טורטשה. לחכם רבי אברהם בן אלפואל נר"ו

שאלת הקהל הסכימו לעשות גדר ותקנה שלא יהא רשות ביד שום אדם לקדש שום אשה כי אם בידיעת נאמני הקהל ובפניהם ובפני עשדה, ואם שמא יעבור ויקדש שלא כנזכר שיהיו קדושיו נפקעין ובטלים, ומעתה ובאותו זמן מפקירין הקהל כסף או שוה כסף שיקדש בו ושיהיה מופקר ומבוטל, והקדושין יהיו מופקעין, והאשה ההיא תוכל להנשא מבלי שום גט, ואפי' גט מספק לא תצטרך. ונסתפקת אם כח ביד הקהל להפקיר ממון אחרים אפילו ממון קטניהם שאינן כדאי לקיים ולהסכים בתקנה. כל שכן מממון הנולדים והבאים מחרץ לדור שם. ואף אם יסכים הרב והזקן שבעיר בתקנה, אין כח בידם להפקיע קדושין של תורה מטעם כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקדושיה מיניה[1]. שלא נאמרו הדברים אלא אדעתא דרבנן שהיו גדולים בחכמה ובמנין, וגם היה בידם כח להפקיר ולהעניש ולהפקיע. אבל בזמן הזה שהחכמים נדונין כהדיוטות, אין כח בידם להפקיר ממון אחרים, כ"ש להפקיע קדושין של תורה. ולא נאמר יפתח בדורו כשמואל בדורו[2] אלא להודות על פי התורה, אבל לבטל דבר תורה לא. ועוד שזה מעין קנס הוא ואין דנין דיני קנסות בחוצה לארץ. כי מה שנהגו הקהלות לעשות תקנות ולשום קנסות ונגבין הוא מפני רשות הנתן להם מצד המלכות דדינא דמלכותא דינא ע"כ תורף השאלה.

85 פ, ב. 86 לב, א. 86א היינו כשלא אפאו אחר שחלטו. עי' יבמות מ, א שאם אפאו יצא בו ידי חובתו בפסח. 87 נדרים סג, ב (פ"ח מ"ה). 88 מובא בר"ן נדרים שם ר"ה שדרך. 89 על הרי"ף נדרים שם, ומובא בר"ן שם. 90 שם נג, א (פ"ו מ"ט). 91 הרמב"ן על הרי"ף שם (יז, א) ומובא בר"ן שם ד"ה אסור. 92 נדרים פ"ו ה"ד. 93 דברים טז, ג. 94* עי' בקצוה"ח סי' ענ סק"ג. [דעיקר כדברי ה"ר חסראי, ולעיל סי' צח ובהערה 12 שם].

שצט 1 כתובות ג, א. 2 ר"ה בה, ב.

לנו לומר שקבלוס עליהם כשבאו לדור שם בעיר ההיא והרי הם כבני העיר וכבלל תקנותיהם.

ולפי זה עלה בידינו שהקהל יכולים לקנות בתקנותיהם כפי אשר ירצה בעיניהן[17]* ואפי' במועה לאדם. דהא עובדא דהנהו עכבי דאתא לקמיה דרבא במועה לאדם הוה. ולא קשיא מדאמרי' דאין דנין דיני קנסות בנגל[18], שהדבר שהסכימו עליו בני העיר הרי הוא כאלו קבלוהו כל אחד על עצמו ונתחייבו בו. ועוד כיון שעשו כן מפני שראו שיש גדר ותקנה בדבר, הוה ליה כהודאות והלואות ושליחותייהו קא עבדי וגובין הקנסות ששמו בתקנתן.

וא"ת והא אמרינן בגיטין פ' השולח[19] גבי פרחטול דלמא כי תיקן הלל לדרי עלמא כגון בי דינא דרב אמי ורב אסי דאליבי לאפקועי ממונא אבל בי דינא אחרינא לא. דאלמא אין כל ב"ד יכולין להפקיע ממון. אף אם נאמר כן לא קשיא לגדון זה, דהתם הוא כגון פרחטול להפקיע ממון של זה שלא כדין לכתוב עליו פרחטול, אבל מה שעושין בני העיר בעירם לענין תקנותיהם הרי הם כבי דינא דרב אמי ורב אסי ועדיפי מייהו. ועוד שכתב ר"ת ז"ל[20] דלאו כבי דינא דרב אמי ורב אסי דוקא קאמר, אלא בי דינא רבה באתריה, ויפתם בדורו כשמואל בדורו. ולא אתא לאפוקי אלא כגון רבנן דבי רב אשי דלא הוו בי דינא רבה, דהא הוי רב אשי באתרייהו דאליס מייהו. אבל כל ב"ד קטע בעירו יכול להפקיע ממון, וכ"ש הקהל.

וכן נראה בפ' ואלו מגלחין[21] דאמרינן התם מנא לן דמפקרינן נכסי, דכתיב[22] ואשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו. וכן כתב הרמב"ם ז"ל פרק כ"ד מהלכות סנהדרין[23] כן יש לדיין תמיד כו' כפי מה שיראה לגדור פרצת הדת ולחזק הבדק או לקנות אלם. והרי הוא אומר בעזרא וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת הזקנים יחרם כל רכושו מכאן שהפקר ב"ד הפקר ע"כ.

ועוד שהרי אפי' בדיני נפשות היו ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה כדי לעשות סייג לתורה, ומשום מיגדר מלתא כדאיתא בגמרא פרק האשה רבה[24]. כל שכן בממון הכא. ואחרי שהקהל יכולין להפקיע ממון העובר על תקנתם, מעתה אם הסכימו שהמקדש אשה שלא בידיעת הנאמנים ושלא בפניהם, שיהיו המעות ההם גזל בידו ובידי האשה, לפי שהם מזכין אותם לפלוני קודם נתינתם לאשה, מעתה הרי קדושין אינן קדושין. דהו"ל כקדשה בגזל ובחמס, ואסיקנא בפר' האיש מקדש[25] דאינה מקודשת. ואע"ג דלא משמע להו לאינשי דבכי האי גונא להוי גזל, אפ"ה אינה מקודשת, דהא תמם לא משמע להו לאינשי דלהוי גזל גמור, כיון דיהיב דמי, כדאיתא בפרק זה בורר[26] הוסיפו עליהם החמסנים מעקרא שטר דמי קא יהבי ולא מפקלי מדאורייתא כיון דיהבי דמי דחמס דכתיב באורייתא בדלא יהיב דמי. דבליסנא דקרא תמס[27] היינו גזלן גמור דלא יהיב דמי. אבל בליסנא דרבנן חמס בדיהיב דמי, כדאיתא בסוף פרק הכונס לאן לדיר[28], וכיון דחמס בדיהיב דמי, מורי ואמר דמי קא יהיבנא ולא חמסנא[29] לאינשי בלא דמי משמע להו. ואפ"ה אינה מקודשת כיון דשקיל מייה בעל כרחיה דלא אמר רוצה אני.

בנדון זה נמי אפילו תימא דלא משמע להו לאינשי דבכי דמדינא הוי גזל. וכל שכן אם עשו כן בהסכמת החכם והזקן שבעיר הרב רבי משה נ"ר דאיכא תרתי בהסכמת הקהל ובי דינא דאליס. ואין לומר דאפ"ג דהפקר ב"ד היה הפקר היינו שיכולין להוציא מידו ולהפקירן ולאבדם ממנו. אבל בעודם בידו וברשותו הרי הם שלו ויכול לקדש בהם את האשה. הא ליתא דהא הפקר ב"ד הפקר יליף לה רבי אלעזר בפ' השולח[30] ובפרק האשה רבה[31] מקרא[32] דאלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל וכי מה ענין ראשים אצל אבות אלא לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם מה שירצו אף ראשים היו מנחילין את העם מה שירצו. ומינה דמה אבות מנחילין ואומרים שדה פלונית לפלוני חוכה בו מיד אף קודם שיבא לידו אף ראשים מנחילים לכל מי שירצו ואומרים ממון לאובן יהיה לשמעון חוכה בו שמעון מעתה[33]*. ומשום הכי תירץ רבא[19] גבי פרוזבול דהפקר ב"ד הפקר. ואפילו לרבנן דאמרי בדיעבד דאורייתא תקון רבנן דלא משמע. ואע"פ שהסוב ביד הלוה חוכה בו מן התורה, מכמים זכו אותו למלוה בפרוזבול וחוכה בו מעתה. וכמו שפירש"י ז"ל[34] דרבא אתא לתרוצי מתני' אפי' לרבנן[35]*. וכן כתב הרשב"א ז"ל שם בחדושיו[36]. וא"כ אלו המעות אינן שלו לקדש בהן את האשה[36א].

ואין אנו צריכים כאן לכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, שאין אנו צריכין לטעם זה אלא בני שקדש קדושין גמורין, ומחמת מי זה ענין שאירע בגט, והיה מן הדין שיהיה

17* [כן היה נהוג בזמן המחבר בארץ ישמעאל]. 18 ב"ק בב, ב. פר, ב. 19 לו, ב. 20 בספר הישר (חה"ח) סי' קלח (עמ' קסו). ובתוס' גיטין לו, ב ד"ה דאלימי. 21 מוע"ק טז, א. 22 עזרא י, יח. 23 הל' ו. 24 צ, ב. 25 קידושין נב, א. 26 סנהדרין כה, ב. 27 ר' בראשית ו, יא-יג. 28 ב"ק סב, א. 29 שמות כ, יד. 30 גיטין לו, ב. 31 יבמות פט, ב. 32 יהושע יט, נא.

33* עי' בישו"ש יבמות שם, ובשו"ת רע"א סי' רכ"א ובס' גט פשוט סי' קכ סק"ה. 34 גיטין לו, ב ד"ה רבא אמר. 35* עי' תוס' שם לו, א בר"ה מי. ועי' רמב"ם פ"ט מהל' שמיטה הט"ו ובכס"מ שם ובב"י חו"מ סי' ס"ז סע' כ, ועי' בירושלמי שביעית (פ"י ה"ב) ובירושלמי גיטין (פ"ד ה"ג) חזר ר"י ואמר וכו', ועי' בירושלמי פאה (פ"ה ה"א) רר"י ס"ל כרבא בגיטין ואפ"ה לא מוקי בירושלמי גיטין תקנת הלל אף ברבנן ומטעם הפקר וכו' ומובח כשיטת הרמב"ם וכטעמא דהכס"מ וב"י הנ"ל. 36 ר"ה רבא. 36א עי' שו"ת רע"א סי' רכב וחכר ישעיהו סי' יב דב"א ח"א סי' א.

הגם פסול מן התורה, וחכמים רצו להכשירו שלא כדין, כהתיא דרש כתובות[37] דמשום תקנת עגונות ופרוצות. וכהתיא דפרק השולח[38] גבי בטלו מבטל. בהנהו אמרינן דאע"פ שהקדושין היו קדושין גמורים, עתה רצו חכמים להפקיע לגמרע, שהרי כשקדש על דעתם קדש, וכל זמן שהם ירצו להפקיעם יהיו מופקעים. אבל בנדון זה שהקהל בפירוש הפקירו המעות הרי קדשה בגזל ואין קדושיו קדושין, אף אם לא יקדש על דעתם. והיינו דבפ' חזקת[39] גבי עלוה ואקדישה דאמרי' נמי התם הוא עשה שלא כהוגן לפי' עשו לו שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקדושיה מיניה. וכן נמי בגמות פרק ב"ש[40] בהתיא דאומבה אכורסיה דאמרינן נמי כי האי לישנא לא מדכרינן בהו טעמא דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש. שהרי כיון שהקדושין נעשו שלא כרצון חכמים הפקיעו אותן שהפקירו המעות ועשו אותם מתנה[41]*.

ומיהו כי אמרינן בתפקנא היכא דקדיש בגילה שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות, בהנהו צריכים לטעמא דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, דאין יפקיעו קדושי גילה אם לא מטעם זה. ואע"פ שהרשב"א ז"ל כתב בתשובה[42] שאין לנו לומר אפקעינהו רבנן לקדושיה מיניה כי אם בזה שמצאנו מפורש בדברי רז"ל, אבל לא בכל מי שעשה שלא כהוגן, שא"כ בתומר לשלומו לא וקדש לי אשה פלונית, והלך וקדשה לעצמו שהיא מקודשת, אלא שנהג בו מנהג רמאות[43], היה לנו לומר הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו לו, ואפקעינהו רבנן לקדושין מיניה. אלא שאין אומרים כן וזולתי בתומן שאמרו חכמים ז"ל בפירוש. ומטעם זה כתב המקדש בפני עדים שהם פסולים לעדות מדרבנן שצריכה גט. ואלא על הרב אלפסי ז"ל שכתב בתשובה[44] שאינה צריכה גט דאפקעינהו רבנן לקדושיה מיניה. גם הרמב"ן כתב בתשובת שאלה[45] זה לשונו, והמפקיעים קדושין בפסולי עדות דרבנן בר מינן טעומיהו[46] עליהו וטעונן ע"כ.

מ"מ בנדון זה אין אנו באין להפקיר הקדושין מטעם עשה שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקדושיה מיניה. אלא מפני שהקהל בפירוש קנסו אותו והפקירו המעות ההם ואבדו זכותו מהם. והי"ל כקדשה בגזל. והלא אמרו[47] המקדש בתמן מו' שעות ולמעלה אפילו בחטי קרדייתא דשרין ויבשן אין מושמין לקדושין. אע"פ שיש כאן ממון מן התורה דאסור' דרבנן בלאוד הוא כדאיתא התם אם משום שעות כפרש"י ז"ל[48] ואי משום תמן נוקשה כפי' רבינו תם ז"ל[49]. אפילו הכי כיון דאסרוה רבנן הו"ל אסורי הנאה ואין כאן שום פרוטה, דכותה הכא.

ועוד שאפילו היינו צריכין בכל הפקעת קדושין לטעם דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, הנה יש לנו לומר ג"כ כל דמקדש על דעת הקהל ותקנתם הוא מקדש, כמו שמצינו שהמקדש שתם מקדש על דעת מנהג העיר, כדאמרינן במגיעה פרק המקבל[50] הלא היה דורש לשון הדיוט, דתניא אנשי אלכסנדריא מקדשין ובשעת כיתתן לחופה בתין אחרים ומוטפין אותן, בקשו חכמים לעשות בהיתם ממזרים. אמר להם הלא הזקן הביאו לי כתובת אמותיכם, מצא שכתוב בה לכשתכנסי לחופה הוה לי לאמתו, ולא עשו בהיתם ממזרים. ובדאי לאו כתובת אמותיהם של אלו הביאו לו, דא"כ מאי דורש לשון הדיוט דקאמר, אלא כתובות בנות המדינה הביאו לו. וכשראה שכתוב בהן כן, הכשיר את אלו ואע"פ שאלו קדשוס שתם. לפי שהמקדש שתם באותו מקום על שמן המנהג שנוהגין לקדש על תנאי זה קדש, שלא תהא מקודשת לו עד שתכנס לחופה. וכן פירש הרשב"א ז"ל[51].

ולפ"ז עלה בידינו שיכולין הקהל לעשות תקנה זו, והמקדש כנגד תקנתם אין קדושיו קדושין, ואינה צריכה גט[52]*. זהו מה שנ"ל בנד"ז להלכה. אבל למעשה היתי חוכך להחמיר ולא הייתי סומך על דעתי זה לאומר הענין להוציאה בלא גט, אם לא בהסכמת כל חכמי הגלילות, כי היתי דלמטיין שיבא מכשול. והאל ינקנו משגיאות ומהכשל בדבר הלכה וירחמנו בפלאות חסדו ושלוש תורתך האדון נ"ר יגדל וירבה ויפרון לרוב כנפש משיב מפני הירחה והכבוד למנותך מזומן ובאהבתך נאתן הנשבר והנדכה יצחק נ"ר ששת זלה"ה.

סימן ת

אושקה. לרבי משה משבראן י"א

שאלה ראשונה אם חמץ של אינו יהודי מותר לישראל בהנאה בזמן אסורו אם לאו.

תשובה חמץ של א"י אסור הוא בהנאה בתוך הפסח מן התורה. דתמן האסור בפסח בין באכילה בין בהנאה, אין שלוק בין של ישראל לשל א"י, דהא בתוריתא לא כתיב חמצך, אלא חמץ סתמא בין דישראל בין דא"י. ודוקא לענין לעבור עליו בכל ילתה וכל ימצא הוא דאיכא הפרישא בין חמץ של

37 ג, א. 38 גיטין לג, א. 39 ב"ב מח, ב. 40 קי, א. 41* ע"ש בתוס' ד"ה לפיכך. 42 ח"א סי' אלף קפה, ח"ב סי' ר"ל וכמיוחסות סי' קכה. ועי' בתי כהונה ח"ב סי' ז (מד.). 43 קדושין נח, ב. 44 מובאת בספר העיטור ח"א קבלת עדות (דף נט, א). 45 תשובת הרמב"ן הובאה גם לעיל סי' יד. ובשו"ת הרמב"ן (י"ם תשל"ה) סי' קי ליקט תשובה זו מכאן.

46 עי' שבת סו, ב ורש"י שם. 47 פסחים ז, א. 48 פסחים שם ר"ה אפילו בחיטי קודרנייתא. 49 מובא בתוס' פסחים ו, ב ד"ה משש שעות ולמעלה. 50 קד, א. 51 מובא בשיטמ"ק ב"מ שם בד"ה ח"ל הרשב"א. ועי' דב"א ח"א סי' כט. 52* ב"י אה"ע סס"י בח בסד"ה ומ"ש והמובר, וע"ש ברמ"א סע' כא. [ועי' מהד"ק שורש פר, מהר"ם אלאשקר סי' מח].

ה קונם עיני בשינה. היינו כשפירש יום או יומים, אבל נדר סתם בשינה הוי כנדר שלא יישן לעולם והוי נדר שוא, וכן נדר שלא יישן ג' ימים הוי נדר שוא כדלקמן סימן רל"ו סעיף ד' [ונכונה]: ז יש אומרים דהוי נדר. ומע"ג דדבור ונטילה לית בהן ממש, מכל מקום ז כיון שהזכיר החפץ ג"כ, חל הנדר: ז או לעשות בו'. כלומר או כשאומר לעשות שאר מלות דינו גם כן כאומר אשנה פרק זה (ה) והוי נדר, ועיין לקמן סימן רנ"ח סעיף ג': ח שמא ישבה מנאו ויישן למחר. ועיין לקמן סוף סימן ר"כ [ס"ק כא] וסוף סימן רל"ט [סעיף מז וס"ק לד]:

ריד א נהגו בהם איסור. מתמת מיג וגדל ופרישות:

(ב) וכל שכן אם אמר יאסר עליך פי כו'. דנרשא שאמר קונם פי מדבר, יש ספק אי קאי קונם אפה או על הדבור, אלא כיון דסתם נדר להחמיר אזלינן לחומרא, וכל שכן כאן שבפירוש קאי איסור אפיו: (ג) ישבה. מנאו, דבאמצי לא זהיר אינש, אבל בפיפא דעיקר הנדר למחר, ונדר לא משכח אינש:

[ה] ז ה קונם עיני (ג) בשינה הוי נדר גמור מן התורה (ב) ט וכל שכן אם אמר יאסר עליך פי לדבורי וידי לעשייתי ודגלי להילוכי: הגה [ז] האומר דבור פי עליך (ב) או נטילת אבן עלי (ה) ן יש אומרים דסור (ד) נדר סומל והזכיר הפה והאבן:

ב ה ו [ז] ט **האומר אשנה פרק זה הוי כאילו נדר לתת צדקה** [הגס] ז (ה) או לעשות שאר מצות ונדרו קיים:

ג ג) י **אמר קונם עיני** (ד) **בשינה היום אם אישן למחר לא יישן היום** ח **שמא** (ג) (ו) **ישבה ויישן למחר** ט **אבל אם אמר קונם עיני בשינה למחר אם אישן היום יכול ליישן היום ולא חיישינן שמא למחר ישבה נדרו ויישן:**

סימן ריד

לעבור על מנהג צריך התרה. וכו' ב' סעיפים:

ריד א א [א] [א] ט **דברים המותרים והיודעים בהם שהם מותרים א** (א) **נהגו בהם איסור הוי כאילו קיבלום עליהם בנדר ואסור ערך לחם למהריק"ש**

בסוף וידי לעשייתי וכו'. אמר קונם ידי לוריקה גרוב ליס אסור אף על פי שאין לו הנאה בזריקתו, ותוקף במפרנס זריקה אבל אמר קונם גרוב זה עני זוריקו לים, דמקפמא לא אסר על עצמו כי אם הנאה בלבד. ועיין סר"ן לנדרים פרק ג' דף י"ו ע"ב [ר"ה אמר]: סוף סעיף ג [ולא חיישינן שמא לפחר ישבח נדרון]. שאלה זהיר בדבר לאסור שלא לעשותו, ואינו זהיר כמנאי. ועיין סימן ר"כ דין כ"ב וסימן רכ"ח על דין ע"ל וסימן רל"ט דין ע"ז:

ריד סעיף א הוי כאילו קיבלום כו'. לכנרא דאשונה, כל שנהגו איסור שלא בעשות שלא מעוה מיינ, אם כה כני מורה מי שאינו מבני מקומם דשאי לנהוג איסור [לעצמו] אפילו בפנימה, כל שאין לאוה לאחזלוקא. ואם אינם בני מורה, אינו רשאי לנהוג איסור. ותוקף במנהג גרוע שנהגו בני המדינה בעצמם, אבל מנהג אשר שנהגו בני המדינה ותלמידי חכמים נהגו בעצמם, נוהגים עליו אומרי מקום שהגר לשם אם אין דעתו לחזור למקומו. ולכנרא אינה, אם נהגו דרך מיינ שלא בעצות אפילו במנהג גרוע, נוהגים עליו אומרי מקום שהגר לשם כל שאין דעתו לחזור:

ביאור הגר"א

[ה] קונם עיני כו'. [שם] ט"ו א': [ו] [הגה] האומר כו'. כפירושו דלכך פי' מדבר אסור הואיל והזכיר הפה, אבל לפירוש הר"ן שם כהאי גוונא לא: [ז] [סעיף ב] האומר אשנה כו'. עיין באר הגולה [אות ט], אבל הר"ן פירש שם [ח, א ד"ה הלא (השני)] דבנדר לא חל אלא בשבועה, וכן כתב הרא"ש [שם] ר' א' ד"ה נדר בשם יש מפרשים, והכל לסברא דאין נדר בלשון שבועה, ועיין לעיל סוף סימן ר"ד:

ריד [א] [סעיף א] דברים כו'. נדרים ט"ו א', פ"א ב'. ואע"ג דבפסחים נ"א אם יאכל מצה סכנה ולא יסיח אמר קיום סתמא מקום לנדרו, זה אמרינן דעתיה דמעכשיו קאמר, כן כתב סר"ן פרק ג' דשבועות דף רל"ח ע"ב [יב, ל בדוה רמזון]. וקשה לי מהיכן דלקמן סוף סימן ר"כ [סעיף כב], וכ"ב. ולענין אם אסם יכול לסמוך אדם לבדו שלא אמר אמר אמר

ב תעניות כו׳ מחמת שאינו בריא צריך שלשה שיתירו לו כו׳. ולאמי מי שהקשה דלמן סמס הר״ב כדברי המחבר לגרש הרה, ובאו״ם סימן מקס״ח סוף סעיף ב׳ כתב בהג״ה דמעניות שני ממיסי שני לו עשרת ימי המשובה שאירע בהים מילה מלוה לאכול ואין צריך הפרה כי לא נהגו להתענות בכהאי גוונא כו׳, ואם כן הכא אמאי צריך הפרה, הכא נמי נימא לא נהגו להתענות בשאינו בריא. ולאו קושיא היא, דהתם לא נהגו להתענות בשאירע בהים מילה ונהגו לאכול, אם כן כל המתענה אדעתא דהכי מתענה דבשאירע בהים מילה יאכל, אבל הכא לא אפיק אדעתיה דבשלא יהא בריא לא יתענה, הלכך צריך הפרה. מדע דהא דברי הר״ב שם לקומים מהגהות מיימוניות [פעניות פ״ג אות א״] בשם הר״מ [מרוטנבורג], ודברי המחבר כאן גם כן לקומים מהמרדכי [פסחים רמז תרכ] והגהות מיימוניות [שבועות יב אות ג] בשם הר״מ [מרוטנבורג דפוס פראג סימן לה], אם כן בעל כרחך צריך לחלק בדפוסים כדי שלא יסמכו דברי הר״מ [מרוטנבורג] אהדדי. וזהו

ב 7 תעניות [ב] מחמת שאינו בריא צריך שלשה שיתירו לו כו׳. ראמי מי שהקשה דלמן סמס הר״ב כדברי המחבר לגרש הרה, ובאו״ם סימן מקס״ח סוף סעיף ב׳ כתב בהג״ה דמעניות שני ממיסי שני לו עשרת ימי המשובה שאירע בהים מילה מלוה לאכול ואין צריך הפרה כי לא נהגו להתענות בכהאי גוונא כו׳, ואם כן הכא אמאי צריך הפרה, הכא נמי נימא לא נהגו להתענות בשאירע בהים מילה ונהגו לאכול, אם כן כל המתענה אדעתא דהכי מתענה דבשאירע בהים מילה יאכל, אבל הכא לא אפיק אדעתיה דבשלא יהא בריא הלכך צריך הפרה. מדע דהא דברי הר״ב שם לקומים מהגהות מיימוניות [פעניות פ״ג אות א״] בשם הר״מ [מרוטנבורג], ודברי המחבר כאן גם כן לקומים מהמרדכי [פסחים רמז תרכ] והגהות מיימוניות [שבועות יב אות ג] בשם הר״מ [מרוטנבורג דפוס פראג סימן לה], אם כן בעל כרחך צריך לחלק בדפוסים כדי שלא יסמכו דברי הר״מ [מרוטנבורג] אהדדי. וזהו

ב 7 ו [ד] קבלת הרבים חלה עליהם [ה] [ו] ועל זרעם ואפילו בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנהגו

ערך לחם למהריק״ש

ריש סעיף ב קבלת וכו׳. ומילתא דהוא פלוגתא ונהגו כדעת הראשון, עבשוטו כדברים ומיירים בו מן הדין עד שיעקור דינו מעשה, ואפילו לגבאי לשמוטה נראה לי שאין לו היתר בשאינה העיר, וכל שכן סוף, מדין הבא מעיר לעיר שמייב לנהוג בו מן הדין אף על פי שלא נהג בו מקודם. ועיין הר״ן בפירוש הסלכות פרק מקום שנהגו [פסחים ח, ב ד״ה ומאלינן]. ודברי הרש״ך [ה״אלף] סימן (קעז) [קעט] לא מסכימו לי. ועיין רשד״ם שלגן ב׳ סימן כ״ב [יו״ד סימן קכז], ועיין טור מעשה סימן קפ״ג [בפרק לחם]:

ביאור הגר״א

א׳ אמריגן דוקא בכותאי, היינו לנהוג היתר בפניהם, אבל במה שכתב להתיר לחן אין חילוק, ועיין ב״ש [עמוד שלו ד״ה והשתא]: [ב] אם בשעה כו׳. כמו שכתוב שם ואחרים נהגו כו׳, משמע לעולם, מרדכי [פסחים רמז תרכ]: [ג] צריך התרה. דמה שכתוב [שם] אי אתה כו׳, היינו בלא התרת חכם, דהיי כמו נדר: [ד] אבל כו׳. וראיה מפרק קמא דחולין (ו׳ ב׳) שרבי התיר בית שאן, בירושלמי [פסחים פ״ד הלכה א], והביאו הרא״ש בפסחים שם [פ״ד סימן ג] רבי [ב] יוסי בר בון אמר כל דבר שאינו יודע בו שהוא מותר, והוא טועה ונהג בו איסור, נשאל ומתירין לו, פירוש בלא התרת חכם. וכל דבר שידוע בו שהוא מותר ונוהג בו איסור, נשאל, ר״ל בהתרת חכם. ואין מתירין לו, ר״ל בלא התרת חכם: [ה] ויש מי כו׳. שפירוש מתירים לו ואין מתירים לו, בהתרת חכם. שכך נראה לבאורה פשטא דירושלמי [שם], אבל ממה שכתוב בגמרא [פסחים ג, ב; נדרים טו, א] משום שנאמר [במדבר ל, ג] לא יחל דברו, משמע דהוי כמו נדר, משמע כפירוש הראשון. ר״ן [פסחים יז, א ד״ה ירושלמי] (ע״ש ולא״ע): [ו] [משיח בן] קבלת כו׳. פרק ד׳ דפסחים (ל׳ ב׳) בני ביישן כו׳:

פתחי תשובה

ריד (א) להחזור בו. עיין בדגול מרבבה [אות מפרשים ס״ק ב] שכתב דהמחבר מירי שרצה לחזור לגמרי ושלא לשוב למנהגו לעולם, לכך צריך התרה, אבל אם אירע לו איזה מיחוש ורצה לאכול היום ושוב לעתיד חזר למנהגו אין צריך התרה, ע״ש: (ב) מחמת שאינו בריא. עיין ש״ך [ס״ק ב], ועיין בתשובת מקום שמואל [ח״א] סימן פ׳: (ג) יאמר. עיין במגן אברהם סימן קס״א ס״ק י״ג: (ד) ועל זרעם. עיין בתשובת דאנ״ח [מים עמוקים] סימן י״ב

(ג) בחרטה. כתב מהרש״ל בתשובה דאין שייך לומר להמיר בחרטה אלא מה שנהגו מקנת המון ולא כולו, דלמשמע הלשון ואמרים נהגו בו איסור [פסחים סוף ג, ב; נדרים טו, א], אבל מה שנהגו כל ישראל וקבלו עליהם אי אפשר להמיר בכל ענין, ופשוט הוא: ה מחמת שסבורים שהם אסורים. ועכשיו נתברר שהוא מותר, ומנהגו היה בטעות שנתפקדו בדבר, ועכשיו שנתברר שמותר לא הוי כאילו קבלו אם כאילו קבלו אם היו סוברים שהוא איסור גדול, ואח״כ נתברר אמרו בו איסור גדול, ואח״כ נתברר שהוא מותר לא הוי כאילו קבלו אם היו סוברים שהוא

ז*. ר"ב"ם שם:

סימן רכ"ח ס"ק פ"ב וס"ק ל"ב: ז וחייבים לעשות כתקנתן. מיהו היינו דוקא במנהג מסוג שנהגו כן על פי תלמיד חכם, אבל במנהג גרוע אינו חייב לעשות כתקנתן שלא בפניהן או בפני תלמיד חכם, רק בפני עם הארץ חייב לנהוג כן כדי שלא יזלזל, כן כתבו התוספות [פסחים נא, ב ד"ה אין] והרא"ש פרק מקום שנהגו [שם פ"ד סימן ג]. מיהו כתב הרא"ש [שם סימן ד] דאם יש לאדם למחלוקת אסור בכל עניין, שאין לשנות מפני המחלוקת, וכן כתב רבינו ירוחם נתיב (ג') [ב] חלק ה' [נב, ב], וכן כתבו הטור [עמוד תפ] והו"ע באו"ח סימן תס"ח סעיף ד', וכן כתב הרמב"ם סוף הלכות יום טוב [ח, כ], והוא מהש"ס דפרק מקום שנהגו [שם ג, ג]. וכתבו התוספות [שם] דר"י מסתפק במנהג שאינו מסוג דיכולים להחיר בפני תלמיד חכם אם יכול להחיר להם עצמן. והב"ח [בסוף עמוד אלה ד"ה ואיכא] כתב דדעת הטור להחמיר, וגם סברת ליה כיון דהדבר נתון לשיעורים לאחזו מנהג הוה מסוג ואחזו אינו מסוג, אזלינן לחומרא. וכל המנהגים בפניהם אין לנהוג היתר, ואין חילוק בין תלמיד חכם לעם הארץ, עכ"ד. אבל בתוספות והרא"ש ורבינו ירוחם נתיב (ג') [ב] חלק ה' לא משמע הכי, דכתבו דמנהג מסוג היינו שהוא על פי תלמיד חכם, ומנהג גרוע היינו שנהגו בני המדינה מעצמם, אם כן לא נתם דבריך לשיעורים זה. ועיין בא"ח סוף סימן תל"ו [סעיף ג] נתבאר כל חוץ לתחום אין נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם, ועיין לעיל סוף סימן (פ"ג) [פב] [סעיף ד]: ח הותרו בהם אם אין דעתם לחזור. תימה לכאן כתב כדברי הריב"ש סימן (ל"ט) [שלט] שהולא כן מן הש"ס פרק קמא דחולין (דף י"ח ע"ב) גבי הא דמשני רבי זירא אין דעתו לחזור הוי, והוא על פי שיטת התוספות [פסחים נא, ב ד"ה רבה] והרא"ש ריש פרק מקום שנהגו [שם פ"ד סימן ד] וכן דעת הר"ן בן מעצמם לעשות נדר ה וסיים לתורה [ג] [ד] ז' וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם הרי הם באנשי העיר ז וחייבים לעשות (ה) (ה) בתקנתן [ד] ואף בדברים שהיו אסורים בהם בעידם מפני מנהגם ואין מנהג העיר שבאו לדור בה לאסור ח הותרו בהם אם אין דעתם (ט) לחזור: ל

שם [ז, ג ד"ה ומנינו] והטור בא"ח סימן תס"ח [עמוד תפ], וכן כתבו הטור ושו"ע ריש סימן תקע"ד דהולך למקום שאין ממעגין ממקום שממעגין ודעתו לחזור לריך להמעגות כו', אלמא דאם אין דעתו לחזור אין לריך להמעגות, ובא"ח סימן תס"ח סעיף ד' העמיק המחבר דברי הרמב"ם שבסוף הלכות יום טוב [ח, כ], וגרלה מדבריו דאפילו אין דעתו לחזור נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, והיינו על פי הסוגיא דריש פרק מקום שנהגו, וכן גרלה מדברי הרב המגיד שם שכן דעת רמב"ם, ע"ש. ולא הבין שם המחבר ולא הר"ב שברת הרא"ש ושיעתו כלל (ובב"י שם עמוד תפ ד"ה ובגמרא לא הבין רק שברת הרא"ש ושיעתו ולא זכר דעת הרמב"ם כלל). ואפשר דעת המחבר לחלק בין אין דעתו לחזור ומכל מקום אין דעתו להשתקע בעיר שהלך לשם רק במקום אחר, ובהך גוונא מירי בא"ח סימן תס"ח, ובין דעתו להשתקע במקום שהלך שם, ובהכי מירי שם סימן תקע"ד וכאן, ול"ע. ולענין דינא גרלה כשברת הרא"ש ושיעתו, דלעולם יש לו לעשות כמנהג המקום שדעתו להשתקע שם בין לקולא בין לחומרא, (רק במקום שיש לחוש למחלוקת, אל ישנה ממקום שהוא שם אפילו להקל), וכן פסק רבינו ירוחם נתיב ג' חלק ה' [נב, ב], וכן הלבוש בא"ח סימן תס"ח [סעיף ד] לא כתב דברי המחבר רק דברי הטור, ואין לריך לדחוק כמו שכתבו התוספות פרק מקום שנהגו [שם] ובפרק קמא דחולין [יח, ב ד"ה הכא], דלגדדין קמיי, אלא מתמיהין לעולם מיירי בדעתו לחזור וכדאיתא בחולין, אבל באין דעתו לחזור אינו חייב בחומרי מקום שיצא משם אלא בחומרי מקום שהלך לשם, כי היכי דחייב בחומרי מקום שיצא משם בדעתו לחזור, משום דהוי כאן עיר שיצא משם כיון שדעתו להשתקע שם, הוא הדין באין דעתו לחזור נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם, כיון שדעתו

ערך לחם למהריק"ש

[שם] אלא שנהגו כן משעמם כו'. ולדעת המחמירים נראה לי שאין הסברה לבנים כלל לשנות מנהג אבותיהם, ועיין סימן רכ"ח [סעיף כב] ורשד"ם חלק ב' סימן כ"ג [ר"ל סימן קכט]: [שם] וחייבים לעשות כתקנתן כו'. נ"ל כל שאין דעתם לחזור: [שם] הותרו וכו'. דוקא כשאינו בפרנסה, ועיין עוד אבן העזר סימן ע"ה. מי מיכא מקנה לקולא, עיין משנות הר"ן סימן ס"ב. מה נקרא דעתו לחזור, עיין אורח חיים סימן תל"ו [סעיף ג וערך לחם]: בחירי דאיתי ביה איתן, יחולין בחי העיר לגזור על בני עיר אחרת כל שעומדים בעיר אפילו דעתם לחזור, ר"י בן לב מלך ג' סימן ק"כ: כשהם קבל נפני עצמו שבאו מעיר לעיר, הוי כאלו יושבים בעיר ונוסנים מנהגם ועיין רשד"ם יורה דעה סימן מ', ומשותם הרא"ש [סימן נ] ז שבגור אורח חיים סימן קנ"ד [ובערך לחם סעיף ח]: בכל מקום אינו אורחים מנהג ארץ שבמוחות המכרון קבלו עליהם בן ודעתם היה לנהוג בן לעולם, לא שנהגו בן במקרה או לבנת מה, רשד"ם שם. ועיין חתן משפט סימן קפ"ג [ובערך לחם] [וסימן] רל"ו [ערך לחם סעיף ח] בדיני מנהג:

ביאור הגר"א

[ז] וכן כתב. מתניתין שם (נ' ע') ההולך כו': [ח] ואף כתב. פרק קמא דחולין (י"ח ב'). ועיין מה שכתבתי באו"ח סימן תס"ח סעיף ד' [ס"ק ט]:

באר היטב

היה בטעות לא הוי קבלה, [ס"ך ס"ק ה]. כתב הש"ך [שם] ונראה דהוא הדין שם היו מוכרים שהוא איסור גדול ואח"כ נתברר שאין בו איסור כל כך, לא הוי נדר כדלקמן סימן רל"ב סעיף י': (ה) בתקנתן. מיהו היינו דוקא במנהג מסוג שנהגו כן על פי תלמיד חכם, אבל במנהג גרוע אינו חייב לעשות כתקנתן שלא בפניהם או בפני תלמיד חכם, רק בפני עם הארץ חייב לנהוג כן כדי שלא יזלזל, כן כתבו התוספות. מיהו כתב הרא"ש דאם יש לאדם למחלוקת אסור בכל עניין שאין לשנות מפני המחלוקת, ועיין בא"ח סוף סימן תל"ו נתבאר כל חוץ לתחום אין נותנים עליו חומרי המקום שהלך לשם, ועיין לעיל סוף סימן (פ"ג) [פב], [ש"ך ס" ז]. ועיין [שיירי] בנסת הגדולה שהביא חלוקי דינים לענין המנהגים. מנהג שנעשה לכבוד התורה דהחה אפילו שבות דרבנן, מהרי"ק שורש ט', ועיין במשא מלך בדיני המנהגות [מעולם שעניים במנהגי איסור הקילה ח]. ועיין בחוות יאיר סימן קכ"ו דשם יבואר אם הבן מחוייב לנהוג הסידות ופרישות שנהג אביו. ושם יבואר דין ק"ק שנחרב ונתפזרו הבעלי בתים אם עדיין עליהם כל חומרות המקום שנחרב. ועיין הלכות קטנות [מ"ש] סימן ק"ג, ע"ש: (ו) לחזור. כתב הש"ך [ס"ק ח] דיש לתמוה דבא"ח סימן תס"ח סעיף ד' נראה מדברי המחבר דאפילו אין דעתו לחזור נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם. ואפשר דעת המחבר לחלק בין אין דעתו לחזור ומכל מקום אין דעתו להשתקע בעיר שהלך לשם רק במקום אחר, ובהכא מירי בא"ח סימן תס"ח, אבל בכאן ובא"ח סימן תקע"ד מיירי שדעתו הוא להשתקע במקום שהלך שם, ול"ע. ולענין דינא נראה כשברת הרא"ש ושיעתו, דלעולם יש לו לעשות כמנהג המקום שדעתו הוא להשתקע שם בין לקולא בין לחומרא, רק במקום שיש לחוש למחלוקת אל ישנה ממקום שהוא שם אפילו להקל:

גליון מהרש"א

ומשמע [בפסחים] פרק מקום שנהגו דאם תלמיד חכם לא יבא ממנהגים ועבר עליו טוב שילמוד עליו מלומר לשם שהוא מותר, ע"ש דף נ"ג ע' ומשמע הכל כו': [ג] [שם פעיף ב] וכן הבאים מחוץ לעיר. עיין לעיל סימן פ"ב סעיף ד'. ועיין מעוכות פוות יפיר סימן קכ"ו עלה קי"ם ע"ב דלאו נמנות מגיל, דמ"כ אם שהא במילי דחמירות יחייב גם בנו בשם, אלא במקום וקאלה שהנו אגיל מלמה:

הגהות והערות

ז] ועיין עוד שם סימן יב, המוגה בפרי מגדים אורח חיים סימן עג, עגו דיני מנהגי איסור אות כ:

אוצר מפרשים

ה (שם) וסיים לתורה. עיין תשובת בית יהודה [חלק י"ד סימן סה] אי דוקא לדבר איסור או למצוה שלא תתבטל אבל בהסכמה לדבר סיג לא אמרינן הכי, ועיין שו"ע סימן רכ"ח סעיף ל"א:

ז (ש"ך פ"ק ח) כדברי הריב"ש סימן צ"ט. צ"ל סימן מ"ד וסימן שצ"ט: (הגהות הש"ם פוטר)

(אש"ל אברהם פ"ק ב)

לאוכלן לו מדין תורה מותר מדרבנן ופיקח בפיאה מותר לו לאוכלן מפני שהם לא מקרי אוכלין אלא אוכלין המיוחדים לבני אדם ולא לבהמה ולא לעופות ובמה דברים אמורים בשאינו מכיר אבל אם מכיר אותו אסור לו לאוכלן מדין תורה ומדרבנן אם מצוי בשדה אבל אם אינו מצוי בשדה אינו אסור אלא מדרבנן ומכל מקום אם אינו

דבעי רב ביבי בר אביי שתי אמות בגג וכו׳ בעירובין דף צ׳ [ע״א], דקיימא לן כרבי שמעון [שם צא.], וחבריו טובא שזכרנו בספרי מר קשישא. ולפעמים כתבו הפוסקים דמכל מקום יש נפקא מינה לאידך מאן דאמר דכוותיה קיימא לן, כמו שכתב הרא״ש בבבא קמא דף י״ט ע״א [פרק ב סימן ב] על הא דבעא שם רב אשי כח כחו לסומכוס מהו, וחבריו טובא.

ונראה לי דכשם דלמיסבר קראי שפיר מיבעיא לן, הוא הדין להבין דעת קדושים חכמי ש״ס ולידד לסוף דעתם ודבריהם ולתדץ דעתם. ומזה יש לי גמגום על מה שכתבו תוספות ברכות דף ד׳ ע״ב [ד״ה ורב], ודכוותיה טובא בכמה דוכתי דקיימא לן כרבי פלוני מדמתרצו אמוראי למילתיה, והארכנו בזה ככלל פסקי הלכות שלי בגזירת ה׳. וכוותייהו משמע במה דהש״ס מקשי ודבי פלוני טעמא דבית שמאי אתא לאשמועינן, שבת דף קל״ה ע״א ועיין תוספות סוכה דף ט׳ ע״א [ד״ה ואם], וצ״ע. רק בדבר שכבר עבר מקשה הש״ס גם על אבעיא ׳מה דהוי הוי׳, במסכת יומא כיצד מלבישין שם [יג.], ובסנהדרין דף ט״ו ע״ב תמהו התוספות [ד״ה שור] על אבעיא שור סיני בכמה ובן (כפ״ק) [בפרק ב] דעבודה זרה [לד.] על שאלה במה שימש משה, וכתבו שמא למיסבר קראי.

וקשה לי על אבעיא דבגמרא דלא נפקא מינה כלל שום דבר, כהנהו תרי דבסנהדרין דף י״א ע״ב איבעיא להו על התקופה שמחין וכו׳, ובאגדת חלק [שם] דף צ״ה ע״ב בעי אביי חסר אלפא או חסר מאה וכו׳, ותרווייהו קמו בתיקו, אף כי כתבנו כוונה נפלאה בזה בקונטרסים הוא חוץ לפשוטה. וכן צל״ע על לשון ׳מה הוי עלה׳ שהרי ענינו כמו הלכתא ומסקנא מאי, כמו בסנהדרין סוף פרק ח׳ [עה.] ע״ש בתוספות [ד״ה ואם] שינוי גרסא, ויש לומר דיש נפקותא לדידן דכל דבן נח מצווה אסור לנו לגרום להם בלפני עיור. מכל מקום קשה בקידושין דף י״ט ע״א דאין יעידת שפחה נוהג רק בזמן שהיובל נוהג. וקשה מזה מה שאמרו במסכת שבת [נח:] מה הוי עלה דתחש שבימי משה, דמה דהוי הוי.

ועוד יש לדקדק דרך כלל, דאם מהלכתא דמשיחא נקשה הרי אפילו הלכות הברורות אפשר שישנם אליהו, כמו שאמרו בפרק מצות חליצה [יבמות קכ.] אם יבא אליהו ויאמר אין חולצין במנעל וכו׳ יע״ש. ועוד יש לאלוה מילין במה שאמרו במשנה דעדיות [פ״א מ״ד] למה מזכירין דברי היחיד וכו׳, עם ברייתא עשה אזניך כאפרכסת וכו׳ [חגיגה ג:] ואלו ואלו דברי אלקים חיים הם [עירובין יג:], ומה שפירשו בו המפרשים והארכנו בו במקום אחר. וכבר יצאנו מענין לענין משום יגדיל תורה, והנראה לפענ״ד בתבתי.

נאם הטרוד יאיר חיים בכרך

זה לשון אדוני אבי הגאון מהר״ר משה שמשון זצ״ל בספרו שמן המאור פרשת יתרו דף קנ״ח ענין כ״נ:

ומדי דכרי כבריתות אשר כרת עמנו אלהינו על זאת התורה אשר הנחלנו באהבתו את אבותינו, ובמעלותיה, אשר מלבד אשר היא מנחלת לנו האושר האמתי בבא, אף כי בזה עף חיים היא למחזיקים בה ובה מלכים ימלכו ולכל בשרם מרפא, והחודה נדרשת מכלל הן לאו כדפירש רש״י בכמה מקומות, על כן כל ראש לחלי וכל לבב דוי ער כי שחה לעפר נפשינו בגלות החל המר והרע בענוותינו, וכופר בריתינו את מות, שוט שוטף כי יעבור והיינו לו למרמס, מדי עברו יקח כל מחמודינו, קטיגוריא בתלמידי חכמים קשה סילוקן יותר מחרבן בית המקדש וצ״ח קללות, יש לדעת על מה אברה הארץ על עזבינו את תורת אלהינו שהוא קשה יותר מכפירה ממש, כמו שאמרו חז״ל הלואי אותי עזבו וכו׳ המאור שבה היה מחזירם למוטב.

וזאת לפנים בישראל היו מרבין ישיבות בכל הקהילות קדושות נאספות שמה כל העדרים כיתות בחורים ותלמידיהם, ונערים אלו ניזונין מהספקה ואלו ניזונים מן התמחוי וקופה מחולקה, והן מהדרין זה לזה בהלכה שמורה בכל וערוכה, עד שהוסיפו חכמה וחריפות, מגדיים נעשו תישים בעלי קרניים מנגחים

צפונה וימה מבארים כל תעלומה, ונודע שמם בשערים רבנים מובהקים אדירים אלה הגבורים.

אבל חדשים מקרוב באו לערך מאה שנים לא פנו עוד ללמוד חודה אמת, אלא שמו עיקר מגמתם ומחשבתן להעמיק בחריפות, וקצתם אמרו חילוקים מזויפות לסרס ההלכה בשיטות מחולפות, לומר המקשן לא הבין התרצן והתרצן לא עמד על דעת המקשן, זה דרך לדרך זה וזה נטה לדעת אחרת, הלכו בהלכה אורחות עקלקלות. וכן יעשו התלמידים המקשיבים יצעקו זה מול זה קול ברמה עד אשר לא נשאר בו נשמה, אף כי גם שניהם כוונת דבריהם מהם נעלמה, זה דרכם כסל למו כל אחד מעקש על דבריו להבריע את חבריו, שלא בצדק ואמונה משיחים רק משאות שוא ומרוחים, לשנוח את הירועה מהפך סוגיית השמועה. והרגל בזה נעשה טבע, טרם שהאחד פותח את פיו במשא ומתן של הלכה כל שכן טרם שיגמר דבריו ולא חצי דבר, חבירו יענהו מרורות ישביעהו ובחרי וקצף גדול יסלקהו, ועדיין לא הבין תחילת הדיבור וסופו לא שמע, ישאג עד עב הענן ולא ידע מאי קאמרו רבנן, ואפילו דבר עצמו אינו משכיל, ולא כדעה ידבר אלא כסכל ומשוגע, מוציא רע במנוגע, לא פגע ולא נגע, ועל ידי כן דבתה המהומה ותגדל המלחמה ולא העלו מאומה. וסוף דבר לבשה ההלכה אדרת ז״ר למען כיחש, נתנו כח לחיצונים עלה כלו קמשונים. ויש שהראו גם חריפתם בדרושים בקהל אנשים, לבאר מאמרים קשים כסלעים וטרשים בהבלים ושיבושים, על גבו חורשו חורשים יפתח ישדד תלמים בענינים עקומים, מסבב מענין לענין דא מן דא שניין, יעמיר עליו יסור ובנין, והכל שוא ותהו אבני בהו דברי שקר בלי שורש ועיקר, קול״ע אל השער לעשות חבל ויבוקש הדבר והנה הוא הבל. דק למלאות רצון השומעים במיתוק החדיפות משתעשעים, אף כי לאמיתת הפירוש אינם מגיעין.

ולדעתי היה זה סיבה אבדון והריגת אלפים ורבבות מישראל וכו׳. וז״ל זוהר בראשית, תא חזי ההוא דלאו ארחיה בארתי דאורייתא וחירש מילין דלא ירע על בוריין וכו׳, (הביאו הרב הגאון החסיד בשל״ה). ומעת הוסר העטדה והומתו שרי תורה בארץ פולין הבחירה היתה לבאר שורשה ועיקרה, ונוסיף יגון על מכאוב ללא תורה וללא מורה, כי הקהילות מתרשלים להחזיק בחורים וכו׳. (לא בקשתי להעתיק להלאה כי האריך בתוכחת מוסר על קצת עשירים מופלגים כאשכנז שאינם נוחנים עיניהם ליתן בנותיהם כזויות מחוטבות עם בית והון לבחורים חשובים בעלי תורה, כל שכן שלא יחושו לייחוס רק לממון). וסיים בסופו וז״ל, אבל מי שהוא בחור חריף ובקי ולמדן מופלג לא יחשבו למאומה והכל בדילין ממנו, אין מאסף אותו הביתה להשיאו בתו, ומלעיגים עליו לומר אין כחו אלא בפיו להשמיע קול תורה, גמרא גמור סחורת״א תהא, מה תועלת בארשת שפתיו וזה האביון על כרחו יזקק בערער בערבה וכו׳. **עכ״ל הזהב של אדוני אבי הגאון זצלה״ה.**

עיין בכרך א׳ דף נ״ה ע״א ושם תמצא שני פנים.

סימן קכו

נשאלתי מבעל תורה וידא אלוקים מרבים אם מחויב גם כן לנהוג פרישות ותעניתים שני וחמישי שנהג אביו בנדר כל ימיו, ובפרט יור אדד שנהג אביו להתענות ולחלק צדקה כל שנה מפני נס גדול שנעשה לו, כהנהו בני בישן בפרק מקום שנהגו [פסחים] דף נ׳ ע״ב.

והשבתי לו באריכות, וחמצית דברי בקיצור נמרץ, דלכאורה נראה דההיא דבני בישן מחי״ב לבנים להחנהג ככל דבר שקבלו עליהם אבותיהם, ולא לבד שקבלו בפירוש רק אפילו נהגו, שהמנהג נעשה נדר. גם בני בישן לא קבלו לעשות רק נהגו, וכן כתב הדיב״ש

שו״ת חות יאיר
מוכנו ברכ״ב ל יאיר
דברך נצ״ל
תרק א

בתשובה שצ"ט והביאו הב"י ופסק כך בשו"ע ביו"ד סוף סימן רי"ד [סעיף ב] וכן כתב בספר כנסת הגדולה [יו"ד שם] בשם כמה גדולים, ואפילו לא קבלו עליהם.

רק דמוטל עלינו לדקדק בזה דאם כן האיך מצאנו ידינו ורגלינו בכל דור ודור ובכל עת ובכל שעה ובכל מקום שיש חסידים מופלגים במילי דחסידות ובתעניתים, ואין הבנים נוהגים במילי דחסידות ההם אף כי גם הם צדיקים וישרים. ואם כפי שאלתך היה לך לשאל גם בחיי אביך, וכל איש ישראל שיקבל על עצמו או יחחיל לנהוג איזה דבר כגון לעמוד באשמורת הבוקר ולטבול בכל ערב שבת, תכף יהיו גם בניו חייבים להתנהג כן וכן כל הדורות הבאים ממנו עד אלף דור. ואין לומר דוקא רבים וכך משמעות לשון הריב"ש, דאיזה סברא תאמר לחלק בין רבים ליחיד, ועוד דר' יוחנן שאמר לבני בישן [פסחים שם] 'כבר קבלו אבותיכם' מייתי קרא דשמע בני מוסר אביך שנכתב בלשון יחיד.

ועוד איכא לתמוה דלפי זה יש חומרא לבנים ובני בנים יותר מאביהם הנודר עצמו, שהרי איהו הוי מצי להתיר נדרו על ידי פתח וחרטה משא"כ הבנים, שהרי בני בישן אמרו אנן לא אפשר לן. ועוד קשה הרי קבלת ישראל בבמה בריחות אלות ושבועות, והתעוררו המפרשים ובפרט בעל עקידה [פרשת נצבים, בשל"ה רף מ"ג [חלק א עשרה מאמרות מאמר ב ר"ה עוד יש דבר ובו'] הביאו והאריך בו] איך היה אפשר להטיל הברית והשבועה על דורות הבאים, והפליגו להעמיק בעיון על פי מה שנאמר [דברים כט, יד וברש"י שם] את אשר ישנו פה וגו' שהיו שם כל הנשמות העתידין להבראות וגם הרוחות ודיוקני הגופים, והרב החסיד בשל"ה [שם ד"ה דעו בני יצ"ו] האריך בזה, ולולי זה לא היו דורות הבאים מחוייבים לקיים. ומשמע ודאי אפילו בפירוש קבלו עליהם ועל זרעם לא יוכלו לחייב זרעם אחריהם.

ונראה לענ"ד דודאי קרא דשמע בני מוסר אביך וגו' [משלי א, ח] הוא אסמכתא בעלמא, ותרע דאם לא כן הוה ליה למימר מקרא דשאל אביך ויגרך דבתורה [דברים לב, ז], שהרי לרב (אויא) [נחמיה] מההוא קרא אמרינן וצוונו גבי נר חנוכה ומילי דרבנן כבפרק במה מדליקין [שבת כג.], אלא משום דההוא קרא יפורש 'אביך וזקנך' על הקב"ה וכנסת ישראל ותקנתם, משא"כ דברי שלמה המלך ע"ה הם דרך תוכחה, ואביך ואמך כפשטיה, דאם כוונתו על דברי תורה המחויבים פשיטא. ומכל מקום שפיר למד הריב"ש דחיוב הוא, שהרי החמיר לבני בישן אע"פ שאמרו דלא אפשר להו.

והואיל ראתינא להבי יש לומר דדוקא קבלת רבים בקהילה דקביעו יחד, והכי משמע לשון הריב"ש 'שהמקום גורם', וכן בהנהו בני בישן מצד דעל הרוב דור הולך ודור בא והק"ק קיימת, אם לא על ידי מקרה דעה ורדך זר ולא שביח, והרי בזה יש בכל קהל ועדה שמשיאין בניהם ובנותיהם מקצת ועל הרוב רובם לקהילות אחרים. והנה בקהילתינו הקדושה שעוד היום מתענים גזירות תתנ"ו וק"ט וקרוב לוראי אחר מאותו דור לא נשאר מזרעו דר בק"ק, וחשבתי בעלי בתים לעת עתה בקהלה ורובם ידועה שאין אבותיהם עד ר' דרא מדרי הק"ק. ונראה לי סברא זו מובחרת אפילו להקל, דאם לא כן כשכן או בת נזדווגו לדור בקהילה אחרת, וכל שכן בעה"ב שהעתיק משם דקיימא לן [יו"ד סימן ריד סעיף ב] שאם אין דעתו לחזור אינו מחויב לנהוג חומרא ומנהג עיר שיצא משם אף שנהגו וקבלו, ועל כרחך הטעם משום דחלי במקום, ואם כן הוא הדין להחמיר אפשר שמצד המקום החיוב להתנהג כל ימי הארץ שם. אף ריש לחלק ולומר בשלמא להקל יש לומר דמעיקרא רעתייהו לא היה רק על הדרים שם כענין לב בית דין מתנה עליהם, משא"כ להחמיר אין בידם, מכל מקום נראה לי ברור מה שכתבתי. ועיין ביו"ד סימן רכ"ח סעיף כ"ט ושם כש"כ ס"ק (צ"ב) [פה].

ולכן נראה לי שאין בכח בני הקהילה אפילו יסכימו כלם להחיר נדרם והנהגתם, להקל במה שנהגו להחמיר, הואיל שחל גם על דורות הבאים ועל רחוקים הבאים לדור. וזה מוכח מבני בישן שלא היו הבנים חמורים מאבותיהם. ולפי מה שכתבתי חמירא קבלת ק"ק קבוע מקבלת כל ישראל בסיני שטרחו המפרשים לישב איך הכניסו האבות את זרעם וזרע זרעם

27

במסורות הברית, ואף כי רוחק הוא קצת מה נעשה, ועל כרחין נאמר כן ואיהו רחיק ומוקי נפשיה. ואין לומר אם כן נר חנוכה ומקרא מגילה ונטילת ידים ובכהאי גוונא מה הכריח חובתם לכל דור ודור, וכן מה שאמרו רז"ל [שבת פח.] הדר קבלוה בימי אחשורוש, שלא היו נשמות דורות הבאים שם. דיש לומר *אחר שנתנה תורה ונכתב כה לא תסור ושאל אביך, ממילא כל תקנת חכמים וקבלת חכמי דור ודור הוי חובה לקיים, והעובר עובר בלא תסור, ואפילו לא קבלו בפירוש עליהם ועל זרעם כמו שנאמר במקרא מגילה, משא"כ קבלת יחיד או משפחה דלא קביעו יחד. ומה רהחמיר רבי יוחנן על בני כישן הוא מצד המקום.

ונהירנא כד הוינא טליא נמנו ורבו בעלי תקנות ובראשם ארוני אבי הגאון מהרר"ש זצ"ל לשנות מנהג קדום הנהוג שלא לשחוק כל השנה רק בימי חנוכה, והרע בעיני אדוני אבי החסיר שיהיו ימי נס הקבועים להורות ולהלל מיוחדים לשחוק וקלות, וביקש לאסרם ולקבוע תחתיהם ח' ימי עידם [=חגאות הגויים] שאין בהם כיטול משא ומתן שבני אדם נשארים בבתיהם, ולא עלתה בידו כי לא הסכימו לשנות מנהג. אבל להתיר ולהוסיף ימים על ימים המותרים נראה לי שאין בכח הקהל כל שכן ביר הרב, ואף כי נהג כך שם ק"ק שלנו חרש מקרוב כא והוסיף במה ימים מדעתו באמרו כי גם בק"ק פלוני נוהגים כן, ולא ידד בני עמו כי לא נהגו בזה במקומינו, והיכא דנהג נהג מעיקרא. עד כאן היתה תשובה.

ואגב באתי לכתוב דבר הלמד מעניינו, כי אחר שנחרב קהילתינו בעונינו ושמם עידינו סיון תמ"ט, ושאלו בני ק"ק תוב"ב שנתפזרו כבמדה אם מחויבים בתעניות מנהגי הק"ק ושאר רבדים שנהגו שם [וכן כמה מיני פרישות שנהגו בק"ק, כגון שנזחדין מחמאת של גוים וכרוב כבוש ופירות יבשים], אחר שהוא שמם וחל עולם ממלכות צרפת ולאחר יאוש הוא בעיני כל יהודים ועדלים שתחזור ותבנה עוד בימינו כי ים המלחמה הולך וסוער, ואף אם יבוא שלום וינוחו יושבי הארץ מי יורע אימת תיבנה ותכונן ואימת יחזרו אליה צאן קדשים, *לכן עלה על דעת קצתם לומר כל תעניתים והנהגותיה בטלים ומבוטלים, ואף אם תחזור להתישב אחר הייאוש בדור אחר ואפילו בדור הזה אין מצר החיוב לאשר ולקיים מנהגים הקדמונים כי פנים חדשים בא לכאן. [אכן במיני פרישות היה נם בחיות הק"ק על תילה המנהג שבעלי בתים הדולכים למקומות אחרים אינם פורשים, ומכל מקום יש לומר דוקא דרך אכסניות וק"ל].

והשבתי להם כי לא כן הוא, ואף אם יחידים קצתם מתייאשים בתר ציבור גרירו, וחסרי ה' לא תמנו, ואמרו רז"ל ריש כתובות [ג:] שמדא עבידא דבטלה, וכן עניני מלחמות וגירוי מלכות שכיח וסופן שלום, ומה גם עיר ואם בישראל וק"ק ישן נושן כזו, והרי ערין ספרי תורה וכלי קורש וכל פנקסי קהל סגורים ומובדרחים. ועוד כמה ראיות מדעת חורה ורעת נוטה שיש לקצר פה, כי כבר כתבנו כטוב טעם לענין מסים ועירנונים. *סוף רבר אין החרבן רק כגרוש או בריחה מפני הרעש ומפני קול נוגש אפילו כלם, ובכל יום מצפים לחשועת ה' בדרך טבע, לכן הוי רעתם לחזור ומוטל עליהם כל קבלת וחומרת בני הק"ק הקודמים. כך נראה לפענ"ד.

יאיר חיים בכרך

---

* אחר שנתנה תורה ונכתב בה לא תסור ושאל אביך ממילא כל תקנת חכמים וקבלת חכמי דור ודור הוי חובה לקיים, והעובר עובר בלא תסור. עיין שו"ת דברי חיים חלק א יו"ד סימן מח ד"ה ועתה וכו' שחמה על דברי רבינו אלו ע"ש.

* לכן עלה על דעת קצתם לומר כל תעניתים והנהגותיה בטלים ומבוטלים, ואף אם תחזור להתישב אחר הייאוש וכו' פנים חדשים בא לכאן. עיין שלטי גבורים פרק קמא רעבודה זרה שכתב ואם נעקרו משם אנשי המקום לגמרי ועמר כך כמה שנים בלתי יהודים ואחד כך באו לעמוד שם יהודים ממקום אחר, מסופקני אם עליהם להנהיג כך או לאו (בית דוד).

* סוף רבר וכו' הוי דעתם לחזור ומוטל עליהם כל קבלת ותומרת בני הק"ק הקודמים. עיין בפתחי תשובה יו"ד סימן ריד ס"ק ה שהביא בשם שו"ת זכרון יוסף יו"ד סימן יד שחלק על מסקנת דבינו כאן, ע"ש.

דהרי ע"ז כתב וקשה הדבר להתיר כיון שאחרים נהגו בהם איסור, לכן חכמי הדורות האחרונים לא רצו להוסיף לאסור עוד המינים שניתוספו אח"כ דק שא"א להתיר מה שכבר נהגו לאיסור. וכן בעניס וקימעל אפשר לא היו מתחלה רגילים לזורעם במקום שזרעו מיני דגן ולא היה טעם להנהיג איסור ולכן אף אח"כ שהתחילו לזורעם במקום שזרעו מיני דגן שלכן צריכים בריקה לא רצו לאוסרם שוב. ולכן גם הפינאטס לא אסרו בהרבה מקומות עוד מכ"ש. ובמקום שליכא מנהג אין לאסור כי בדברים כאלו אין להחמיר כדאיתא בח"י. ולאלו שיש להם מנהג ביחוד שלא לאכול פינאס אסור גם בפינאס אבל מספק אין לאסור. ולכן שייך שיתן הכשר שלא נתערב שם חמץ ויאכלו אלו שלא נהגו בזה איסור. וכן דאיתי שנותנים הכשר על פינאס אויל מהאי טעמא.

ידידו,

משה פיינשטיין

סימן פד

בענין מצה שרויה להנוהגים איסור בפסח ואם יש דין מנהג למי שנהג גם שלא לאכול אחר הפסח

ר"ח שבט תשכ"ד.

מע"כ ידידי הנכבד מר"ה משה פארקאש שליט"א.

הנה לא מובן לי כוונתך בהשאלה אם יש לאחד מנהג מאבותיו שלא לאכול תבשיל העשוי ממצה שבא עליה מים אם הוא גם על אחר הפסח, באשר שעדיין רחוק מהימים ששואלים הלכות הפסח, שמנהג אביו היה שלא לאכול שרויה גם אחר הפסח אין מנהג כזה כלום באשר שאין בזה שום חשש דכל הטעם של אלו שנוהגים שלא לאכול מצה שרויה בפסח הוא משום דאולי היה בהמצה באיזה מקום קמח שלא נילושו בהמים וכשיבא בהמים יתחמץ כדאיתא בשע"ת בסימן ת"ס סק"י וא"כ לא שייך זה אלא בפסח ולא אחר הפסח דמותר בחמץ שנתחמץ אחר הפסח, ובשביל החשש דאם יאכל מצה שרויה בכל השנה יבא לאכול גם בפסח מבין שמצה הוא דבר המותר גם בפסח ולא ידע טעם האיסור נמי אין לחוש כלל דעכ"פ לא שייך לאסור בכל השנה אף אם היה זה קצת טעם כיון דחמץ מותר ואיך יהיה מצה שרויה חמור מחמץ ממש, וגם אין זה טעם כלל, דאף לגזירה דרבנן ממש לא גזרינן עוד גזירה וכ"ש לדבר שאין עליו שום איסור רק שיש שמחמירין דאין לגזור עוד גזירה לזו. ובלא טעם אינו בדין מנהג כי אף אם ינהוג אדם באיזה דבר היתר שלא לאכול אין מנהגו כלום, אלא דוקא כשיש בזה איזה חשש או שיש בזה ענין סיג ופרישות שאיתא ביו"ד סימן רי"ד הוא מנהג שאסור להתיר.

ואם כוונתך על מצה שרויה בפסח, והקדמת לשאול אף שעוד הוא קודם הימים ששואלין הלכות הפסח, הוא מנהג שאסור לאכול מביון שנהג אדעתא לנהוג כן לעולם, ואף שבמצות שלנו שהם דקים טובא כמעט שליכא חשש כדאיתא שם בשע"ת שחומר זה יצא ממה שהיו נוהגין במצות עבות הרבה עיי"ש, מ"מ קצת חשש יש אולי גם עתה ולכן כיון שנהג בזה אסור לאכול מצה שרויה בפסח.

וברבר אם יש עצה להתיר משום שיש לו צורך בזה, הנה אם בא להשתקע במקום שנוהגין היתר ואין דעתו לחזור הותר דיש לו דין המקום שנקבע ישיבתו אף לקולא, ואם לא שינה מקומו צריך להתנהג במנהג אביו ומקומו, ואם מנהג מקומו היה ג"כ להקל ורק אביו נהג להחמיר אין הבן מחוייב להתנהג אלא אם כבד התנהג גם הכן בעצמו בגדלותו אף שהיה זה ממה שהרגילו אביו ולא מצד בחירת עצמו להחמיר. אך א"כ מסתבר דיכול להתיר בשאלה אצל חכם כדין התרת נדרים מכיון שהוא מצד שנהג בעצמו. ועיין בחו"י סימן קב"ו ובפ"ת שם סק"ה.

ידידו,

משה פיינשטיין

סימן פה

בענין גזל מצה ועשאן למצה מעל ובענין גזל מים ולש בהן עיסת המצות

בדבר גזל מצה וכתשן לקמח שקורין מצה מעל שמשמע שאינו יוצא משום דלא הוי שינוי והטעם דלא נשתנה שמו דבעינן שנשתנה שם הגזילה מכח השינוי שם כדאיתא ברמ"א חו"מ סימן ש"ס סעיף ו' וכן מסיק הש"ך סק"ו ועיין בקצה"ח סק"ה שכן הוא כמעט דעת כל הפוסקים. אבל הא בעצם נשתנה השם שנקרא מצה מעהל. וצריך לומר דכיון דמזכידין גם שם המצה לא נחשב זה שינוי השם דהוא כדאיתא בב"ק דף צ"ו בדיקלא ועביד גובי לא קני דגובי

פרי תאר - על האור החיים הקדוש - מהדורא תליתאי שאר כל

בלא יחל לבל לאחרים מתירין לו ובתב הרפ"ח עוד דהסכמת רוב הפוסקים דבריהם הטוהרים מתירי נדרים נהגו בהם לאיסור לגד גדר ע"כ ואחר שעיין ליתא דהא כך מתבאר דמיתי בנדרים הם בריתות אחריתי לאו היינו כך דפריך מינה אבי ר"ב יוסף בפסחים דהך דנדרים לא מסרים בה כדי לנעלן מה בלא קתני הכי בהך דפסחים ותמצא דבש"ם קאתר מאן תנא הא וכו' וקאתר תלמודא רבן גמליאל היא דקתני בברייתא התם בתחה מבדרה בלא תרחון רבנין בלא מציע מעתיך בלא לתוזג לך את הכוס לבעלה אין דריך להפר רבן גמליאל אומר יפר שבאתר לא מחוזג לך דברי דבר אחר מכאן לחכם וכו' ופי' רש"י אין דריך להפר בשום דבר אבל אם בעלה ליה בהני בלאחות וכן כתבו הרא"ש והר"ן ור"ב אומר יפר פי' הרא"ש והר"ן בלא תנא לגמל בנדרים והר"ן בסיומא דבלתא כתב דסובר ר"ג דמדאוריתא בעי להפר: וקשה לדברי הפ"ח דסובר בברייתא דפסחים היא עצמה הנדרים תנא ס"ב הך ברייתא דנדרים המתרים הוי בלא בהלכתא דהא מוקמינן לה כר"ג בלא בהלכתא ומאי דריך מבני מינה:

תו איכא למידק בנדרים אמאי מוקמו לה כר"ג ולאו כב"ע דהא לא אשכחן דפליגי ת"ק ור"ג אלא בהא דנדרה אסה עם בעלה דלאו בל כמינה דתדור ואחסור מה שאינו בלה לבל איה"ב בדבר שהוא ברשותו בל אדם לעשותו חל עליו לקיים מנהגו ולכאה לאיתר דהא דשוקמו לה כר"ג הוא לאך דבר אחר דקתני דהא ר"מ ור"ש ור"ן כולהו פירשו דקאי אמאי דקתני דברים המותרים אלא אתי אלא כר"ג ואמאי: אבן תלמודא דיק מתניתא דקתני כדי לנעלן דקאה מאי קמ"ל פשיטא דעובר בשום ולאני עור לא תתן מכשול ופשיטא דאסור ועוד מסתא אלא אסר תנא אלא לנעלן אבל לעשות הוא בפרישה אלא יבעל מסם מנהגם שפיר דמי ואם ליתא מבר ברייתא דב' בני הלל דמרבלות וכו' וספסלים וקורדקיסא דהבם אלא בעלו לבו איסור ומכות זה מוקמ תלמודא בך דקאמר לנעלן מיירי אחוקן דאיכא ברי לעשבר אלא לבל המנהג לבוהגים מיירי ומיירי במנהג מנהגו בפשות בכלי הוא מנהג כך דבית אבן מנהג כך דבית אבן דמיירי ביה רבן גמליאל בלא זה מנהג אלא תניא מיפת בעלה וכדומה בדבר זה אין בו בשום אחר ס"ב בן סובר ר"ג אלא יבעל לבם מנהגם כמה דעבד רבי לאבמי בית אבן דבעל לבם מנהגם ולבני קאמר תלמודא כמאן הא דתניא וכו' ופשיט בבן גמליאל דבמנהג כזה אחת הוא ואיתא ליה הטרה לא מבעיא לר"מ דסובר דמדרבנן קאמר וקרא חסיבתא אלא אפי' לא מן דסובר דבוי לאוריתא לא מיירי אלא במנהג אלא כבי הדין ואין לו מיוחס בך דאיכא מנהגה אלא לעשות לבעלה דברים שאינה תורה לעשות הה אין לריך לפנים הבם דכתוב דקדקו בפסחים מדקתני דברים המותרים משמע דמנהג הוא הבם דיודעים דמותרים הם אבל לגבי גדר אלו איסור אלים הוא אלא דקתני בעלמא ואינו מוכרח אלא בהיכא דאליבא דאליבא אלים ולא הבם דכתוב דאלא

הגדול לכן אסר להם, ורא"י להגאון בעל מה"ם ז"ל שהתר בכל עז להוכיח מש"ס דילן דל"מ התרה על נדר אבות וה"ר לזה מד' רש"י מוכות ד' כ"ב ע"א דקאמר הש"ס מידי דאיתא בשאלה ל"ק ופריך והרי זיר ומשני בזירות שמשון ופי' רש"י ז"ל ש"ש מפרשים זיר מן הבטן וקשי' לן האי גמי בשאלה איתא שאביו יי' יכול לשאול עליו ואפי' מת אביו בשאלה מיהא הוא ההיא שעתא עכ"ל ומוכח מזה דבן א"י למיתפל ע"ז שהזירו אביו ובאמת בכר העיר בזה במל"מ בפ"ב מה' נזירות הי"ג. ועי' מ"ש בזה בס' כל"ח פ' מטות אות כ' אוק"ד. אמנם לבר מן דין נראה לענ"ד דא"ר מזירות דהנה זה בודאי דאף א"ג דהבן יכול לשאל על נדר אביו מ"מ הדבר ברור דה"ד בנדר הניתר ע"י הרשה אבל בנדר הצריך פתח דוקא דהוא רק מטעם דמשוי לנדר טעות הא בלא"ה ל"מ התרה א"כ משיעת הל"ש דהבן ישאל על מזירות אביו כיון דהוא לא נדר ל"ש דהוא יבטל הנדר מצד דהי' טעות בנדרו ומעתה כיון דמבואר בזיר ד' ט' בכ"ש דס"ל דא"ש בהקדש ה"ה דס"ל דאין שאלה בזירות וע"כ דגם בזירות דינו בהקדש ואמרינן בי' אמל"ג וממילא דצריך דוקא פתח להתיר הזירות דבלא"ה אמרינן דלא אתיא דיבור ומבטל מעשה וא"כ ל"ש דהבן ישאל על מזירות אביו כיון דחרטה ל"מ רק פתח דמשוי לנדרו טעות וזה ל"ש אלא במי שנדר אבל בנדר דמהני חרטה שפיר י"ל כיון דהבן אינו רוצה בהנדר יכול החכם להתיר לו [ועיין בספרי כל"ח שם שכתבתי דאף חרטה ל"ש אלא במי שנדר וא"א בחרטה דשמחת בודאי צריך שאינו רוצה בנדר זה שהדירו אביו אמנם לעשות מנדר טעות זה בודאי א"א אלא למי שנדר ולכן בזירות אם דינו כהקדש ול"מ שאלה אלא מצד דהוי הקדש טעות ל"ש שהבן ישאל על מזירות אביו ודו"ק] ויש להעיר בדבר חדש דלדעת הירושלמי דבן יכול להתיר על נדרי אביו אם הוא חכם שיכול להתיר נדרים יכול הוא בעצמו להתיר נדר זה שהדירו אביו ואף בנדרי עצמו יש לעיין לדעת רש"י ז"ל בנדרים דף פ"ח ע"ב שס"ל דהא דאמרינן בגמ' לא יחל דברו מכאן לחכם שאינו מתיר נדרי עצמו דהוא אזהרה לחכם שלא יתיר נדרי עצמו י"ל דבדיעבד אע"מ דל"ש בזה לומר אעל"מ כיון דהלאו כולל שלא יעבור על נדרו במעשה שלא יאכל דבר האסור עליו וכ"כ רעק"א ז"ל דבכה"ג ל"ש אעל"מ כמו במלאכת שבת אך באמת דעת רש"י ז"ל בזה ל"ע ומלשון הר"מ ז"ל פ"ג משבועות ה"ג נראה דהוא רק שלילה ולא אזהרה ונראה דתליא בהלימודים דהחרת נדרים דא"ג דכל החרת נדרים נשמע מלא יחל דברו אבל אחרים מוחלין לו כמו דס"ל לשמואל בחגיגה ד"י א"כ ממילא תכס לעצמו א"י להתיר וא"ז בנדר אזהרה כיון דאין להיתר חלות כלל ולכן הר"מ ז"ל לשיטתו סב' שם כשמואל ס"ל דאינה אזהרה אלא שלילה משא"כ לאידך תנאי דילפי ממק"א היתר נדרים וסתם משנה דתגיגה שם שפיר י"ל כדעת רש"י ז"ל דהוא רק אזהרה לחכם שלא יתיר נדרי עצמו ועיין במיר ד' כ' ע"ב הריני נזירה ושמע בעלה ואמר ואני א"י להפר ובתוס' שם ד"ה הריני שכ' דסד"א בגמ' דעשמא משום דאינו רשאי לגרום דבר להיות נדרו מבוטל משום שנאמר לא יחל דברו עכ"ל נראה מבואר דס"ל דהוא בנדר איסור דאין סברא לומר דבכה"ג לא יהי' מהני הפרתו לנדר אשתו ועיין בתוס' זיר ד' כ"א ע"ב ד"ש אלא ש"מ שדמי פירוש זה כיון דרשאי להפיר לאשתו וע"ש מה ק"ל כיון דסוף כל סוף עי"ז שמפיר לאשתו גורם הפרת נדרו ג"כ אסור מצד כל יחל ולומר דס"ל לתוס' דאין סברא לאסור גורם שיהי' בכלל כל יחל קשה בעיני כיון דהביטול לנדרו הוא בג"א ממש עם הפרת הנדר של אשתו גרע מגורם ואפי' במלאכת שבת מדרשינן מדכתיב ל"ת דגרמא שרי מ"מ היכי שהגרם הוא בג"א עם מעשיו אסור מה"ת כמו"ש הפוסקים להסכיר הטעם דזירה ורוח מסיעתו. ולכמ"ל בזה לכן נראה דהתוס' ס"ל דאפי' א"ג

דאסור מ"מ אין סברא דלא יהי' מהני הפרת לנדר אשתו בשביל זה וכיון דבמשנה מבואר דא"י להפר א"כ נראה דלא מהני הפרה א"כ ע"כ דלאו משום איסורא דבל יחל נגעה בה וזה מוכרח בגעת התוס', יהי' איך שיהי' בין א"נ בהא דאין חכם מתיר נדרי עצמו הוא אזהרה בין א"נ דהוא שלילה מ"מ בנדרי אביו אפי' א"נ דחל ולריך החרה אם הוא חכם יכול להתיר לעצמו, לאמנם לקושטא דמילתא יש לעיין בזה דבנה לבאו' ל"ע כיון דזה ברור דהבנים אינם בנדר לא יחל ובכל היולא מפיו יעשה כמו"ש הג' רביד הזהב ז"ל אלא דיש בזה איסור מד"ק שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך שהוא אזהרה כוללת לכל המנהגים והמוסר של האבות שקבלו עליהם ועל בניהם א"כ איך שייך בזה התרה כיון דבעצם אינו נדר שהם לא קבלו עליהם כלל ובאמת מה"ט דעת המרדכי דהבנים א"י להתיר ולדעת הירושלמי דמהני התרה וכ"נ שהסכים לזה רבינו הגדול הר"ם ז"ל אשר כל דבריו ד"ק צריך לומר דהיכי דקבלו האבות על עצמם אזהרות וסייגים חייבים הבנים ג"כ לקבל ע"ש מצד אזהרת אל תטוש ואם אינו רוצים לקבל ע"ש עוברים משום אל תטוש אבל בעצם אינו אל עליהם קבלת האבות וכיון שמכח אל תטוש הפירוש רק הם חייבין לקבל ע"ש שוב מהני התרה כמו דהי' מהני אלא האבות וכיון שכן גם חכם א"י להתיר לעצמו ויש עוד לעיין בזה ואכ"מ:

ג) **ורבנה** בספרי כל"ת פ' מטות מקרמי בענין שאלה בחרומה והקדש הם הוא רק למן שהפרים או שהקדים אז הי' בבעלים של החרומה והקדש עי"ש מה שהארכנו בזה וכעת נ"ל להעיר מד' התוס' כ"ק ד' ע"ז שהקשו דבש"ח יהי' מהני פדיון דא"ל מוס גדול משמיטה ושוי ש"ר וכבר תמהתי ע"ז דאיך מהני פדיון להתיר האיסור דל"ת כל תעבה דש"ח ופיגול דאית בי' לב"ע איסור דל"ת כ"ת ומש"כ בספרי לא' כיון דנפדה וה"ה יולא לחולין גם תועבה ליכא זה קשה לומר כיון דאע"ג דנפדה ה"ה פסולי המוקדשין בגיזה ועבודה והרי יש עליהם עדיין קדושה וא"כ קשה לומר דלא יהי' בנדר איסור דל"ת כ"ת וד' התוס' תמוהין מאוד לכאו' לכן נראה דכונת התוס' דהלא באמת לכאו' יל דהוי שמיטה ראוי' מצד הואיל אכ"מ דהרי זה הדבר שנאמר בש"ח להורות דמהני שאלה וא"כ הוי שמיטה ראוי' אך י"ל דז"א כיון דהנגב ל"מ למיתפל עלי' א"כ הא לחייב אותו ד' וז' כיון דהוא שותט שמיטה שא"ר ולא משמ"ל לדידי' שיהי' שמיטה ראוי' אך ע"ז הקשו התוס' שפיר הא איכא עלה שהנגב יפדה מן ההקדש כיון דשמיטה א"ל מוס גדול מזה ומפרכסת ה"ה כמי הרי מהני פדיון וא"כ יהי' של הנגב וכיון דגם לאחר פדיון יש עלי' קדושה דגיזה בלה אסור והחלב אסור הרי עדיין יש בה כח ההקדש וא"כ פשיט נראה דמהני שאלה גם לאחר פדיון וכיון שכן הרי הנגב מלי מיתפל על ההקדש לאחר פדי' וכיון שנשאל יולא לחולין לגמרי וכיון שהוא חולין שוב אינו בגדר תועבה כלל דבחולין ל"ש הענין דש"ח ופיגול ולכן גם התועבה נפקע ולפי"ז מוכח מד' התוס' דשאלה לא תלי' כמי שהפרים אלא מי שהוא הבעלים של החפץ ולכן אם יפדה הנגב מן ההקדש יהי' הנגב מלי לגויתפל עלה ויהי' מותר בהילה ושפיר הוי שמיטה ראוי' ואין להשיב ע"ז דהרי מבואר שם בסוגי' תהי בה ר"א לר"ל שחיטה מחרת ולא פדיי' מחרת ותכלינן אשמיטתי' הא דר"ש כל, שאומר לפדות כפדוי דמי וא"כ זיר אינ דאומר ע"י פדיי' גרידא אבל א"כ דלריך שאלה נ"כ א"כ שוב הוי שמיטה שא"ר כיון דאינו טומד לכך ז"א דהתוס' בקושייתם ע"כ דסוה ס"ל דל"ל כל העומד דאל"כ גם מפדיון ל"ק כיון דהוא א"ר לפדיון אלא ע"י השמיטה ורק כ"ז שמפרכסת ומקודם לא הי' עומד לפדות כלל א"כ נראה פשוט דל"ש לומר עומד לפדות כפדוי דמי וע"כ ההשמא בקושייתם הי' ס"ל להתוס' דל"ל עומד לפדות א"כ שוב יל כדבריו

30

בלבם

: (בלבם) בלבם

: (בלבם) בלבם

: (בלבם)

ליה אחא מבי מחוזאי וכו', וכתבת עוד[9] שנם מה שהעיד ששמע ממאישטרו[10] פירו מומר שמאישטרו ביניידיטט היה אחיו של ר'[11] משה דקשטריש[12] הנזכר שאין כאן עדות כלל מן הטעם שקדם במומר האחר שאינו בתורת עדות לנו כלל, אין ודאי קושטא קא אמרת דלזכותו בנחלה אינו בתורת[13] עדות[83]) אבל לענין מסיח לפי תומו שהוא כשר בעדות אשה מסתבר דסגי.

ומה שכתבת עוד שאחד מעדי המעשה ב"ד שנעשה בפרפנייאן מכחיש[14] עדותו כי שמו בגיותו היום דורדי דשבירוק, כבר כתבתי למעלה[84]) שאין לסמוך על עד זה[15] לפי שכל מה שהוא אומר אינו אלא[16] מפיו של אותו שליח גוי וההוא לא מיקרי מסיח לפי תומו שלא נתכוין אלא לאמת שעשה שליחותו, וכיון שכן נמצאו כאן שלשה עדים מצטרפין בהיתר[17] ואין כאן אלא עד אחד אוסר שיהא ראוי לחוש לו והוא העד השלישי הכתוב במעשה ב"ד של פרפנייאן, וקיימא לן דאפילו לקולא אזלינן בתר רוב דעות בפסולי עדות[18] וכדאיתא בסוף פרק האשה שלום (יבמות קיז ב), ולפיכך לפי העדויות שנתקבלו עד פה[19] איני רואה שנוציא[20] על פיהם אשה זו מתחת בעלה אם העדים המתירים כשרים שלא הוחזקו בפסול דאורייתא, וכתכתי זה מפני[21] שבא בקונטריסיך[22] אנב גררא בעד אחד מן המתירין שנודעו עסקיו בפסול דאורייתא ואין צריך לומר בדרבנן זה לשונך, ולא ידעתי אם נתברר זה לב"ד[23] אם לא, כי אם לא הוחזקו[24] אלא בפסול[25] דרבנן כשר הוא לעדות אשה אבל אם נודע[26] עניינו בפסול דאורייתא הדבר ברור שאין להתיר אשה[27] על פיו[83]). זהו שורת הדין בנדון שלפנינו לפי דעתי, אמנם[86]) מאשר הדבר חמור מאוד על הבעל מוטל שיחוש[28] לעצמו וירבה בדבר[29] חקירות ודרישות[30] שכל מה שהקילו רז"ל בדברים הללו הוא על סמך שהאשה עצמה תרבה בדרישות וחקירות עד שתעמוד על אמתתן של דברים[87]), וכן המצוה הזאת על גדולי העיר לדרוש ולתור[31] בענין עד[32] שיוציאוהו[33] לאמתו[88]).

שינויי נוסחאות

10 ששמע ממאישטרו | ר מפי מאישטרי. 11 ר' | בכל הכת"י והד' חסר. 12 דקשטריש | מ ק חסר. 13 בתורת עדות | מ נוסף: בלל. 14 מכחיש | ר הכחיש. 15 עד זה | ק זה העד. 16 אלא | ר כלום שהוא. 17 בהיתר | ל בהתרם, מ ק בהתרה. 18 בפסולי עדות | מ ק ר חסר. 19 פה | ל כה. 20 שנוציא | מ ק ר שתצא. 21 מפני | ל לפי. 22 בקונטריסיך | מ בשאלתך. 23 לב"ד | מ ר בב"ד. 24 הוחזקו | מ הוחזק. 25 בפסול | ק בפסולי. 26 נודע | מ לא נודע. 27 אשה | ק אשה זו. 28 שיחוש | ק לחוש. 29 בדבר | ק חסר, ר הרבה. 30 ודרישות | מ ובדיקות. 31 ולתור | ק

83) עי' שו"ת מהרשד"ם אהע"ז סי' רלט שהביא השואל דברי דבנו וכתב שנראה מדבריו שהודה לו לקושיא הראשונה שאינו נאמן לומר זה אחי ולא השיב לו הר"ן אלא למה שאמר שהמומר אינו בר עדות, ומבאן דס"ל לר"ן דאף שלא בשעת מעשה אינו נאמן ע"פ עצמו דאל"כ אמאי לא דחה הקושיא ההיא, והשיבו המהרשד"ם שאין ראיה דאחר שהוכיח שהעדות היה כשר אפילו בשעת מעשה מה היה צריך עוד. 84) עי' הערה 64. 85) יבמות כה ב. 86) עד סוף הסי' העתיק הב"י שם (ד"ו לט א). 87) דברי רבנו הובאו בכנה"ג סי' יז הגה' הסור אות רפח. 88) עי' שו"ת הב"ח

סימן מח (ד"ק סי' נג)

כתבת: ראובן נשא אשה בצרפת שהוא מקום שנהגו שלא לישא שתי נשים מפני חרם רבנו גרשום ז"ל[1]), והנה עתה הוא דרי בארץ קשטילה מקום שנהגו לישא שתי נשים, ואמרת שמסתמא קבל עליו החרם של ר"ג כשנשא[2] בצרפת[3]), או אפשר שקבלו[4] בפירוש[5], ואפ"ה אמרת דנהי שאע"פ[6] שלא קבל עליו[4]) כל זמן שדר במדינה נותנין עליו חומרי המקום שדעתו לדור שם כדאיתא[6] בפרק מקום שנהגו [פסחים נ, א] ההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין או ממקום שאין

שינויי נוסחאות

ולחקור. 32 עד | ב ל מ פ ק ר בדי. 33 שיוציאוהו | ל מ ק שיצא, פ שיצא האמת.

סימן מח 1 עתה הוא דר | בכל הבת"י והד': הוא דר עתה. 2 כשנשא | ר כשנשאה. 3 שקבלו | ל פ ר שקבל אותו, ק שקבל עליו. 4 בפירוש | ר בפיו. 5 שאע"פ | ל חסר. 6 כדאיתא | ל ק

הישנות סי' צד שכתב על דברי רבנו: הגה בל בעל שכל יבין וישפוט שלא נבנס הר"ן ז"ל באזהרות הללו כי אם מפני שהיו מגיעין לאזניו שאין חוששין אנשי אותה העיר לדקדק בל כך בחקירות ודרישות עדות אשה, ומטעם זה נמי אפשר שלא היה רוצה לגלות להם דאפי' הובחשו בחקירות כשרים, עי' לעיל הערה 22.

סימן מח. תורף סי' זה הובא בב"י יו"ד סי' רכח (ד"ו קמו א). ועי' שו"ת ב"י דיני כתובות סי' יד שכתב דלא הביא תשובת דבינו רק ביו"ד ולא באהע"ז אף ששם מקומו להכתב מפני שסבור שתקנת דבינו גרשום נתבטלה (עי' הערה 1), ומ"מ כתבתיה בהלכות נדרים ללמוד ממנה לחקנות אחרות זולת תקנת ר"ג. 1) שהובא בסוף כ"י מינבן של תלמוד בבלי הוצאת שסארק (מינכן 1912) ובבלבו סי' קטז ובתשו' מהר"מ מרוטנבורג ד"פ דף קיב ב ועוד, ועי' אוצה"פ סי' א ס"ק סא אות א ומאמרו של שציפנסקי „תקנות רגמ"ה" בהדרום חוב' כב עמ' 113 ומאמרו של י"ט עסיס ב„ציון" מו ד תשמ"א עמ' 251-277. ועי' מהרי"ק שורש קא בשם הרשב"א דרבנו גרשום לא גזר אלא עד סוף האלף החמישי, וכן דעת עוד פוסקים כמו שהובא בכנה"ג אהע"ז סי' א הגהב"י אות נה וכן דעת הב"י בשו"ת דיני כתובות סי' יד, ושם שאלו השואל מתשובת רבנו שהיה ודאי אחר האלף החמישי, ואם יאמר שלא ראה תשובת הרשב"א ובעבור זה כתב מה שכתב בתשובה ההיא, גם החולק יאמר כי מהרי"ק לא ראה תשובת הר"ן, והשיבו הב"י שבאמת ודאי הוא שלא ראה דבינו תשובת הרשב"א וגם לא שמע מה ששמע הרשב"א ולא שמעתי אינה ראיה, ואין ספק שאילו הר"ן היה רואה תשובת הרשב"א ז"ל שכתב הלכה למעשה לסמוך מה ששמע היה סומך על שמועתו כמו שעשה מהרי"ק, ומהרי"ק אע"פ שהיה רואה תשובת הר"ן לא היה מניח מלבתוב תשובת הרשב"א מהסעם הנזכר, ומזה תשובה ג"כ למה אסמוך אני על מ"ש הרשב"א „ושמענו" ואנית סברת הר"ן בתשו' ההיא, שאין זה מחלוקת בסברא אלא מר שמע ומר לא שמע ואי הוה שמע הוה מקבל, ועי' שו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' קמ ושו"ת פרח מטה אהרן ח"ב סי' סו ושו"ת בעי חיי אהע"ז סי' א ופתחי תשובה אהע"ז סי' א ס"ק יט. ועי' תשובת מהר"א אבוצלפייא בשו"ת ויען אברהם אהע"ז סי' א שהבין שהב"י התכוון לתשובת דבינו לעיל סי' לח וכתב לפי"ז שי"ל שרבינו כן ראה תשובת הרשב"א ומשו"ה לא הזכיר שם חרם דרבינו גרשום אלא חרם הקהילות או תקנת ר"ג (עי"ש הערה 25), אבל נעלמה ממנו תשובה זו שלפניו שכתב בהדיא „חרם דר"ג" ובדור שלחשובה זו נתכוון הב"י, ועי' שו"ת ראש משכיר ח"ב חו"מ סי' סט. 3) עי' שידי בנה"ג יו"ד סי' רכח הגהב"י אות קפב ובנה"ג אהע"ז סי' א הגהב"י אות כ שכתב שדברי תשובת הר"ן מוכיחים שרק אם נשא בצרפת חל עליו החרם, אבל אם יצא מצדפת ושם נשא אשה יכול לישא אחרת ודלא כהמהריב"ל שבהערה 19. 4) עי' שו"ת ביית דינו של שלמה חו"מ סי' לט שביאר דברי רבנו שמתחילה קאמר השואל תרי גוונא או שמסתמא קבל או שבפירוש קיבל, והשתא קאמר שאפי' ודאי לא קיבל אלא גילה דעתו שאינו מקבל נמי נותנים עליו חומרי המקום, ומה שאמר ברישא שמסתמא קבל דמשמע דאי גלי דעתיה דלא מקבל לא חייל עליה, לזה

עושין למקום שעושין נותנין עליו חומרי[7] מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, אפ"ח עתה שהולך[8] למדינה אחרת[9] שאינם נוהגים זה האיסור שם גראה שאע"פ שקבל עליו החרם של[10] רבנו גרשום ז"ל בפירוש שטותר לישא אשה על אשתו אם הוא יכול לזון שתיהן כדין הגמרא בסוף[11] פרק הבא על יבמתו[5], כי[12] לא יהא חרם רבינו גרשום ז"ל יותר חמור[13] מאיסור דאורייתא כגון מוגרמתא[14] הרב ושמואל דאמרינן בפ"ק דחולין [יח ב] כי סליק רבי זירא אכל מגרומתא[6] דרב ושמואל, ומקשינן דר' זירא ליה נותנים עליו[15] חומרי מקום[16] שיצא משם, ומסיק[17] רב אשי[18] אפי' מבבל לארץ ישראל ה"מ היכא דדעתו לחזור ר' זירא אין דעתו לחזור הוה, ובאת לדון מכאן שאף ראובן זה כיון שדעתו להשתקע במקום שנוהגין היתר לישא שתי נשים שיכול לישא אשה[19] אחרת כמנהג המקום שדר בו, אלו דבריך. והם אצלי דברי תימה[7] דמתניתין דפרק[20] מקום שנהגו אינה ענין לנדון שלפנינו כלל, דהתם מיירי[21] במנהג שנהגו אנשי העיר מעצמן ואותן המנהגים[22] הן נקבעין על דרך זה[23] שאדם חשוב[24] בעיר[9] מנהיג איסור בדבר אחד לעשות סייג לתורה ובני עירו נשמעין אליו לנוהגין איסור בדבר ובניהם אחריהם מפני שראו אבותיהם[25] שהיו נוהגין איסור בדבר[26] אף הן נוהגין איסור[27] כמותם דור

שינויי נוסחאות

ד כותבן. 7 חומרי מקום שיצא משם וחומרים מקום שהלך לשם | ב ל פ ק ר חומרי מקום שהלך לשם וחומרי מקום שיצא משם. 8 שהולך | ל שהלך. 9 אחרת | ק האחרת. 10 החרם של | ר חרם. 11 בסוף | ל ק בדאיתא בסוף. 12 כי | ק חסר. 13 חמור | ב פ ק ר חסר. 14 כגון מגרומתא | ל פ ק ר ממגרומתא. 15 נותנים עליו | ב פ ר חסר. 16 מקום | ל נוסף: שהלך לשם וחומרי מקום. 17 ומסיק | ר ומשני. 18 אשי | ל אסי. 19 אשה | בכל הכת"י והר' חסר. 20 דפרק | ק פרק. 21 מיירי | ל איירי, ק מיירינן. 22 המנהגים | ב ל פ ק ר מנהגות. 23 דרך זה | ר זה הדרך. 24 בעיר | ב פ ק ר שבעיר, ל חסר. 25 אבותיהם | ק את אבותם. 26 בדבר | ל ק באותו דבר.

נאמר דביאורם של דברים כך היא דאיכא ג' גווני כאמור, והרב ז"ל לא ידע גופא דעובדא היכי הוה בחד מהני גווני, ויש צד להקל בחד מינייהו ושני צדדים להחמיר בתרי מינייהו, דאי האי גברא לא קביל עליה אלא מתקנת חכמים חלה עליו הגזירה משום חומרי מקום שנהגו הא ודאי שכיון שיצא משם לעיר אחרת מקע החרם, אבל אי מסתמא קביל או בפירוש יש צדדים להחמיר דאף שיצא משם ועקר דירתו לא מקע החרם כיון שקיבלה ואקרקפתא מגה, ועוד בה טעמא כיון דבעל ברחך חלה עליו הגזירה למה ליה לקבולי עליה אלא לטפויי אתא שיהיה עליו האיסור בכל מקום שהולך, והיינו דקאמר ואמרת שמסתמא קביל עליה או אפשר וכו' דהיינו דכך היה מעשה והאיכא צדדים להחמיר ואפי' הכי אמרת דנהי שאע"פ שלא קבל עליו נותנין עליו וכו', דהיינו בע"ב וא"ב למה קבל עליו אלא להוסיף אסורו אסור עולם אפ"ה עתה שהולך וכו' נראה שאע"פ שקבל עליו בפירוש שמותר לישא, זה ברור בכוונתו. 5) יבמות סה א. 6) לפנינו: מוגרמת. 7) עד „אקרקפתא דגברי רמי" הובא בשו"ת מהריב"ל ח"ג סי' קכ, ובשו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' קמט הביא תורף דברי רבנו עד „שיהא תלוי במקום". ובתב שאינו מעתיק כל דבריו אחר שנמצא ביד כל אדם, וכן הובא תורף דברי רבנו בשו"ת מקור ברוך סי' לד ובפרי חדש או"ח סי' תצו ס"ק יג, ועי' מכתב מאליהו שער ג סי' יא ד"ה והנה הנראה ובספר משא מלך ח"א ש"א מ"ד ובשו"ת בית דינו של שלמה תו"מ סי' לט. 8) משמע

אחר דור[9], וכל מי שבא לאותה[26] העיר ג"כ חייב[29] לנהוג כמנהגם[30] הם[10] מתקנת חכמים[11], ובכי[31] האי גוונא ודאי מי[32] שיצא משם ואין דעתו לחזור אין נותנים עליו חומרי אותו מקום שיצא משם[12], אבל[33] בית דין הגדול[14] שהחרים דבר[34] אחד[15] על כל אנשי גלילותיו עליהם ועל זרעם[16] וקבלוהו עליהם[17], איני רואה מתוך אותה משנה[18] דכל היכא שאחד מבני בניהם מאותם שהחרם היה[34] חל עליו בעודו במקומו שנאמר שמפני שיצא ממקומו יהא מסולק החרם[35] מעליו[19] לפי שחרם זה אין

שינויי נוסחאות

27 איסור | ב ל פ ק ר חסר. 28 לאותה | ק באותה. 29 חייב | ל ראוי. 30 במנהגם הם | ב ל ר המנהג שלהם, פ ק כמנהג שלהם. 31 ובכי | ר וכפי. 32 מי | ר כל מי. 33 דבר | ל על דבר.

אפילו אינו תלמיד חכם, עי' פרי חדש או"ח סימן תסח ס"ק ב ד"ה ודשב"א. 9) עי' משפט החרם להרמב"ן: אבל שהוא חל עליהם ועל זרעם נראה שאף לגדרים כן בכל קבלת הרבים כדאשבחן בקבלת התורה וכן במגילה וכן בצומות. 10) עי' ב"י יו"ד סו"ס ריד שהביא משו"ת הריב"ש שכתב כן בשם משפט החרם, ולפנינו במשפט החרם ליתא, ונראה שמה שמביא הריב"ש ממשפט החרם הוא רק עד „וכן במגילה וכן בצומות" ומשם ואילך הוא לשון הריב"ש והב"י הבין שהכל לשון הרמב"ן. 11) עי' שו"ת בית דינו של שלמה הנ"ל שכתב שמוכח מדברי רבנו שהבא לעיר חייב לקבל תקנות המקום. 12) עי' שו"ע יו"ד סי' ריד ס"ב ובש"ך ס"ק ח. 13) עד „אקרקפתא דגברא רמי" הובא בב"י יו"ד סי' רכח (ד"ו קמו א). 14) עי' פרי חדש או"ח סי' חצו ס"ק יג ובספר משא מלך ח"א ש"א מ"ד ובחקרי לב חו"מ סי' קיא שדייקו מלשון רבינו דדוקא ב"ד הגדול, אבל סתם הסכמות העשויים בחרם שעושים הקהל מעצמם אף אם נעשים עם אדם חשוב שבעיר סתמם כפירושם שאינו אלא לבני אותה העיר כל זמן היותם דרים שם, אבל כתבו דמהרד"ך בית יב לא משמע כן, ובחקרי לב כתב דשאני נדון הרד"ך שהיה דבר מכוער, ועי' שו"ת ב"ד של שלמה הנ"ל שכתב דאין צריך להביא ראיה מהרד"ך כי גם מדברי רבנו בסמוך מוכח דלאו דוקא ב"ד הגדול, עי' הערה 25. 15) עי' שו"ת מהריב"ל הנ"ל בהערה 7 שכתב דלכאורה משמע מדברי רבנו דבכל מילי דהוה דרך גזרה דנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם ואפילו אין דעתו לחזור, ולא היא דלא בתב הרב זה אלא במילי דמינדר מילתא, אבל המהרשד"ם ביו"ד סי' קמט כתב בדעת רבינו שבכל מילי נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם, וכתב כן גם בדעת הרד"ך והמהרי"ם אלאשקר. ובשו"ת מהרש"ך ח"ב סי' צז כתב דאפי' במילי דמינדר מילתא דאיסורא בצאתו מן העיר נסתלק החרם, ובתב עליו בשירי כנה"ג יו"ד סי' רכח הגהב"י אות קס שלא ראה דברי רבנו, ועי' שו"ת ב"ד של שלמה הנ"ל וחקרי לב חו"מ סי' קיא. 16) ובכוחם לגזור על הגולדים כמבואר במשפט החרם להרמב"ן, ועי' שו"ת ברכת יוסף (לגוא) אהע"ז סי' ב הובא באוצה"פ סי' א ס"ק סא אות ג דאעפ"כ החרם על הגולדים קל יותר. 17) ר"ל דבלא קבלה לא היה יכול לגזור, עי' שו"ת שמן ששון סי' לה הובא באוצה"פ סי' א ס"ק סא אות ג דלהחרים יכול רק המוסמך מימות משה רבנו. 18) עי' שו"ת רד"ך בית יב שכתב כעין דברי רבנו שאין ראיה מאותה משנה וכתב עליו המהרשד"ם ביו"ד סי' קמט שבפי הגראה לא ראה דברי רבנו שאם היה רואה אותם היה מביא ראיה מהם, וכ"ש דחזקה אלימתא היא משום דידע הרב מאי דפרכינן בגמ', בכי האי גוונא גנבא גנובי למה לך אלא ודאי לא ראה אותם כי לא נדפסו בזמנו (עי' לעיל סי' לכ הערה 74, אמנם עי' לעיל סי' מז הערה 29 שהרד"ך מביא תשובת רבנו וע"כ שראה אותם בכ"י), וכן בשו"ת מהר"מ אלאשקר סי' מט כתב כעין דברי רבנו וגם עליו כתב המהרשד"ם שנראה שלא ראה דברי רבנו והסכימה דעתו לחלק ממש כדברי רבנו, ובשו"ת ב"ד של שלמה הנ"ל כתב שגם הרא"מ בסי' יג והריב"ש בסי' שצט לא ראו תשובת רבינו. 19) עי' שו"ת מהריב"ל הנ"ל שהקשה דדברי הרב הגדול הם חידוש, דלכאורה יש לתמוה דאיך אפשר שאדם שהיה מצדפת והלך למקום אחר שלא נתפשטה הגזירה ולשם נשא אשה שלא יוכל לקחת אשה עליה אם באותה המדינה לא נתפשטה התקנה וגם היא לא נשבעה על זה, התינח אם נשא אשה בצרפת והלך לו למקום שלא נתפשטה הגזירה, ומדברי הרב נראה לכאורה דאפי' בשלא נשא אשה בצרפת קא מיירי, ועי' שו"ת ב"ד של שלמה הנ"ל שכוונת המהריב"ל לומר דכיון שהוא חידוש הבו

המקום גורם אותו[36] אלא אקרקפתא דגברי רמי, ודקא אמרת שלא יהא חרם רבינו גרשום ז"ל חמור מאיסורא דאורייתא והבאת ראיה[37] ממגרומתא דרב ושמואל, גם זו אינה ענין לנדון דידן[38] כלל משום דרבי זירא הוה[39] סבירא ליה דמגרומתא דרב ושמואל שריא ואעפ"כ כשהיה בבבל היה נוהג איסור בדבר מפני[40] שבני מקום אחד חייבין לנהוג (כמנהג גלילותיהם) [כדברי [41]גדוליהן][20] ואפילו היכא דרבים חלוקין [42]עליהם[21]) כדאמרינן [שבת קל א] במקומו של רבי אליעזר[22] היו כורתים עצים לעשות פחמים (ו)לעשות[43] ברזל[44], וכ"ש כשגדוליהם מחמירים בדבר אחד שאין לאחד מאנשי מקומם לחקל בדבר, ומשום הכי אע"ג דהוה סבירא ליה לרבי זירא דמגרומתא דרב ושמואל שריא אפילו הכי כשהיה בבבל היה נוהג בו[45] איסור, אבל כשעלה לארץ ישראל ולא היה דעתו לחזור כיון דאיהו הוה[46] [סבירא][47] ליה דההיא מגרומתא שריא הרי לו היא[48] בארץ[49] ישראל כהתר[50] גמור, ומה ענין זה

שינויי נוסחאות

34 היה | ק חסר. 35 החרם מעליו | א מהחרם. 36 אותו | ר חסר. 37 והבאת ראיה | ל חסר. 38 דידן | ב ל פ ק ר שלפנינו. 39 הוה | ר הוא. 40 מפני | ב ל פ ק ר לפי. 41 בדברי גדוליהן | ע"פ ל פ ק, ר כדב גלילותיהם. 42 עליהם | ר עליו. 43 (ו)לעשות | ע"פ א ב ל פ ר, וב"ה לפנינו. 44 לעשות ברזל | ק חסר. 45 בו | ק חסר. 46 הוה | ק חסר. 47 סבירא | ע"פ כל הכת"י והד'. 48 לו היא | ל ק היא לו. 49 בארץ | ק ר בארץ. 50 בהתר | ל ק ר בהתר.

דלא להוסיף עלה ודוקא במגדר מילתא אמר כן, עי' לעיל הערה 15. אבל בחקרי לב חו"מ סי' קיא כתב שאין דברי רבנו תמוהים דכי היכי שיחיד שקבל עליו בחרם דבר מה שפשוט שאסור בכל המקומות כ"ש חרם דרבים במידי דמיגדר מילתא. ועי' כנה"ג אהע"ז סי' א הגהב"י אות ב שכתב שהמהרש"ך בח"ב סי' צז והמהרש"ל בסי' יד שכתבו שאינו חייב לקיים חדר"ג אלא בשהוא נשוי אשה מן המקום שיצא משם, בנראה לא ראו תשובת רבנו ואם ראו אותה מפרשי לה שנשא במקום שיצא משם כדמוכחי דברי רבינו לפי פשוטן (עי' לעיל הערה 3). ועי' גם בשו"ת בעי חיי אהע"ז סי' א ובשירי כנה"ג הנ"ל בהערה 3, ועי' בעצי ארזים סי' א ס"ק סו שכתב שהמהרש"ך מודה למהריב"ל, עי"ש. ועי' עוד בשו"ת מהריב"ל הנ"ל שלמד מדברי רבנו שגם מי שיצא מעירו ובא לעיר שיש בה חרם אף שדעתו לחזור חל עליו החרם, והקשה עליו בשו"ת ב"ד של שלמה הנ"ל דלא דמי דרק בנ"ד כתב רבנו שלא נפקע החרם ביון שחל אקרקפתא דגברא, אבל מי שבא לעיר מהיכי תיתי שיחול עליו החרם אם בדעתו לחזור. 20) כ"כ רבנו גם בפירושו לרי"ף פסחים (יז ב) שתלמידו ואנשי מקומו נוהגים כמותו בין לקולא בין לחומרא. ועי' חקרי לב או"ח סי' צה שכתב דלכאורה משמע דס"ל לרבנו דאין ביד בני העיר לבטל תקנת הרב אף להחמיר מה שהנהיג להם רבם, אבל דחה זאת שי"ל שדברי רבנו הם בחיי הרב או בחיי תלמידו דכיון שלמדו ממנו אין בידם להחמיר שלא להקל בכבוד רבם אבל בני מקומו שלא למדו ממנו גם הוא יודה שיש בידם לאסור. 21) וכ"כ בשו"ת הרשב"א ח"א סי' דנג ועי' שו"ע חו"מ סי' כה ס"ב ברמ"א. ועי' חקרי לב הנ"ל שמוכח מדברי רבנו דחייבים ללכת אחר הוראת רב העיר אף להקל מדכתב הכא „אפי' היכא דרבים חלוקים" וע"ז כתב בסמוך „וכ"ש כשגדוליהם מחמירים", וזה דלא כהפר"ת באו"ח סי' חצו עי"ש בארוכה. ועי' שו"ת אבני נזר או"ח סי' תכד אות לח ובהשמטה אות נג. 22) עי' חקרי לב הנ"ל שהקשה איך מביא רבנו דאיה מר' אליעזר שאפי' כשרבים חלוקים עליו חייבים לנהוג כוותיה, הא הגמוק"י בב"מ נס כתב בשם דבינו דהיינו טעמא דר' אליעזר עמד על דעתו מפני שראה אמת המים וחרוב וכותלי בית המדרש וגדולה מכולם הבת קול הכריעו כוותיה, וא"כ י"ל דרק בבה"ג נהגו כוותיה, ותי' שדעת דבינו דבמקום שחלקו על ר"א ענים בפנים דמדין תורה נתבטל דעתו, אף דר"א ס"ל דמשגיחין בבת קול נגד רבים, מ"מ כיון דאנן קיי"ל אין משגיחין בבת קול לא היו מגיחין לר"א

לחרם ב"ד הגדול שהחרים[51] על אנשי גלילותיו וקבלוהו עליהם ועל זרעם כדי שנאמר ששיגור המקום[52] יקרע גזר דינו, זו אינה תורה[23].

וכתבת עוד שמעשים בכל יום שקחל אחד מסכימים בדבר אחד שלא לעשותו או לפרוע דבר ידוע ואמרו בסתם כל אדם יפרע כך וכך לצדקה לשנה עד עשר שנים, ובתוך אותו זמן[53] אחד מהם הולך לדור למקום אחר ובכה"ג המנהג[54] פשוט שאותו שיצא משם פטור מאותה תקנה, ובאת לדמות נדון שלפנינו לענין זה, ואף בזה חוץ מכבודך לא צדקת דודאי כל כה"ג פטור, וטעמא דמלתא לפי שהדבר מוכיח מתוכו שלא נתחייבו אנשי אותה[55] העיר באותה צדקה וכיוצא בה אלא כל זמן שהם דרים באותה העיר לפי שכל קהל חייב לפרנס עניים[56] שבתוכו[57] וכשאחד מאנשי העיר משנה מקומו נפטר מלפרנס עניים שבמקומו וחל עליו פרנסת[58] אותן עניין שבאותו מקום שהולך שם[59] במאי דמטי ליה[60], ולפיכך כשהצכור מחרימין או מתקנין[24] שיתן כל אחד ואחד[61] דבר קצוב לשנה לפרנסת עניים שבעירם[62] הדבר ברור שהמקום גורם, וכל כהאי גוונא[25] הויא ליה אומדנא דמוכח[26] וקיימא לן דכל כהאי גוונא אזלינן בתר אומדנא כדמוכח בדוכתי טובא בנדרים[27], אבל חרם זה של רבינו גרשום איני רואה בו שום הוכחה שיהא תלוי במקום כלל[63].

שינויי נוסחאות

51 ב"ד הגדול שהחרים | ב פ ק ר שהחרים ב"ד הגדול, ל שהחרים ב"ד. 52 המקום | פ חסר, ק ר מקום. 53 זמן | ל העשר שנים. 54 המנהג | ל הדבר. 55 אותה | ק חסר. 56 עניים | ל הענים. 57 שבתוכו | ר שכמקומו וחל עליו פרנסת אותן עניים שבאותו מקום. 58 פרנסת | ל חיוב פרנסת. 59 שם | ב ל פ ק ר חסר. 60 ליה | ל חסר, ק לה. 61 ואחד | ב ל פ ק ר חסר. 62 עניים שבעירם | ב ל פ ק ר ענייהן. 63 שיהא תלוי במקום כלל | ר כלל שיהא תלוי במקום. 64 של | ב

שיעשו אנשי מקומו כדעתו, עיין שם בארוכה. 23) פסק רבנו הובא ברמ"א יו"ד סי' רכה סכ"ט ונרמז ברמ"א אהע"ז סי' א ס"י, ועיי"ש כבאור הגר"א ס"ק פד. וכן הובא פסק דבינו בבנה"ג אהע"ז סי' א הגהב"י אות כ ובנס פשוט סי' קיס ס"ק יט ובהרבה ספרי שו"ת. 24) עי' שו"ת ב"ד של שלמה חו"מ סי' לס שכתב דמלשון רבנו שכתב „או מתקנין" משמע דאף אם תהיה הסכמה בלא חרם נ"כ אקרקפתא דגברא דמי שהרי „או" לחלק משמע ודלא כהמזרשד"ם כיו"ד סי' קמט. 25) עי' שו"ת ב"ד של שלמה הנ"ל שכתב דמכאן משמע דרק בכה"ג דהוי אומדנא דמוכח אמרינן דלא חל אלא על בני אותה העיר כשדרים בה, אבל אם ליכא אומדנא דמוכח אף שלא נתקן אלא כהסכמת הציבור וללא ב"ד הגדול מ"מ חל אקרקפתא דגברי, עי' לעיל הערה 14. ובחקרי לב חו"מ סי' קיא הוכיח מכאן דאם ליכא אומדנא דמוכח חל החרם אקרקפתא דגברא ואפי' כחרם שאינו למגדר מילתא, וכי חימא דפרנסת עניים הוי מיגדר מילתא, הרי ראית השואל דמעשים בכל יום שאי עקר דירתו פקע האיסור והביא למשל תקנת פרנסת עניים ודחה רבינו דהתם שאני דאיכא אומדנא דמוכח, א"כ מינה דבכל מיני הסכמות בחרם כל דליכא אומדנא אסור, עיי"ש. 26) דברי רבנו הובאו בשו"ת מהרשד"ם יו"ד סי' קסב והוכיח מכאן שאפי' בדבר שהחרימו הקהל שכל אחד יסרע המעות המוסל עליו בכל שכוע לצדקה לפרנסת עני העיר וחל עליו החרם או התקנה אינו אלא כל זמן שהוא בעיר, אבל אם יצא משם נסתלק ממנו העול ההוא ואינו חייב לתת עמהם כלל אלא למקום שהוא הולך שם, ועוד כתב שם: ופוק חזי מאן גברא רבה קא מסהיד על דין זה — הר"ן ז"ל. 27) כ ב עי' בפירוש רבנו שם כא א ד"ה שניהם; גה ב: הכל לפי הנודר; סג כ: שלא נתכוון זה אלא לשום אישות; שלא

[illegible]

[illegible]

[illegible]

האומרים[86] כיון דאיכא תרי ותרי הוי ספיקא דאורייתא, ולא אמרינן אוקי אתזקה. ואע"ג דהר"ן דחה סברא זאת, מכל מקום אין זה הכרח. וק"ל. ומעתה אפשר לפרש דברי הר"י באופן זה, אם הייתי שם לא הייתי אוכל מפני דברי הראשונים כנזכר ועוד וכו', ר"ל ועוד שאפילו היה העדות באסוד טרפות ברור בתלמוד, איכא למימר אוקי תרי בהדי תרי וכו' עד הייתי סומך עליהם שלא לשבר את הכלים, ומכל מקום הבשר אם היה בעין לא היה אוכל מן הטעם הנז'.

ועוד היה אפשר לפרש דשמא ס"ל לר"י דלא אמרינן אוקי תרי בהדי תרי אלא כשבאו בבת אחת, אבל כשבאו שנים ונאסר על פיהם ואח"כ באו שנים אחרים, אפשר דבכי האי גוונא לא אמרינן הכי. וקצת ראיה לזה מדברי הרשב"ץ הנז' שכתב וז"ל, הקונה ריאה ואמר שמצא בה סידכא מגב האונה במקום שעושה אותה טרפה, והמובר אומר שהסידכא היתה מחיתוך לחיתוך, כיון שבאו שניהם לבית דין בבת אחת אין כאן עדות, והרי זה כבהמה שנאברה הריאה שלה קודם שנבדקה, עכ"ל. נמצא שיש חילוק בין כשבאו העדים בבת אחת לכשבאו זה אחר זה. ואפשר דבמעשה דר"י כיון שהעידו האומרים לאסור ויצא הדבר לאסור ע"י עדותם, אעפ"י שאח"כ העידו השנים האחרונים עדות שמעדותם היה ראוי להתיר, כיון שיצא מחזקת היתר תחלה לא הדרינן לחזקה הראשונה. ואעפ"י שיש לחלק בין חד להדי חד לבין תרי להדי תרי[87], מכל מקום אפשר שהר"י חשש בפי הדין ולא מצד חומרא לבר. ולאפס פנאי לא יכולתי להאריך בזה.

ומכל מקום אני אומר דאפילו לדעת הר"י בנדון דידן הבהמה היתה מותרת, דדוקא התם במעשה דר"י שהעידו עדות גמורה וברורה לאסור, אעפ"י שהאחרונים העידו אח"כ עדות שכפי עדותם היתה הבהמה מותרת, היה מקום לאסור, אבל בנדון דידן שאפילו עדות הראשונים לא היה על דבר ברור, ומה שאסרנו לא היה אלא מכח ספק, כיון שבאו האחרונים והעידו עדות ברורה לכ"ע נוכל לומר אוקי תרי בהדי תרי ואוקי בהמה בחזקת היתר. וכל שכן לדעת הר"ן שהוא רב מובהק דאמר תרי ותרי הוי ספיקא דרבנן, דפשיטא דאית לנו להתיר מכח התזקה, ואע"ג דלענין קדושין בתרי ותרי נשאר ספק איסור דרבנן[88], שאני חומר עדוה משאר אסורין, וכמ"ש שם הר"ן פ"ק דקדושין בפירוש ההלכות (א סוע"ב) עלה דרבא וז"ל, אני מסתפק בענין ספק קדושין אי צריכה גט דאורייתא או לא, ואפשר דמדאורייתא שרי דאיכא למימר העמד אשה על חזקתה דמאי שנא מכל תיקו דממונא דאמרינן ביה העמד ממון על חזקתו, והסכימו בו כל גדולי אחדונים שאפילו תקפו חובע מוציאין אותו מידו, ה"נ מדינא אית לן למימר הכי שתהא מותרת לינשא, אלא מפני חומרת ערוה אסורה מדרבנן, ע"כ. א"כ לכל הפירושים לענ"ד בהמה זו מותרת היתה ואין בה ספק[89].

ועדיין נ"ל לפרש על ענין הקטנות, שהרי אלו העדים מעידים שהיתה קטנה מחבדתה, והקטינה הכוליא עד כדי ענבה וענבה בכלל טרפה (טור סי' מו). וענבה פירש הרב הגדול מהר"י ן' חביב ז"ל (מובא בב"י שם) שהוא פיג'ון. וא"כ הוא שיעור גדול קצת. ואע"פ שלדעת בעל הלכות גדולות דעתו שבענבה כשדה, מכל מקום דעת האחרונים כמו שאמרנו ולהם יש לנו לשמוע דהלכה כבתראי.

ומכל מקום אני אומר דבנדון דידן ליכא לספוקי אלא ודאי כשרה כפי דברי אלו העדים, והטעם דכיון דאפילו שהקטינה, אינה טרפה אלא אם הקטינה מתמת חולי, אבל קטנה ממולדתה כשדה, ומראיתה מוכחת עליה, כיון שאלו העדים מעידים שהיתה בריאה וטובה, אפילו היתה קטנה כשרה. כל שכן כיון שהעידו שראוה בפי הכלב, נראין הדברים שהיתה גדולה יותר מפיג'ון, שאם היתה קטנה היה מבליעה ברגע אחד ולא היתה נראית בפי הכלב, ותמהני מהדיינים איך לא חקרו על זה. ומכל מקום נדאה בעיני ודאי שבפה מלא אנו יכולים לומר שבהמה זו היתה מותרת מכח עדות האחדונים. ואלו או אלו מהעדים עתידים ליתן את הדין.

וצור ישראל יצילנו מעדות שקר ומכל שגיאה גדולה וקטנה.

סימן מ[90]

לק"ק אשר בסופיאה אשכנזים ורומאניטיש וספרדים יע"א היושבים ראשונה פה העיר אשר תחת ממשלת מלך

86. עי' להלן סי' ע"ז ד"ה גם, ובהערה שם. עוד בנדו"ד בשנים אומרים טריפה ושנים אומרים כשרה, עיין להלן סי' נ"ג. 87. עיין בר"ן בבתובות י' ע"ב (מדפי הרי"ף) ד"ה גרסי' בגמ'. ולהלן סי' צ' מר"ה ולענין שאלת. 88. כמבואר בתוספות בכתובות כ"ג ע"א תוד"ה מאי, בתירוץ קמא. ע"ש. 89. לפי מ"ש האחרונים [עי' פר"ח יו"ד סי' ק"י בכללי ס"ס כלל י'. ותוס' יה"כ בהשמטות] שספיקו של הר"ן הוא משום דמיידי התם בספיקא דדינא, דאפשר דלא מוקמי' אחזקה בספיקא דדינא. בספקא דתרי ותרי (כנדון דידן) הוא פשוט יותר דמוקמי אחזקה. והביאו דבינו בנדו"ד בדרך מכל שכן. ודוק. 90. דפו"ר ח"א סי' ב'.

תוגרמא יר"ה, היו נוהגין במנהגם לאבול בשר על פי הפוסקים המובהקים והמפורסמים כמו הרי"ף ז"ל והרמב"ם ז"ל והרמב"ן והרשב"א הרא"ש ובעל הטורים ז"ל, וכאשר כבש המלך יר"ה למלכות אונגריאה באו היהודים אשר שם שהביאם המלך יר"ה וקבעו דירתם קהל רב מהם בעיר סופיאה הנז', ונהגו כענין הבריקה מנהגים זרים לא שערום אבותינו הקדושים וחומרות יתרות לא נמצאו בפוסקים הנהונים הנז', גם קולות אשר לא עלו על דעתם. ובאשר רבו האונגארוש התחילו לנהוג כמנהגם בארצם, וכאשר הלכו להם אלו האונגארוש הנז' לעיר קאבאלייא נשארו המנהגים ההם בעיר, וחכמי ק"ק ספרדים הבאים אחריהם בעיר הזאת וגם אנשי העיר התושבים מקדם לא ערערו נגד המנהג של האונגארוש, חה לפי שבאותם הזמנים לא היה קצב ישראל אלא שהבורק ישראל היה הולך למקולין של תוגרמים ומביא בשר לשובע, כי היו מניחין ליהודים לשחוט בסבר פנים יפות[91], ועכשיו באלו הזמנים הבשר בדוחק ובצער ואין התתגרמים מניחין ליהודים ליקח בשר בשום אופן ממקולין שלהם, וקצב ישראל אינו רוצה לקנות בהמות ולשחוט בשר ליהודים מפחד החומרות. ועכשיו רבו הספרדים בפרט רובם עוברים ושבים, וראו כי אין להם מה לאבול ואם אין בשר אין דבר אחר, ועמדו על נפשם לראות אם יש להם תקנה לאבול בשר על פי מנהג הראשון המסודר על פי הפוסקים הנז' למעלה, אם לאו, כיון שכבר יש ימים רבים שנהגו על פי חומרות האונגרוש. ואם תמצא לומר שאפשר לחזור ממנהג הראשון, שואלין שגם במנהגם הראשון לא היו עושין נפיחה, עתה שהשעה דחוקה אם יש מקום להתיר לאבול הנפיחה. ע"כ"[91].

תשובה. כבר כתבתי פעמים על ענין כזה לרודיש יע"א[92] וגם עתה לא יש זמן רב לסידרוקאפסו[93]. וז"ל שם, בירושלמי דפסחים פרק מקום שנהגו (פ"ד ה"א) והביאו הרי"ף ז"ל בהלכותיו (פסחים יז, א) וז"ל, בר בון אומר כל דבר שאינו יודע שהוא מותר וטועה בו באיסוד ונשאל מתירין לו, וכל דבר שיודע בו שמותר ונהג בו באיסור ונשאל אין מתירין לו. וכתב ע"ז הר"ן ז"ל וז"ל, עוד אפשר לי לומר דבירושלמי נמי בבני תורה ונשאל דקאמר נשאל לחכם כענין היתר נדרים, שכל שנהגו איסור בדבר כענין נדר הוא, וכשהוא רוצה לנהוג בו היתר צריך שאלה, והכי מוכח פרק בתרא דנדרים (פא, ב) דאמרינן התם מאן תנא דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור אי אתה רשאי לנהוג בהן היתר כדי לבטלן משום שנאמר לא יחל דברו. הרי משמע מכאן דבמנהג לבד שנהגו בדבר המותר איסור, הרי הוא כמו נדר וצריך שלא לנהוג בו היחר. וכ"כ בטור או"ח שלהי הלכות יום הכפורים (סי' תרכד), וז"ל, החסידים ואנשי מעשה באשכנז רגילים לעשות שני ימים יום הכפורים ומתענים שני ימים וכו', עד וי"א מי שעשה פעם אחת שני ימים שוב אינו יכול לחזור בו לעולם, וכיון שקבלו עליו הרי הוא עליו באיסור כרת. ואדוני אבי הרא"ש ז"ל היה מתיר לישאל עליו, ע"כ. ושמעינן מכאן שאפילו בפעם אחת שנהג איסור בדבר המותר הוי כמו נדר, ונפל בו מחלוקת אם יש היתר לנדר כזה אם לאו, כנזכר.

ואומר אני שלענ"ד דעתי אפילו לדברי האומרים שמי שנהג איסור בדבר המותר והיה יודע שהוא מותר שישאל ויתירו לו, כעין נדר הניתר על ידי פתח וחרטה, היינו בדבר שמן הדין היה מותר לכולי עלמא כפי ההלכה הפסוקה בתלמוד או בפוסקים ז"ל, אבל ברבר שנחלקו בו חכמי ישראל, הללו אוסרים והללו מתירים, ונהגו במקום אחד כדברי האוסרים וקבלו כך עליהם, שוב אין לדבר הזה היתר בעולם בשום צד, ודי לנו המחלוקת שבין הרשב"א ז"ל והרא"ש ז"ל, שהרשב"א ז"ל (ח"ג סי' רלו) ס"ל שבדברים המותרים וכו' אין להם התרה וחמירי יותר מנדר, דאילו נדר יש לו התרה ואלו הדבדים הוה ליה כאיסור שאסרה תורה, דלא שייך ביה התרה. ואע"ג שהוא ז"ל לא כ"כ בודאי, הרי היש אומרים שהביא הטור כנ"ל כתבו כן בפשיטות. ואע"ג שהרא"ש ז"ל (פסחים פ"ד סי' ג) ואחרים[94] חולקים על זה, וסברי דיש התרה, יש לנו לומר רעד כאן לא פליגי אלא בדברים המותרים לגמרי ונהגו בהם איסור, דהוי כאיסור חדש, ועל כן הוי כמו נדר ויש לו התרה, כשאר נדרים שהם לאסור את המותר, אבל בדבר שיש בו מחלוקת בין התכמים ובמקום אחד נהגו כדברי האוסרים, לא קבלו עליהם איסור חדש לשיהא נראה כמו נדר, שהרי איסור זה אסור ועומד היה לדעת אותו חכם[94]. אעפ"י שאינו נראה כן מדברי הד"ן

91. מנהגם היה שהשוחט היה הולך לבית המטבחים שלהם, ושוחט שם חרבה בהמות, ומה שהיה רוצה היה לוקח לעצמו ומה שלא דצה היה משאיר, וכן לא היה הפסד כלל בטריפות, כי כל הכשרות היה לוקח והטריפות משאיר. כך נהגו עד לא מכבר גם בירושלים ושאר מקומות. כך שיכלו לנהוג בכל החומרות, כי לא הפסידו מזה כלל. 91*. על שאלה זו השיב גם מהרש"ך ח"א סי' קע"ח בקצרה. ודעתו ברבינו ומטעמיה. עיין שם 92. להלן סימן נ"ג-נ. ועי' גם להלן סימן מ"ב. 93. עיר קדובה לשאלוגיקי. להלן סי' מ"ב. 94. מובא דעות הפוסקים בזה בבית יוסף יו"ד סי' רי"ד. ובשו"ע שם סע' א' הביא ב' הדעות. ע"ש. 94*. להלן סי' ק"כ הביא לשון הטור ביו"ד סי' רי"ד שכתב: "דברים המותרים ואחרים הידעים שהם מותרים נוהגים איסור הוי כאלו קבלום עליהם בנדר ואסור להתיר להם, הילכך מי שנהג שלא לאכול בשר כו' עד צריך החרה ויפתח בחרטה" כו'. והרוקשה לו הא דבני כישן [שמזכיר להלן בסמוך], וכתב לחלק בין יחיד לציבור, ודייק כן בלשון הטור שפתח כרבים וסיים ביחיד. ע"ש. ולפי מה שכתב כאן, אין טעם להלק כין יחיד לרבים. וגם הכא הא

פרק מקום שנהגו (פסחים יז, ב בריבור הראשון) על דין המנהגות. ע"ש[95].

עוד אני אומר לענ"ד שמה שאמרו שיש לו היתר על ידי שאלה לחכם, היינו בדבר שאסרו בני המקום עליהם מעצמם דבר חדש שלא נהגו אבותיהם, אבל דבר שנהגו אבותיהם לא אפשר להתיר. וראיה לדבר אני אומר ממעשה דבני בישן (פסחים ג, ב) שבאו לפני ר' יוחנן ואמרו לו אבותינו לא היו הולכים מצר לצידן בערב שבת לפי שהיה אפשר להם אבל אנו אי אפשר לנו, והשיב להם ר' יוחנן כבר קבלו אבותיכם וכתיב ואל תטוש וכו'. ואם איתא אמאי לא התיר להם ע"י חרטה, כיון שהיו עומדים בדוחק ושלא היה אפשר להם לעמוד שלא לילך מצר לצידון בערב שבת. משמע ודאי שאי אפשר להתיר מה שנהגו האבות בו איסור. וכתבחי זה לפי שמדברי מהרר"י קארו נר"ו יראה מדבריו היפך זה ביו"ד סי' רי"ד[96]. ולא ידעתי מנין לו, שהרי לא ראיתי כן בדברי הפוסקים[97].

ועתה אכתוב כאן מה שכתבתי לק"ק סידרוקפסו ספרדים יע"א[98], וזה לשוני שם, לכאורה היה נראה דאי אפשר לשנות המנהג שכבר נהגו בו איסור, וכל שכן וקל וחומר ברבר זה שכפי הנשמע ברוב מקומות אשר הם תחת ממשלת המלך יר"ה במקום שיש יהודים אין עושים נפיחה, וכמו שנשמע מצפת תוב"ב אשר יש בה יהודים לדוב, והחכם השלם כמהר"ר שלמה שיריליו רצה לנהוג הנפיחה כמו בשאלוניקי, ומיזחה בידו הרב הגדול כמהר"ד יעקב בירב תנצב"ה ולא הניחה לעשות כן, עם היות יוקר הכשר שם ידוע[99].

אלא שאני אומר שמלבד זה היה ראוי לאסור הנפיחה שם, מטעם דנותנים עליו חומרי המקום שהלך לשם. והא לך לשון הר"ן ז"ל בפרק מקום שנהגו (פסחים יז, ב), ונמצינו למדין בתורת המנהגות שכל מנהג איסור שהוא בעיר אחת, כל שאינו מנהג בטעות אלא שהם החמירו על עצמם לעשות סייג לתורה, או לדבר שהוא מחלוקת חכמי ישראל ונהגו כדברי האוסר, כל בני העיר חייבין בו מן הדין וכו', עד וכן כל הנכנס מעיר אחרת לתוכה ואין דעתו לחזור לעירו הרי הוא כבני העיר, ולזה מסכים הרשב"א ז"ל בתשו' הנז'. ולא ראיתי להאריך בזה, ולהביא דעת התוס' בגמרא במסכת חולין, כי אם לקצר, כי היה די בזה לקיים האיסור. אלא שעם כל זה מצאתי ראיתי מ"ש הגאון מהר"ר יעקב ן' חביב זצ"ל בנדון שלנו, וז"ל, בוחן לבות הוא יבין דאי לא דמסתפינא מקול המולה הייתי אומר שראוי לשון נגד פנינו מאמרם ז"ל (יבמות יד, א) על לא תתגודדו לא תהיו אגודות אגודות, וכיון שגרושי איטלי"א היושבים עתה פה גם כל יושבי רומניי"א יצ"ו אחינו אנשי גלותינו לא היו מכשירים בדיקה בנפיחה, גם אנחנו נחזיק מנהגם הטוב כפי מה ששנינו נותנין עליו חומרי המקום שהלך לשם, וכו' ומיראת החמון מנעתי מזה. גם לסבה עצמית, כי מצאתי בבואי הנה חכמים ספרדים חסידים ואנשי מעשה ובפרט אביר הרועים זקן ונשוא פנים

ביחיד מיירי. ובדור דבאן ס"ל שרבר דהוי פלוגתא, גם יחיד שנהג אין לו התרה. ונראה דרבינו אובביה אחרי ריכשיה, וס"ל דגם בדליכא פלוגתא דברים המותרים כו' ליחיד דוקא מהני התרה, בדריק התם מלשון הטור, ובראיבא פלוגתא ונהג בהאוסרים לא מהני התרה גם ליחיד. ולעולם גם בדברים המותרים לכו"ע ונהגו איסור ס"ל דלא מהני התרה לציבור. וצ"ע. 95. כן חילק גם להלן סי' קכ"ט (שאינה אלא קיצור של תשובה זו שלפנינו). מהרח"ש בתשובה שנדפסה בשו"ת ר"ב אנג'ל סי' ה' [נד"מ בתוך תורת חיים הוצאת 'זכרון אהרן' ח"ב, בנוספות סי' ט' עמ' ל'], האריך לבאר דאין ראיה מד' הר"ן שחולק על זה. עש"ב. והפרי חדש בסי' תצ"ו במנהגי איסור רין ב', כתב שנכון הדבר כר' רבינו היבא שיש מחלוקת ואין שם חכם מובהק שיכול להכריע בין החולקים, אבל אם נהגו להחמיר על פי חכם אחד שנראה לו להחמיר בדין זה הגם שיש חולקים ומתירים ובא לשם חכם אחר ונראה לו להתיר מן הדין, נוהגים כמותו וא"צ התרה, דהו"ל מנהג בטעות. ע"ש. ובדבר משה ח"א יו"ד סו"ס ל"ג, כתב שרבינו מרבר במקום שדוב הפוסקים או לכה"פ מחצא אוסרים, אבל היכא שהרוב מתירין אזלי' בתר רוב. ושכן מבואר להלן כרברי דבינו בשלהי התשובה. ע"ש. ומשמע שעל ידי התרה הוא, וכן מבואר בר' רבינו להלן. ע"ש. ויתכן שהפר"ח שהתיר ללא התרה מרבר דווקא באופן שרק חכם אחד אסר ואין שני לו, ואחריו קם חכם אחר והתיר מכח מה שבירר שטעות ביר האוסר, בכה"ג דוקא אי"צ התרה. 96. שמפרש שם שאי אתה רשאי להחירם להם היינו ללא פתח וחרטה, ולאפוקי ממנהג טעות שאי"צ פתח וחרטה. ע"ש. 97. עי' עור בזה להלן סי' ק"ב וסי' קכ"ט. ומהרח"ש בחשו' הנ"ל [בנד"מ עמ' כ"ט] הביא בשם עצמות יוסף שאין לחכם ללמר להם שיתחרטו, כיון שבאו לשאול אם חייבים מן הדין השיב שחייבים. ומהרח"ש כתב שאינו מספיק, כיון שראה שהם רחוקים כו', ואמנם מרברי הרא"ש בפסחים [פ"ד סי' ג'] משמע כמהרשד"ם, אבל ברמזי הטור שם משמע כהב"י. עור הביא שבמהר"י קולון שרש קמ"ד כתב להדיא כמהרשד"ם שמנהג שהוקבע משום סייג וחומרא אין יכולים להישאל עליו, לא הם ולא ביניהם. ע"ש. אבל במשפט צרק ח"ב סי' מ"ז, האריך לדחות ד' רבינו, והוכיח מלשון הרא"ש [בפסחים שם] כד' הבית יוסף, שהרי כ' הרא"ש בחוך דבריו "בא לישאל אם יכול לזלזל כו' כההיא רבי ביישא לא יתיר לו". משמע דשפיר מהני התרה, אלא שכשהוא זלזול לא יחיר. ושפיר משמע שבני בישן רצו להיפטר מן הנדר ללא חרטה רק בטענה ר"אנן לא אפשר לן", ובודאי שאם היו מתחרטים היה מתיר להם. עש"ב. וכ"ב גם לתמידו של רבינו במשא מלך עמ' ר"ב [מהדו' שפיגל], שמר' הרא"ש מוכח כמהר"י קארו. ע"ש. וכ"ה בחשו' מהר"ם בן חביב [ירושלים תש"ס] סי' צ"א [ובקול גדול ס' נ"ב]. וע"ע בזה בפרי חדש א"ח סי' תצ"ו במנהגי איסור רין ח', שכתב שאין מר' מהרי"ק הנ"ל ראיה לד' מהרשד"ם, דמהרי"ק ס"ל כהרשב"א [הנ"ל בר' רבינו] שאפילו לאב אין התרה. ע"ש. ובשבות יעקב ח"ב סי' קמ"ג. ורבר משה ח"א יו"ד סי' ל"ג. ושד"ח בכללים מער' מ' כלל ל"ז דף קכ"ה ע"ב ר"ה בחב הרב. ורב פעלים ח"ג יו"ד סי' י"ז. וישכיל עברי ח"ב בקו"א יו"ד סי' ח-ט. ריביע אומר ח"ג יד"ד סי' י"א. 98. נמצא באורך יותר להלן סימן מ"ב. 99. עי' להלן סי' מ"ג הערה 138.

החכם השלם שמואל טראנקו ז"ל, גם החכם השלם הנעלה דון יאודה בן באן בנשת וחכמים אחרים מנהיגים על פי התורה והמנהג, ולמה לי להכניס עצמי בין ראשי ההרים. עכ"ל[100]. הרי שאלו גאוני עולם לא חשו למשנת נותנין עליו חומרי וכו'. וגם הרב כמהר"ר יעקב ז"ל שתק והודה לדברים.

ומה שנראה לענ"ד ולקצור השגתי טעם בזה, כי אפשר שלא אמרו זה רק ביחיד או יחידים שבאו למקום החומרא שהם בטלים לגבי בני העיר אשר באו שם. וכן נראה לדקדק מלשון הר"ן בתשו' סימן י"א[101], וז"ל, אין ספק שבני העיר יכולין להתקין ביניהם חוקים, ומיהו דוקא לאותם שנקראין בני עירם וכו', עד כיון שאינו מבני קהלם, ע"כ. פתח בעיר וסיים בקהל, אלא ודאי דהיינו עיר היינו קהל, אבל כאשר הם קהל בפני עצמם הרי הם כאילו יושבים אלו בעירם ונוהגין כמנהגם ואלו בעירם ונוהגין כמנהגם, ואין כאן מקום ללא תתגודדו וכו'. וכמו שכתב הגאון כמהר"ר דוד הכהן ז"ל (שו"ת הרד"ך) סוף בית י"ג וז"ל, ומ"ש הרמב"ם ז"ל (הל' ע"ז פי"ב ה"י) וכן בעל סמ"ג (לאוין סב) שבכלל אזהרה לא תתגודדו שלא יהיו שתי בתי דינין בעיר אחת זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, נראה שהם ז"ל רצו לומר כשיש בעיר חילוק מנהגין שחלק מהם נוהגין מנהג זה וחלק מהם נוהגין מנהג אחר, שבזה הדבר הם עושין ב' בתי דינין, אבל אינם ב' בתי דינין ממש בכל דבר ובכל ענין כמ"ש, וכמו שתמצא היום בשאלוניקי העיר הגדולה אשר היא עיד ואם בישראל - הספרדים הם בית דין בפני עצמן והאשכנזים ב"ד בפני עצמם, אלו נוהגין מנהגיהם כמבראשונה ואלו נוהגין וכו', עד מודים הם שאין כאן לא תתגודדו דכדרבא ק"ל, ע"כ[102]. והדבר ידוע שהיה מפורסם שהאשכנזים קדמו ליישב בשאלוניקי. וא"כ היה ראוי לגדור כל הבא אחריהם למנהגם, אם לא מן הטעם שאמרתי כנ"ל[103].

ומכל מקום לבי נוקפי, דבשלמא אם באו שם קהל אחד בבת אחת מהאנשים הספרדים ניחא, אפילו היו האשכנזים קודמין, אמנם עתה שבאו שם אחד לאחד והתחילו לנהוג כמנהג האשכנזים, מאן לימא לן דבכה"ג מותרין לשנות. ואעפ"י דאפשר לומר דגם בשאלוניקי היה כן, מכל מקום מי יודע מה תקנה עשו. לכן נראה בעיני שיעשו החרה למה שנהגו עד עתה אם ירצו לשנות ולחזור למנהג ספרד, ובפרט כי לבי אומר לי שמנהגם ער עתה היה לפי שלא היה יכולת בידם, וכאנוסים דמו, אם מצד שלא היה יכולת בידם וכו' לעשות עור, ואם מצד שהדין היה נותן כך כל זמן שהיו מועטין מחמת הדין שנותנין עליו חומרי המקום שהלך לשם, אבל עכשיו שעשו בית הכנסת לעצמם הו"ל כמו בני עיר שהלכו לעיר אחרת וקבעו דירתם שם, ונוהגין כמנהגם שבעירם הראשון. מכל מקום נראה בעיני שהטוב והישר היא להחזיק במנהג האשכנזים יצ"ו, ואם על כל פנים ירצו לעשות נפיחה ישאלו התרה על פי חכם. כל זה כתבתי לק"ק ספרד אשר בסידרוקאפסי יע"א, לפי שכולם או רובם רובא רמנכרא היו אנשים שעקרו דירתם משאלוניקי והלכו לשם ומנהגם היה בשאלוניקי לאכול הנפיחה.

אחרי הצעתי זאת אני אומר כי הטעם שאני אומר ומסכים שתחזורו למנהגכם הראשון להתנהג על פי הפוסקים הנהוגין והמפורסמים אצלנו הנ"ל, ראשונה שיש לנו לדעת דמשמע בפרק ב' דנדרים (טו, א) דדברים המותרים ונהגו בו איסור דהוי בבל יחל, היינו בל יחל דרבנן, לא מדאורייתא, דפריך התם ומי איכא בל יחל מדרבנן, ומשני אין והתניא דבדים המותרים ואחרים נהגו בו איסור אי אתה רשאי להתיר בפניהם שנאמר לא יחל. ופירש רש"י ז"ל[104], אי אתה רשאי לנהוג היתר בפניהם לבטל מנהגם דעובר משום בל יחל, ומן התורה אינו בבל יחל אלא מדרבנן, ע"כ.

ועוד אני אומר כי מן הדין האתגארוש שבאו לשם בסופיאה היה ראוי שיהיו נגרים אחריכם, שאתם הישובים ראשונה במלכות, והם באו בגבולכם לא אתם בגבולם. ואם כן הדברים ק"ו, אנו יושבי העיר הזאת שאלוניקי הספרדים, שכשבאנו בכאן מצאנו האשכנזים יע"א שלא היו אוכלין בשר

---

100. להלן סי' מ"ב ציינתי לשאר חכמי הדור שרנו ברבריו. ע"ש. 101. בחלק מהדפוסים נמצא בסימן י'. 102. על שאלוניקי בפרט עי' להלן שלהי סי' צ"ו, והער' 583 שם, וסי' קנ"ג והערה 967 שם. 103. בלומר היה ראוי לומר שיגררו הבאים אחר מנהג תושבי המקום, אם לא משום שבאו ופתחו בית דין לעצמם. ועי' בכל זה בחשו' אבקת רוכל סי' רי"ב, ובתוך דבריו כתב: ואם יטען טוען ויאמר הני מילי ביחיד בו' אבל קהל שבאו ממקום שנהגו להחמיר אינם בטלים כו', איכא למימר דליתא אלא כשם שיחיר צריך לבטל מנהג מקום שיצא משם כו' כך רבים צריכים לבטל מנהג מקום שיצאו משם לגבי מקום שהלכו לשם אם הם מרובים מהם. והביא ראיות לזה, ממ"ש בב"מ פ"ג ע"ב, ונחזי היכי נהיגי, בעיר חדשה, ונחזי מהיכן אתו, בליקוטאי. וכתב שם הנמוק"י ומהכא שמעינן דבעיר חרשה אם נודע רוב אנשיה מהיכן באו הכל במנהג מקום שבאו הרוב משם. 102. על שאלוניקי בפרט עי' להלן סי' קנ"ג והערה 967 שם. 103. בלומר היה ראוי לומר שיגררו הבאים אחר מנהג תושבי המקום, אם לא משום שבאו ופתחו בית דין לעצמם. ועי' בכל זה בחשו' אבקת רוכל סי' רי"ב, ובתוך דבריו כתב: ואם יטען טוען ויאמר הני מילי ביחיד בו' אבל קהל שבאו ממקום שנהגו להחמיר אינם בטלים כו', איכא למימר דליתא אלא כשם שיחיר צריך לבטל מנהג מקום שיצא משם כו' כך רבים צריכים לבטל מנהג מקום שיצאו משם לגבי מקום שהלכו לשם אם הם מרובים מהם. והביא ראיות לזה, ממ"ש בב"מ פ"ג ע"ב, ונחזי היכי נהיגי, בעיר חדשה, ונחזי מהיכן אתו, בליקוטאי. וכתב שם הנמוק"י ומהכא שמעינן דבעיר חרשה אם נודע רוב אנשיה מהיכן באו הכל במנהג מקום שבאו הרוב משם. עוד האריך בזה. וכתב שאפילו יתרבו במשך הזמן החדשים על התושבים מ"מ אמרי' רקמא קמא בטיל וכו'. ע"ש. אבל כבר כתבתי בהער' שם שנראה שמדבר באופן שאין להם בי"ד נפרד, שהרי ביש להם בי"ד נפרד כתב שם באבק"ר סי' ל"ב בר' הרד"ך ורבינו, דליכא משום לא תתגודרו. ע"ש. ועי' גם כמהריב"ל ח"ג סי' י"ד, שכתב שאם באים רבים מעיר אחרת, לא אמרי' קמא קמא בטיל. ומשמע שמדבר אפילו בשאין להם בי"ד נפרד, אבל מרבר כשהבאים הם רבים. אלא דלפו"ר לא ס"ל הך סברא דקמא קמא בטיל. ע"ש. וע"ע בסמוך, דמבואר שו' רבינו כהאבק"ר הנ"ל, דהיכא שלא באס הרבים יחר אמרי' קמא קמא בטיל. 104. ירוע מכבר שהמפרש לנרים אינו רש"י. והראשון שב"ב הוא כנראה הבית יוסף או"ח סי' כ"ז ויו"ד סי' רי"ז, שמזכירו בתואר "המפרש". עי' שם הגרולים מער' גרולים ערך רש"י.

על ידי נפיחה, והיה לנו לקבל חומרות המקום שבאנו בו, עכ"ז נראה לחכמים ההם קרושים אשר בארץ המה נ"ע וגם הגאון מהר"ר יעקב ן' חביב זצ"ל הודה לדבריהם, אעפ"י שלא היה נראה לו כך מחחילה. בגדון דין שהודבר להיפך, על אחת כמה וכמה שיכולין אתם לנהוג במנהגם הקדום, הוא המנהג שנתפשט ברוב העולם ע"פ הפוסקים המובהקים הנ"ל. וכמעט שהיה אפשר לומר שהאונגארוש יע"א טעו לחחזיק בקולות שהיו נוהגין בארצם, כי מחוייבים היו לקבל החומרות שלכם, אם לא שנאמר הטעם הנ"ל, שכיון שהיו לשם קהל מהם ואלו שבאו שם יחד ונחשבו כעיר בפני עצמה. ומכל מקום כל שכן שאר הקהלות יצ"ו שיכולים לנהוג כמנהגם הקדום לא כמנהג האונגארוש אשר באו מחדש. ואם נפשך לומד תינח אם לא קבלו הקהלות מנהג האונגארוש עליהם, אבל עתה שכבר קבלו עליהם מנהגם איך אפשר להם לפרוק עול המנהג ההוא מן החומרות, רבקולות פשיטא שלא היו יכולין לנהוג כמנהגם. ואם נהגו קולותיהם נראה שהכל היה בטעות ומנהג טעות אינו כלום.

וכן אומר לי לבי שמה שנהגו עד עתה הקהלות כמנהג האונגארוש אינו נקרא מנהג, לפי שכבר כתב מהר"ם ז"ל כמו שהביא המרדכי ז"ל ריש פרק מקום שנהגו (סי' תרב), והוא שכשהתחילו לנהוג היה דעת להתנהג כן לעולם, אז הוא דאמרינן שאינן יכולין לבטל המנהג או שצריכים התרה. מכאן נראה בעיני שבכל מקום שאנו אומרים "מנהג", צריך שבכוונת המכוון קבלו עליהם כן, ורעתם היה לנהוג כן לעולם, לא שנהגו כן במקרה או לסבת מה, באופן זה אינו נקרא מנהג שנהגו.

וכן נראה בעיני מתוך דבריכם שמה שאתם אומרים שנהגתם כמנהג האונגארוש, לא שקבלתם כך מעצמכם להניח מנהגכם וליקח מנהג האונגארוש, אלא שלהיות לא נמצא שוחטין ובודקין ביניכם והיה בשר בשובבי, לא חששתם לבטל חומדות האונגארוש ונמשכתם אחרי מנהגם במקרה[105]. ואם כן הוא האמת, לא היה צריך אפילו היתר גם אותם שבאו שם מחדש, כיון שהם קהל היו יכולין לנהוג כרצונם על פי התורה, דדמו לאנשי עיר הזאת עיר ואם בישראל שעשו כן על פי גדולי עולם. ולהיות כי המנהגים אשר אתם אומרים שנוהגים האונגארוש הם מנהגים זרים, ובטלה דעתם אצל רוב העולם, ואפילו שימצא איזה פוסק אומר כן, כיון שרוב הפוסקים רובא דרובא גדולים בחכמה ובמנין לא סברי הכי, הלכה כדבים. ועל כן אני אומר שאפילו שנהגתם כמנהגם מדעת, כיון שהוא מנהג זר כנגד הפוסקים דובם בכלם, יש התרה למנהג זה, כמי שנהג איסור בדבר המותר וידע שהיה מותר, ויש לסמוך על הרא"ש ז"ל והמסכימים לדעתו שיש התרה. וכן ראיתי למודי הרב הגדול מההרי"ט ז"ל, שהתיר לאחר שנהג שני ימים כפור[106]. וכל שכן אם כוונתי לאמת שמתחילה לא נהגתם כן מדעת אלא שקרה כן במקרה כנזכר, שאז אפילו התרה לא היה צריך. ומכל מקום הטוב והישר לצאת ידי ספק שיתירו לכם ג' מאותם העובדים ושבים שאינן מתושבי הארץ, בתנאי שיהיו יודעים, או לפחות אחד מהם.

אבל בענין הנפיחה אין אני מסכים להתיר אפילו על ידי התרה, כיון רכתב הר"ם במז"ל בהלכות שחיטה (פי"א ה"ז) וז"ל, מן הדין היה על דדך זו שאם נמצאת הריאה תלויה בסירכות כמו חוטין אם היו מן האום של ריאה ולדופן או שהיו ללב או לטדפש הכבר שחותכין את הסירכא ומוציאין את הריאה ונופחין אותה בפושרין אם נמצאה נקובה טריפה ואם לא נתבעבעו המים הרי היא שלימה מכל נקב ומותרת כו', עד ומעולם לא ראינו מי שהורה כך ולא שמענו מקום שעושים בו כך, אעפ"י שאלו הן הרבדים הנראים מדברי חכמי התלמוד. הרי א"כ משמע שהרמב"ם אוסד הנפיחה. גם הרא"ש ובנו בעל הטורים כן נראה מדבריהם, שלכל מקום שתסרך הריאה טריפה. גם יש מקומות רבים וגדולים שאינן נוהגים הנפיחה, כמו שזכרתי למעלה שהר' הגדול מהר"ר יעקב בירב זצ"ל מיחה ביד החכם השלם כמהר"ר שלמה שדיליו זצ"ל שרצה לנהוג הנפיחה בא"י תוב"ב ולא עלה בידו, אעפ"י שיש שם קהל גדול מאנשי העיר הזאת שלוניקי יע"א, ולא הניח כמהר"ר יעקב הנזכר לעשות נפיחה בשום אופן. א"כ גם אתם ק"ק אשר בסופיאה אשר נהגתם איסוד בנפיחה מימי קדם קדמתא, יש לכם להחזיק כמנהגכם, ואיני דואה מקום להתיר, כיון שיש פוסקים גדולים אוסרים הנפיחה, וגם במקומות רבים כמו בקושטאנטי' יע"א עיר גדולה לאלהים ובצפת תוב"ב ובמקומות אחרים נהגו כן לאסור הנפיחה, גם אתם אין לשנות מנהגכם בזה. הנראה לענ"ד כתבתי.

---

105. גם מהר"י אדרבי בדברי ריבות סי' נ"ב דן בשאלה זו שנשאל רבינו מבני סופיא, וכתב כדבריו דלא חשיב מנהג בלל מהאי טעמא. ע"ש. [ומתוך דבריו נראה שראה ד' רבינו, והסכים לפסקו להתיר שאר חומרות ולא הנפיחה, כדמסיק רבינו להלן]. 106. פסק זה הובא מכאן בתשו' מהר"י טאיטאצאק יו"ד סי' ה'. וציין שם לתשו' מהרח"ש הנ"ל [בנד"מ עמ' ל"א] שכתב שהטעם הוא משום ראיכא פלוגתא אי מועיל התרה בדבר שנהגו, ומילתא דדבנן היא, הוי ספיקא דדבנן לקולא. בלומר הגם שספק יום הכיפורים הוא דאורייתא, מ"מ לכו"ע מדאורי' יש לו התרה למי שנהג חומרא בו', ומדרבנן הוא דתלקו אם יש לו התרה, משום "אל תיטוש תורת אמך". וביון שיש פלוגתא אי מהני התרה, אמרי' ספיקא דרבנן לקולא. ועי' גם בשיורי ברכה ביו"ד סי' רי"ד אות א', שהוכיח מלשון הרא"ש והשו"ע שדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור כו' הוי מדרבנן, דליכא משום לא יחל כו' מדאורי' בל שלא הוציא בשפתיו. ע"ש. ובאחיעזר ח"ג סי' פ"ד.

סימן מא[107]

ראובן שוחט ובודק, וקצת אנשים שנגע יראת ה' בלבבם היו נזהרים מלאבול מידו, להיותו מוחזק בעיניהם לבלתי ירא שמים, ואחר ימים נמצא יצתה טרפה מתחת ידו פעמים שלש, והוחזק כן בשלשה מקומות, ניקופול, סופיא, בידין, וכשנתברר להם כן העבירוהו, ועמד כן שבעה או שמונה ימים, ומקצת מאנשי קהלו חזרו לאבול משחיטתו, באמרם שהיה עני ואין לו על מה שיסמוך, גם שקבל דברי חברות, ואנשים אחרים נזהרים עדיין מלאבול משחיטתו. ומכל מקום הבלים אשר בשל בהם עד עתה לא הכשירו אותם, אלא שיחיד חרד על דבר ה' הכשיר בליו בראוי, ושאל השואל אם הדין נותן כאותו יחיד, או כשאר האנשים שלא חששו להכשיר בליהם, או אם הדין נותן להחזירו, כיון שקבל עליו דברי חברות, או אם נאמר שאין מועיל כאן קבלת דברי חברות.

עוד שנית נויה אחת שבשלה בשר בשר בקדרה באופן שאין שם איסור אחר רק בישולי גוים, אם אותה קדרה נתערבה כשעה שהיו מדחיצין אותה עם אחרות במים רותחין, אם נאסרו הקדרות, אם לא. וכן שפוד שצלה בו גוי בשר, וחזרו וצלו בשר, אם נאסר הבשר השנית והבלים אשר נבנם בהם הבשר הצלי. על הכל יבא דבר מורינו. ושברו כפול מן השמים.

תשובה. על ראשון דאשון ועל אחרון אחרון. האמת כי נראה דבר פשוט הוא יותר מביעתא בכותתא שזה הבודק תשובתו קשה עד מאד, וכמעט אין לו תקנה. שהרי כתב הרשב"א בתשובה (ח"א) סימן תרל"ב, שצריך שראינוהו שדואג על מה שאירע לו ומתאנח על כך, אז מקבלין אותו, אבל אם כדי שיחזירוהו למלאכתו ואומנותו, צריך לחוש הרבה, והכל לפי מה שהוא אדם, והמקבל דברי חברות צריך לחוש הדבה לקבל בפני ג' חברים (עכ"ל הרשב"א). הא למדת שכדי לקבלו בקבלת דברי חברות צריך שיהיה מוחזק לאדם כשר ושראינו בבירור שהיה דואג ומתאנח על מה שאירע לו, שאז יראה שאין תשובתו לסיבת מניעתו מן האומנות, דק כאיש מצר על עונותיו לבד, מבלי פנייה אחרת. ואף גם זאת לא נתיישב בעיני הרא"ש כמו שנראה מתשובתו שכתב, שהביא רבינו ירוחם[108].

גם יש תשובה אחרת מהרשב"א (ח"א סי' תקצד), ומחמיר אפילו במקום שהיה אפשר לשוחט להתנצל, לפי שנראין בדברים שהיה מקל בבדיקת הסכין, כתב שמעבירין אותו, אלא שאם יראה שהיה כעין שגגה ושהוא אדם כשר מחזירין אותו, ובלבד שיקבל דברי חברות כו', עד אם יראה כמקל ופושע ראוי שלא להחזירו אפילו בקבלת דברי חברות. נראין הדברים האלה מסכימים לדברי הרא"ש[109]. גם מעשה היה בימי הריב"ש (סי' קיג), ובשביל חשד פעם אחת סלקו לטבח מאומנותו, אעפ"י שלא היה שם אלא חשד ואמתלאה לבד, והביא ראיה מתשו' הרשב"א שכתבתי[110].

ונראה שיש עוד להחמיד בדבר הזה כמו שאכתוב, כי כפי מה שנאמר לי אלו הבודקים אשר באלו המקומות אינם מושכרים מן הצבור, שיתנו להם פרס כך וכך לשבוע או לחדש, וא"כ הם חמורים יותר מאותם שהם מושכרים מן הצבור, כמו שאבאר. כתב הטור יו"ד סי' קי"ט, המוכר דברים האסורים מעבירין אותו ומשמתין אותו, ואין לו תקנה ליקח ממנו כו', יע"ש. וכתב הרב הגדול מהר"ר אליה המזרחי בתשובותיו (מים עמוקים סי' כו) דמאן דחשיד דעביד איסור מחמת הנאת ממון, אז מעבירין אותו בפעם ראשונה, וצריך להענישו, דמשמתין ליה כו'. כנז' בלשון הטור. ויש דין ב'[111], באותם שמושכרים מן הצבור, שאין להם ריוח בכשרה יותר מבטרפה, ויוצא טרפה מתחת ידם, שאלו ג"כ מעבירין אותם בפעם דאשונה, אלא שתשובתם מספיק בקבלת דברי חברות בפני שלשה ובלי דמאות. ונראה[112] לי שאלו הטבחים שלוקחים האלמיעדילי"א נכנסין בגדר הראשון, כי בכל התורה כולה שוה ממון כממון, ושוה פרוטה ממון מיקרי, שהאשה מתקדשת בשוה פרוטה, ע"כ לשון הרב הנז"ל. הרי מתוך דבריו אתה רואה שהיוצא טרפה מתחת ידו אפילו בפעם אחת לבד, אם היה הנאה לטבח ההוא אפילו בפרוטה[113], נכנס בגדר המוכר דברי האסורים, שכתב הטור דמשמתין אותו כו'. וכל שכן וקל וחומר האיש הזה אשר שאלת עליו, מסתמא יש לו ריוח בכשרה יותר מבטרפה, ויצתה טרפה מתחת ידו פעמים שלש, כאשר כתבת, ואוי לו ולמזלו לאוכל בשר נמכר ע"י משחיטתו, כי תשובתו קשה עד מאד, וכמ"ש. ודי בזה לענין הנוגע בטבח הזה שותפו של עמלק[114]. והמרחם עליו

---

107. רפו"ר ח"א סי' ג'. 108. כוונתו לתשו' הרא"ש בלל כ' סי' ב"ט. מובא ברבינו ירוחם תולדות או"ח נט"ו ת"ה דף קכ"ד ע"ד, ובית יוסף יו"ד סי' קי"ט. וע"ש בשו"ע סע' י"ח. 109. עי' בתשו' מהרי"ט חיו"ד סי' ט"ו ד"ה ומייתי מר, מה שביאר בתשו' הרשב"א הללו שגראות כסותרות [כמו שהעיר רבינו], שכתשו' הראשונה נראה שמרגיל קבלת דברי חברות אף לפושע, ובתשו' האחרונה נראה שלא מועיל אלא לשוגג. ע"ש. וע"ע בתשו' מהר"ם לובלין סי' ע'. וגנת ורדים יו"ד כלל א' סי' ב'. וחיים ביר סי' ה'. 110. עי' בזה גם להלן סי' נ"ב. וע"ע במבי"ט ח"א סי' קל"ז. וחקרי לב יו"ד ח"ב סי' קס"ז. וחיים ביר סי' א'. 111. בראב"ם שם. ע"ש בשלחי התשובה. 112. ל"מ לשון זה בראב"ם לפנינו. 113. עיין בזה בורע אמת ח"ב סי' א' (העיר שם על הכנה"ג סי' קי"ט, שכתב בשם רבינו לחלק בין בין הנאה מרובה למועטת. דליתא), ובברכת יוסף [לגר"י לנדא] יו"ד סו"ס ו'. 114. עי' קידושין פ"ב ע"א.

אמר לו אבשלום אל אמשלי אל אמר לו אבשלום אל אמר לו אבשלום אל אמר לו אבשלום

מנהג, ואין בזה משום אל תטוש תורת אמך. ע"כ. וכן הסכים הפרי חדש (סימן תצו סעיף ז). וכן העלה בשו"ת בית דוד (חאו"ה סימן ריד), והביא סמוכין להילוק זה מתשובת מהר"ם אלשקר (סי' מט), ושכן כתב גם בספר המדת ימים (דף י ע"ב), ולכן העלה בשו"ת בית דוד הנ"ל, שהנוהגים שלא לאכול בפסח מצה אלא רק מחטה מבוררת, (כמו שהביא מנהג זה הטור או"ח סי' תנג), אין בניהם חייבים להחמיר בזה, כיון שאין זה אלא מנהג של יחידים, ולא מנהג של כל העיר בכללה. עכת"ד. וכן העלה חגאון רבי משה אמאריליו בשו"ת דבר משה (חיו"ד סי' לב). וכן פסק הגאון רבי מרדכי אשיאו בשו"ת הגיד מרדכי (בליקוטים שבסוף הספר דף ב ע"א). וכן כתב הגאון רבי יעקב שאול בספר קול יעקב (דרוש ט"ו, דף מו סוף ע"ב). וע"ע בשו"ת זרע אמת חלק ג' (חיו"ד סימן קכא). ובשו"ת מילי דעזרא (חאו"ח סי' ו). ע"ש.

ויש להוסיף עוד מ"ש הגאון רבי יוסף שטיינהרט בשו"ת זכרון יוסף (חיו"ד סי' יד), שבודאי אין הסברא נותנת שיהיו הבנים מחוייבים לנהוג חומרות אבותיהם, אלא אם כן הבנים עצמם נהגו כן אחרי שעמדו על דעתם, וכאותו מעשה של בני בישן, שמשמע בגמרא (פסחים נ:), שלפני שבאו לשאול מרבי יוחנן היה מעשה אבותיהם בידיהם שלא ללכת בערב שבת מצור לצידון, וכן הנהיגום אבותיהם מנעודיהם לנהוג בדרכיהם. ולכן השיב להם רבי יוחנן כבר קבלו אבותיכם עליהם, ויש בזה משום אל תטוש תורת אמך. וכן הדין בכל מנהג טוב שנוהגים האבות ומרגילים גם את בניהם להתנהג כן לאחר שגדלו, שנחשב כנדר גם לזרעם אחריהם, מה שאין כן אם הבן לא התחיל להתנהג מעולם במנהג הטוב של אביו, הדבר ברור כשמש שאין חבן מחוייב להתנהג בפרישות ההיא. ע"ש. וכן העלה בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סי' רמט), שהסומך על שלחן אביו, ובבית אביו נוהגים באיזו חומרא, כגון שלא לאכול אווזות מפוטמות, אין זה נחשב כנדר לגבי הבן, שיצטרך לנהוג כן, וכמ"ש בשו"ת זכרון יוסף (חיו"ד סי' יד), שמה שנפסק ביורה דעה (סי' ריד) שהבנים צריכים לקיים מנהג אבותיהם, זהו דוקא כשהנהיגו כן את בניהם, כאותו מעשה של בני בישן, אבל לא שמענו מעולם שאם האב נוהג בפרישות בכמה דברים, שיצטרך הבן לנהוג כן אחריו, אלא אם כן קיבל הבן חומרות אלה על עצמו. עכת"ד. ולא אכחד כי לכאורה יש לפקפק בחילוק זה, שאם כן למה היה צריך רבי יוחנן לאסור עליהם לבטל מנהגם משום שאבותיהם קיבלו על עצמם, ונאמר אל תטוש תורת אמך, הרי בלאו הכי כיון שגם הם עצמם נהגו להחמיר בזה, נחשב להם כנדר, ואינם רשאים לבטלו, כמ"ש בנדרים (טו.) דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם, שנאמר לא יחל דברו. אלא ודאי שהמעשה של בני בישן היה שעדיין

לא נהגו הבנים איסור בדבר, ואפילו הכי נאסרו משום מנהג אבותיהם, שנאמר אל תטוש תורת אמך. וכן מבואר בקרבן נתנאל על הרא"ש (פסחים פרק ד סי' ג, אות ה). ובשו"ת זרע אמת ח"א (סי' סט, דף עה ע"א). ע"ש. ומצאתי בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב (סי' רנט אות יד) שתמה כן על הזכרון יוסף הנ"ל. ע"ש. [וי"ל שהוצרך ר' יוחנן לכך, לפי שמה שנהגו הבנים איסור, היה מקום לתלות שנהגו כן בטעות, בחשבם שהדבר אסור מן הדין, ולא משום נדר וסייג, לכן בצירוף שנהגו אבותיהם איסור בדבר ביודעם שהדבר מותר ובכל זאת קיבלו על עצמם להחמיר, והנהיגו כן את בניהם, הבנים נמשכים אחר אבותיהם, ואין להתיר להם].

ומכל מקום יש להקל בנידון שלנו על פי החילוק הראשון שכתבנו, על פי גדולי האחרונים שדוקא מנהג שנהגו בו רוב אנשי העיר, אין בניהם רשאים להקל לבטל מנהג אבותיהם, משום אל תטוש תורת אמך, מה שאין כן במנהג יחידים. וכן כתב הגאון רבי יוסף חיים בשו"ת רב פעלים ח"ב (חיו"ד סי' כג, בד"ה ברם), שכל שהמנהג להחמיר הוא נחלת איזה יחידים, ואינו מנהג ברור בכל אנשי העיר, אין הבנים צריכים לנהוג כמנהג אבותיהם. ולכן במקום שכמה משפחות נהגו להחמיר להמתין ביולדת ארבעים יום לזכר ושמונים לנקבה, אין בנותיהן שנישאו חייבות ללכת אחר מנהג אמותיהן להחמיר בזה. וכן משפחות שנהגו שלא להתחיל לספור שבעה נקיים אלא לאחר שבעה ימים מיום ראייתן, אין בנותיהן חייבות לנהוג חומרא זו, אלא יכולות לספור שבעה נקיים כרוב נשי העיר וכו'. ע"ש. (וראה עוד בשלחן גבוה סי' תנג סוף סק"ה, ובשו"ת מעט מים ס"ס עט). ובנידון שלנו אפילו כל אנשי אותה עדה נהגו בעודם בחו"ל להחמיר, ופשט מנהגם בכל תושבי העיר, הרי מיד כשעלו ארצה על מנת שלא לחזור לחו"ל, היו רשאים לנהוג כמנהג ארץ ישראל להקל, וכמו שהורה מרן בשו"ת אבקת רוכל (סי' ריב). וכן פסק הגאון רבי בנימין מרדכי נבון בתשובה, שנדפסה בקובץ „סיני" (טבת תש"ט, עמוד רט). ע"ש. לפיכך אע"פ שהם בחרו להמשיך במנהגם להחמיר, אין בניהם חייבים להחמיר כמנהג אבותיהם, ואין בזה משום אל תטוש תורת אמך, כיון שרוב התושבים בארץ ישראל נוהגים להקל כדעת מרן שקבלנו הוראותיו. (ועיין בשו"ת חות יאיר סי' קכו). וראה להגאון רבי יעקב פראג'י בשו"ת מהרי"ף (סי' נט) שכתב, שבמקומות אלה שאנו פוסקים כדברי מרן, שהוא מרא דאתרא, הרי דבריו הוקבעו כהלכה למשה מסיני שאין בה שום מחלוקת כלל, וכל הנוטה מדבריו אפילו מקולא לחומרא, הרי הוא כאילו נוטה מדברי התורה, ומזלזל בכבוד רבותיו. ע"ש. וכיוצא בזה כתב הגאון רבי ברוך בנימין בשו"ת משפטי צדק (סוף סי' צה). ע"ש. לפיכך יותר נכון שהבנים ינהגו כדעת מרן וכמנהג ארץ ישראל, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים.

הוא מחוסר לעיר ולחוקים מן הי"שוב, ובכל ליל החול עסוקים בסלאכתם.

בליל שבתות אלא מפני הסכנה, ופירש רש"י, שבתי הסכנה שלהם שבת לגמרי. וכתב הרב מוהר"ר יחזקאל הלוי ז"ל לומר ברכה מעין שבע

תשובה, אי אלא?

בפסח שחל ליום ראשון, לומר פסח בתחלת הלילה

שאלה: בפסח שחל לאחר השבת, האם תשלים אחר שעברו לפני חצות הלילה, רק נגלה מעשה מסייעים הם בידם לקבל הגמרות אחרים, ואין צורך בהתרה כלל.

סימן יג

הערה הנו בה ר"ל לחלק המבחר, והמעיבו כאן בהמנהגם אבל בשבתם אינו אינו אינו

כדרכה[22], וכל שכן דבשביה הקילו[23]. ואם כן אם הוא כהן מטעם שבויה אינה אסורה עליו, אבל מטעם שניאת ונבעלה לזה דהויא בעילתה באונס דלישראל שריא, לכהן מיהא אסורה.

ואם יש שלבו נוקפו תנא מזה ומזה.

וזהו אם היתה ודאי קטנה או ודאי נערה כשקיבל אביה קידושיה. ואם הוא ספק נריכה גט משניהם, ואם ילדו יגרש ראשון ויקיים שני, אבל לגרש שני ויקיים ראשון לא, שלא יאמרו החזיר גרושתו אחר שניאת. ומי הוא ראשון ומי הוא שני, מספר כתובתה נלמוד ממי ניאת.

ואף על פי שלא נתקיים חייב לפרוע, הודאת בעל דין כמאה עדים דמי[24], והרי הוא מודה שנתחייב לה אומו ממון. ואם כתב לה מאתים והיתה בעולה ורנה ליזוק בנכסיו, כבר אמרו[25] אם רנה להוסיף לה אפילו מאה מנה מוסיף. ולכתוב לבעולה במולתא כרלון הבעל, לא חיישינן כבהא למחזי כשיקרא[26].

ולענין ממונא חייב ישכר לפרוע לו שכרו והוצאותיו ובטול ריוח מעותיו, וגם חייב לתת לבתו כמשפט הבנות לפי ממונו, ולפרנסה שמין בחב[27] כאילו לא ניאת עדיין, שאין מן הדין שיהיה נגרע ערכו מפני שנשאה לשם שמים שלא בפניו, ואולי שיזכה, ומלאכה גדולה עשה להציל את הכבשה מפי אריות שואגים.

והמחזיק בידו ישא ברכה מאת ה'.

ענין קעט

במקומות שיש קהילות חלוקות במקומותיהם, שהם כמו שני בתי דינין בעיר אחת פלג מורין כבית שמאי ופלג מורין כבית הלל, דלית ביה משום לא תתגודדו[1] לא תעשו אגודות אגודות כדאיתא בפרק קמא דיבמות[2], ונשא איש מאנשי קהילה אחת אשה מאנשי קהילה אחרת, אין ספק שהאשה היא נכללת עם בעלה בכל חיובין, דאשתו כגופו בכל הדברים, ונפטרה מקהילת בית אביה. ודבר זה מלתא דפשיטא היא, ואין בו ספק, שלא יהיו שניים מסובין על שולחן אחד חלוקין בעיסוקיהן, האסור לזה מותר לזה, אם[3] היו הקהילות מורדות זו מזו מחמת איזו תקנה ביניהם. והשאלה איה אלא אם נתאלמנה האשה אם היא חוזרת לבית אביה כאשר היתה קודם שניאת, או תישאר עם בית בעלה כאשר היתה קודם שנתאלמנה.

ונראה, שאם יש לה זרע ממנו תישאר עם זרעה בכלל חיוביהם ותקנותיהם, ואם אין לה זרע ממנו תשוב לבית אביה.

ודבר זה נלמד מן התורה ומדברי חז"ל.

מן התורה, בת כהן שניאת לישראל נפסלה מן התרומה, נתאלמנה, אם יש לה זרע נפסלה, אם אין לה זרע חוזרת לבית אביה[4]. וכן בת ישראל שניאת לכהן אוכלת בתרומה שנאמר[5] כל טהור בביתך יאכל אותו, או מן הכתוב[6] וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו, נתאלמנה, אם יש לה זרע אוכלת בתרומה בשביל זרעה, אם אין לה זרע אינה אוכלת, אפילו יש לה עובר, שנאמר[7] וילד ביתו הם יאכלו בלחמו, ופירשו בפרק הערל[8] ילוד מאכיל שאינו ילוד אינו מאכיל. הרי למדנו מן התורה שהאלמנה הולכת אחר זרעה בין זכר בין נקבה.

מדברי חז"ל, מה ששנו במסכת שמחות[9] אביה אומר מיקבר אצלי ובעלה אומר מיקבר אצלי קוברין אותה אצל אביה, ואם יש לה בנים ואמרה קברוני אצל בני קוברין אותה אצל בניה. ואף על פי שיראה מזה דמסתמא קוברין אותה אצל אביה אפילו יש לה בנים, אין נלמוד מזה לנדון שלפנינו, שבענין קבורה יש טעם לקוברה אצל אביה מן הסתם ממה שאמרו בירושלמי[10] שמותר לפנות המת בתוך שלו אפילו מהמכובד לבזוי משום דערב לאדם בשעה שהוא מונח אצל אבותיו, ולפי זה אפילו אמר בעלה מיקבר אצלי מיקבר אצל אביה אף על פי שבחייה היא נמשכת אחר בעלה. אבל בנדון הזה יש ללמוד, כיון דאם אמרה קברוני אצל בני היא נקברת אצל בניה, הוא הדין שהיא נשארת עם בניה בחיוב שהיתה כשהיה בעלה קיים, כיון שקרובי אביה יכולין לכוף לבניה שתהא נקברת עמהם, כדמוכחא ההיא ברייתא דבכפיה חייבי, מדתניא שיכולין קרובי האב לכוף לבעל לקוברה אצלו מפני שהוא חייב בקבורתה כדאיתא התם[11], והוא הדין שאם בניה אינם רוצים שתיקבר אצלם והיא רוצה להקבר אצלם שכופין אותם ותיקבר אצלם, שהיא

22 עי' בט"ז אה"ע סי' ז ס"ק יג שאוסר בזה, דחיישינן שמא הערה בה שבאי. ובב"ש שם ס"ק א נוטה להתיר. ועי' בשו"ת אבני שיש (לרש"י אביטבול מצפרו) ח"א סי' טו. 23 בתובות בג, א. 24 גיטין מ, ב. 25 כתובות נד, ב. 26 וכרבנו פסק בפסקי הלכות לד"ר פרידמן מקרלין הל' אישות פ"י ח"ג אות לח. 27 שם סח, א.

קעט. 1 דברים יד, א. 2 יד, א. 3 כ"ה בכתה"י. בדפוסים: 'ואם'. 4 ויקרא כב, יב-יג. 5 במדבר יח, יא. 6 ויקרא כב, יא. 7 שם. 8 צ"ל בפרק אלמנה לכהן גדול, והוא ביבמות סז, א. 9 פי"ד ה"ו. 10 מו"ק פ"ב ה"ד. 11 שמחות פי"ד ה"ז.

נמשכת אחריהם כמו שהיתה נמשכת אחר בעלה. וכיון שדינה בקבורתה עם בניה כדינה עם בעלה, הוא הדין לכל הדברים דינה עם בניה כדינה עם בעלה[12].

ודינה אם נתגרשה כדינה אם נתאלמנה.

ענין קפ

תנס.

ראיתי הגט הנמסר בתנם בשביל מרע שגירש את אשתו.

וזה לשון התנאי הנכתב בתוך הגט, וכדו פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי מעכשיו אם לא מתי מחולי זה לא יהא גט, ואם מתי יהא גט, ואם לא מתי לא יהא גט די תהוין רשאה ושלטאה בנפשייכי.

וזה הגט אפילו היה אפשר להכשירו, הסופר שכתבו ראוי לפוסלו. שאפילו היה אפשר בדיעבד להכשיר גט שנכתבו בו התנאים קודם התורף[1] כדעת קצת מהגדולים[2], אבל לכתחילה אין ראוי לסופר מובהק לעשותו להכנים ראשו בין המחלוקת, שהרי לפי דעת הרמב"ם ז"ל[3] אם נכתב קודם התורף, וזהו הרי את מותרת לכל אדם, היא ספק מגורשת, וכן היא הסכמת הרשב"א ז"ל[4], וכל שכן לדעת הריא"ף ז"ל שכתב בתשובה[5] שאם כתב תנאי הגט בתוכו הוה ליה לבעל זכות בו ואינו כריתות. והרא"ש ז"ל אף על פי שנראה לו כדעת המכשירין, כתב בתשובה[6] שלא מלאו לבו להקל, וכל מה שהורה הלכה למעשה בתשובה הוא אם כתב אם מתי מחולי זה קודם התורף ואחר התורף מזר וכתב אם לא מתי לא יהא גט ואם מתי יהא גט מעכשיו, שכיון שלא נכפל קודם התורף לא תשיב תנאה. ואף על פי שהרב ז"ל מגמגם לומר דלא תשיב תנאי דאם מתי מעכשיו אלא כקביעות[7] זמן, לא נראה לי כן, שאם לא היה תנאי לא היה צריך לכופלו והן קודם ללאו. אבל מכל מקום לא מלאו לבו להקל אפילו בדיעבד להכשיר הגט אם נכתב התנאי קודם התורף, דהיינו הרי את מותרת לכל אדם. וכבר ראיתי מה שכתב בעל העיטור[8] בזה.

ואם הגדולים הם מוששים להחמיר, איך יקומו הנערים וישתקו לפנינו לתוק המביא לידי גילוי עריות, לכתוב תנאים בתוך הגט מה שלא נמצא בשום נוסח. שהסופרים שאינם בעלי הוראה אינן רשאים לכתוב אלא נוסחאות הנמצאים לראשונים, ואם מעצמם ירצו לתוק ואין להם שורש בהלכה הם מרבים ממזרים בעולם.

ומלבד זה, אפילו נאמר על פה, זה התנאי אינו מכוון, שהיה לו לומר אם מתי יהא גט מעכשיו, והזכיר מעכשיו באם לא מתי ולא הזכירו באם מת. וכיון דקיימא לן כר' מאיר[9] דבעינן תנאי כפול ולא אמרינן מכלל לאו אתה שומע הן, אם כן כשאמר מעכשיו אם לא מתי לא יהא גט אינו נשמע שאם מתי יהא גט מעכשיו אלא לאחר מיתה, ואין גט לאחר מיתה. ועוד, שמעכשיו היה לו לסומכו אל המעשה והוא אם יהיה גט או לא יהיה גט, וסמכו אל התנאי, וזה ממרות[10]. ועוד, שהפסיק בין ותרוכית ובין די תהוין רשאה ושלטאה, ויותר טוב היה אם לא נכתב, כיון שיש בגט מיומא דנן ולעלם, וכן כתב בעל העיטור ז"ל[11], ועכשיו שכתבו שלא במקומו קילקל לשון הגט. ועוד, שכתב מה שלא אמר המגרש, כי המגרש אמר שאם ימות יהא גט מעכשיו, והוא כתב שמעכשיו אם לא ימות לא יהא גט, והנה הוא מזוייף מתוכו. ועוד, מה רואה לומר מעכשיו אם לא ימות לא יהא גט, אין אנו רואים לבטלו מעכשיו, אלא לקיימו מעכשיו כדי שלא יהיה גט לאחר מיתה. ועוד, שכתב לא יהא גט די תהוין רשאה, ואם אינו גט איך תהיה רשאה.

וקרוב הדבר לבטלו. ומכל מקום לא יצאה מדי חלילה, ומולכת ולא מתיבמת, ואין לה מזונות מהיורשים מן הספק כדמוכח בפרק אלמנה מזונה[12], וכן כתב רש"י ז"ל[13], וכן כתב הרמב"ם ז"ל פרק י"ח מהלכות אישות[14], וכן כתב בעל העיטור ז"ל[15]. ואם היא תובעת ליבם שיחלוץ לה כופין אותו, שכיון שאין יכול לייבם כופין אותו לחלוץ, וכמו שאמרו בגמרא[16] מיגך אפסילא זיל חלוץ לה, ופירשו המפרשים[17] שכופין אותו, והכי מוכח בירושלמי[18] ובגמרא דילן פרק בית שמאי[19]. וחייב לפרוע לה נדוניתא כמנהג המקום בגביית האלמנות[20]. ואם יש קרקעות שהכניסה לו מיטלא בשומא ראשונה, וכן אם הם מטלטלים ומשמשים מעין מלאכתם ראשונה, כמו שכתב הריא"ף ז"ל ביבמות

12 ועי' מנח"י ח"ד סי' פג שהוכיח מדברי רבנו על חובת האשה לשמור מנהגי בעלה, ומ"ש בספר הליכות שלמה הל' תפילה פ"א אות ז. (וע"ע בדיוניהם של הגרי"ש אלישיב שליט"א והגר"ש ישראלי זצ"ל בפסקי בתי הדין הרבניים חלק 'משפטי שאול' סי' יז, אם יש הוכחה מדברי רבנו על חיוב המורדת שיש לה ילדים מבעלה להחזיר נכסים שקיבלה.)

קפ. 1 בדפוסים כאן ולהלן: טורף. 2 ר"י בתוס' גיטין פד, ב ד"ה כל, ובעה"מ גיטין מד, ב בדפי הרי"ף, שפירשו את סוגית הגמרא שם דווקא בשלא נתקיים התנאי. ועי' טור אה"ע סי' קמז. 3 הל' גירושין פ"ח ה"ד. 4 לגיטין שם. 5 שו"ת הרי"ף סי' לב. 6 שו"ת הרא"ש כלל מו סי' א. 7 כצ"ל. בדפוסים: בקביעות. 8 אות ת תנאי (לט טור ד). 9 קידושין סא, א. 10 בורות וטיפשות (עי' לעיל ח"ב סי' רמו מהדורתנו הע' 32; וכ"ה בתשובות תלמיד רבנו ר' מימון נג'אר מכת"י סי' קנו). 11 לא מצאתי. 12 כתובות צז,ב. 13 שם ד"ה מגורשת ואינה מגורשת. 14 הל' כה. 15 אות כ כתובות (לה טור ד). 16 יבמות קו, א. 17 עי' ברשב"א שם, שו"ע אה"ע סי' קסט סע' נא. 18 יבמות פי"ב ה"ו. 19 יבמות קיא, ב. 20 עי' לעיל ח"ב סי' רצב תקון ה.

ומאמר ד"ה אמר אלי אתה בני ע"פ הכתוב אמר אלי אתה בני ישראל אמר אלי אתה בני אדם אמר אלי אתה בני אדם אמר אלי אתה בני אדם

יכולה אף לחזור בה ואם במחשבה בעלמא שלא לחזור נעשה בדיני המקום שבא לשם כ"ש באשה שניסת שהוא במעשה שאין בירה לחזור שיש לה להיות בדיני המקום שהלכה לשם. ולכן אם יש חלוקי מנהגים בין בית אביה לבית בעלה יש לה לנהוג כמנהג בית בעלה בין לקולא בין לחומרא.

ויש מקום לומר שאף להרמב"ם אליבא דהש"ך שסובר דאף באין דעתו לחזור נוהגין עליו חומרי המקום שיצא משם נמי הוא רק באין דעתו לחזור שהוא רק במחשבה בעלמא שבידו בכל עת שרוצה לחזור ממחשבתו ולהמלך לחזור למקום שיצא משם, משום שנפרש שטעם הרמב"ם חוא משום שמחשבה אינה מוציאה מידי ודאי נתחייב אבל בנישואין שהוא מעשה שלא לחזור שוב למקומה הראשון דבית אביה אפשר מודה שאף לקולא היא בדיני מקום בעלה שבאת לשם. ולפ"ז אם יהיה אופן שעשה שלא יוכל לחזור למקומו הראשון כגון ברוצה שגלה לערי מקלט שאין בידו לחזור נמי אף להרמב"ם אליבא דהש"ך יהיה במנהג העיר שגלה לשם אף לקולא.

אך בחק יעקב שם כתב בטעם הרמב"ם דעיקר דין מנהג חל על" הארם במקום שיצא משם וכן משמע גם בהגר"א סק"ח א"כ אין להסתלק החיוב אף כשא"א לו לחזור כהא דרוצה שגלה לערי מקלט וכהא דנישואין לדעת הרמב"ם לדידהו. אבל אף לדידהו יש טעם גדול שבאשה שעומדת להנשא שתהיה מוכרחת לצאת למקום בעלה גם מנחלה אין להחשיבה לקבועה במקום הזה שיחולו עליה תקנות ומנהגי המקום שנולדה ושהיתה שם גם לכשתצא משם. ול"ד לאנשים שלא עמדו לצאת משם ואף ברוצה שגלה לערי מקלט ישארו חומרי המקום שיצא משם משום שלא עמד להיות רוצח ולגלות משם אבל באשה שעומדת לזה אפשר אינה בכלל תקנות ומנהגי המקום שנעשו על יושביה באם ניסת למקום אחר. ולכן אף שבאנשים אף כשנעשה יציאתו באופן שלא יוכל לחזור נמי יש עליו חומרי המקום שיצא משם לטעם הח"י והגר"א ברעת הרמב"ם, מ"מ באשה שניסת למקום אחר גם לדידהו אפשר גם להרמב"ם יש לה לנהוג כמקום בעלת גם לקולא. אך לפ"ז יהיה זה רק בבתולה שניסת אבל בהיתה נשואה ונתגרשה או נתאלמנה ואח"כ ניסת למקום אחר לא יסתלקו ממנה חומרי המקום שיצאת משם כיון שלא עמדה להתגרש ולהתאלמן כשחיתה נשואה לראשון.

עכ"פ יש גם מקום גדול שגם הרמב"ם אף לטעם הח"י והגר"א יודה בבתולה שניסת שאף לקולא היא כמקום בעלה. ולהש"ך שלא כתב טעם אפשר גם באלמנה וגרושה שניסת לבעל שממקום אחר שאף לקולא היא כמקום בעלה השני ואף באנשים אם יהיה באופן שלא יוכל לחזור. ולדינא אין נוגע זה משום שהש"ך וכל האחרונים הא פסקו כהרא"ש דבכל אין דעתו לחזור אין עליו חומרי המקום שיצא משם. ולכן כיון שאף שבין הבעל ובין האשה הם בנוא יארק יש עכ"פ חלוקי מנהגים ביניהם משום שבפה נוא יארק נשאר כל אחד במנהגי עירו שביוראפ בין לקולא בין לחומרא מטעם שהם כב' ב"ד בעיר אחת נחשב ממילא לגבי האשה שניסת לבעל שמנהגיו אחרים ממנהגי בית אביה כיצאה ממקום בית אביה ובאה למקום בעלה שצריכה להתנהג במנהגי בעלה בין לקולא בין לחומרא בין בדברים שאין נוגעים לאיסורים בין בדברים הנוגעים לאיסורים. ואין צריך התרת נדרים. ואם היה צריך לא היה מועיל להדבה שיטות עיין בסי' רכ"ח סעי' ל' ובש"ך שם ס"ק פ"ז ופ"ח. ואף בדברים שיכולים קהל להתיר בלא שאלה צריך התרת הקהל כולו ולא יחיד בלבד.

והנה הקשה בני הרה"ג ר' דוד נ"י מחא דעירובין אר"א ב"ר צדוק אני מבני סנאב בן בנימין פעם אחת חל תשעה באב בשבת ודחינוהו לאחד השבת והתענינו בו ולא השלמנו מפני שיו"ט שלנו היה והא ראבר"צ היה כהן ורק אמו חיתה מבני סנאב כתירוץ א' דתוס' שם ואם האשה יש לה מנהגי הבעל גם להקל גם האם לא חיה לה היו"ם של קרבן העצים שהיו לבני טנאב ואיך יהיה יו"ט לבנה ר' אלעזר אלמא דאף אחר נישואיה נשארה בחומרי בית אביה ונתחייב גם בנה כמותה כמו שמתחייב אדם במנהגי בית אביו. אבל מאחר שמסתבר שהיא צריבה לנהוג במנהגי בעלה כדלעיל וגם אם חיה חלוקי מנהגים בין האב להאם מסתבר שהבן היה עליו להתנהג במנהגי אביו לכן הנכון לע"ד שמה שכתבו התוס' אחר תירוץ השני או חתגם היה והיה עמחם בסייעתם קאי גם על תירוץ הראשון דאמו היתה מבני בנימין שג"כ בעצם לא היה מתחייב בהיו"ט של בני סנאב רק משום שחיה עמהם בסייעתם וחיה לו היו"ט מצד עצמו.

והנני ידידו,

משה פיינשטיין

סימן קנט

בדבר הנישואין בימי הספירה בכאן נוא יארק וברוקלין

י"ח אדר תשי"ח.

מע"כ ידידי חרה"ג ר' יהושע אפעלבוים שליט"א נשיא ועד הדבנים דפלעטבוש ולכל החברים הרבנים החשובים מועה"ר שליט"א.

בדבר הנישואין בימי הספירה בכאן נוא יארק וברוקלין שנתקבצו אנשים מכל המקומות אשר היו המנהגים משונים שכעצם יש לכל אחד לעשות כמנהג המקום שבא משם משום דהוי כשני ב"ד בעיר אחת שליכא משום לא תתגודדו וגם מהרבה מקומות נשכחו מנהגם ורוצים כתר"ה לידע דעתי העניה איך להתנהג.

והנה מצינו בענין זה הרבה מנהגים חלוקים דתמחבר בסי' תצ"ג סעי' ב' כתב שאין להסתפר עד ל"ד בבקר. ויש נוהגין כפי שמשמע מרמ"א שלא להסתפר רק עד ל"ג בבקר. ויש נוהגין להסתפר עד אחר ר"ח אייר ואח"כ אין מסתפרין עד ערב שבועות חוץ מל"ג בעומר כדאיתא ברמ"א סעי' ג' ובמג"א סק"ה. ויש שמסתפרין עד א' דר"ח אייר ואוסדין מא' דר"ח אייר עד דאשון של ימי הגבלה בבקר כדאיתא במג"א. ויש שהיו אוסדין מאחר אסרו חג דפסח עד ר"ח אייר ומסתפרין בב' ימים דר"ח אייר ובל"ג בעומר ושאר ימי חדש אייר אוסדין ומסתפרין מר"ח סיון ואילך כדאיתא במ"ב ס"ק ט"ו מסדור דרך החיים. ויש שאסרו כל הימים מפסח עד שבועות לבד ימי ר"ח דאייר וסיון כדאיתא במג"א שם. והנה טעם שני מנהגים דאשונים שהוא עד ל"ד בבקר או דק עד ל"ג בבקר הוא שסברי תרוייהו דאסור להסתפר עד יום שפסקו מלמות אבל פליגי מתי פסקו דהמחבר סובר שפסקו ביום ל"ד משום שמתו עד פרוס העצרת שהוא ט"ו יום קודם עצרת נשאדו ל"ד יום ומקצת יום ל"ד ככולו כדאיתא בב"י ובב"ח ובבאורי הגר"א סק"ו. והסוברין דדק עד ל"ג בבקר סוברין שפסקו ביום ל"ג כדאיתא בבאורי הגר"א סק"ט על זה שכתב הרמ"א שביום ל"ג בעומר מרבין במריגות אלו קצת שמחה שהמקור לזה מסוף תענית מחמשה עשר באב שמרבים בו שמחה משום שפסקו מתי מדבר נמצא דטעם שני המנהגים שוה שהוא שאסרו כל הימים שמתו. וכן הוא טעם מנהג האחרון שאסרו כל הימים לבד מר"ח שג"כ אוסר הימים שמתו בהם אבל סובר שמתו כל הימים שמימי הספירה אבל לא בהימים שאין אומרים בהם תחנון מדינא שהם ז' ימי הפסח וששה שבתות ושלשה ימי ר"ח דאייר וסיון לבד מר"ח. אבל טעם שלשה המנהגים האחרים הוא שאין מדקדקין לאסור כל הימים שמתו בהם אלא מאחר שמתו רק בל"ג יום דכשמנבין ז' ימי הפסח וששה שבתות ושלשה ימי ר"ח שהם ט"ז יום נשארו ל"ג יום וכנגד זה נהגו למנות ל"ג ימים אף עם השבתות דימי הספירה להתאבל קצת וממילא יש ימים שרשאין להסתפר בהן אבל יש שהתחילו למנות מאחר ר"ח אייר שיש כ"ח מאייר וה' מסיון שהם ל"ג שאסרו ויש שהתחילו למנות מא' דר"ח אייר שהם ל' מאייר וג' מסיון שהם ל"ג שאסרו חוץ מל"ג בעומר שהתירו מאיזה טעם אחר משום שהוא הלולא דרשב"י כדאיתא בעט"ז ויש שמונין בהפסקות שהוא מאחר א"ח פסח עד א' דר"ח אייר שהם ששה ימים וכל אייר לבד מד"ח ול"ג בעומר שהם כ"ז ימים הרי הם ל"ג שלימים ולכן מחירין מר"ח סיון. (ותמוה מאד מש"ב בשער הציון על מנהג זה באות י"ג שלא ידע בברור מאין מצא המנהג להקל ביום ב' של סיון, הא איכא ל"ג שלימים אף אם מסתפרין בא"ח פסח וגם הם שלימים שלא מקיליין לומר ביום אחד מהן מקצת ככולו ואף אם נימא שהיו מסתפרין גם בער"ח סיון מטעם מקצת היום ככולו או שהיו מסתפרין גם ביום ל"ב בעומר לעת ערב כדי לעשות ביום אחד מקצת היום ככולו נמי לא נגרע ממספר הל"ג יום מלשני המנהגים האחרים ואם מחמידין להיות ל"ג שלימים הוא עוד עדיף ואם לא היו מסתפרין גם באח"פ הרי הם ל"ד יום והי"ל להקשות לאידך גיסא ואיך מקשה להיפוך וצ"ע בכוונת שהע"צ).

והנה לדינא מנהג המחבר הוכרע לדינא במקומותינו דלא כמותו לענין יום הל"ג בעומר שהרי אין אנו אומדים בו תחנון ומרבים בו קצת שמחה כהרמ"א וכמדומני שעתה בכל העולם אף הספרדים נוהגין בו שמחה. וכן המנהג דאוסרין בכל הימים לבד מר"ח כתב המג"א מדהשמיט הרמ"א זה ש"מ שלא ס"ל הכי ונשאר לנו רק המנהג שאוסרין רק עד ל"ג בקר ואח"כ מתירין ושלשה מנהגים האחרים שמשונים בחשבון הל"ג ימים איזה לאוסרם. ולכן אמינא דבר חדש ששלשה המנהגים הם נחשבין למנהג אחד דעיקר המנהג הוא שצריך להתאבל ל"נ ימים עם השבתות שביניהם ואין חלוק איזו ל"ג ימים מאלו הג' מנהגים ודשאין לשנות ממנהג זה לחשבון הל"ג יום למנהג אחר מהם אך שיהיה באופן שכל בני העיר ינהגו כן מפני המחלוקת ולא